РЕСПУБЛИКАДИН ОБЩЕСТВЕННО–ПОЛИТИЧЕСКИЙ ГАЗЕТ

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр, дидед чІал хуьх!

Малумат

7-майдиз Махачкъалада Имам Шамилан тІварунихъ галай проспектдин (виликан Калининан тІварунихъ галай куьче) 70-нумрадин кІвалера - "Интех-софт" фирмадин дараматда йикъан сятдин 11-даз лезги чІала авай месэлаяр гьялунал машгъул хьун патал 20-мартдиз ДГПУ-да кьиле тухвай форумдин оргкомитетди арадал гъайи комиссиядин сад лагьай заседание кьиле фида. Анал жуьреба-жуьре хилерай кІвалахдайбурун дестеяр арадал гъунин ва лезги чІалан гафарган цІийи хъувунин месэлаяр веревирдда. Чна комиссиядин мумкинвал ва ашкъи авай членриз и мярекатдиз атун теклифзава.

РикІел хкин: комиссиядин состав "Лезги газетдин" 16-нумрада чапнай ва адан сиягь тамамди туширди, ам ачухди яз тазвайди, комиссиядик чІал еримлу авуник пай кутаз кІанзавай гьар са касдивай экечІиз жезвайди къейднай. Мукьвара комиссиядин составдик мад са шумуд кас экечІ хъувунва. Абурун жергеда А.Абдулкъадиров (Цуругъ), Б.Адилов (Баку), Э.Гуьлалиев (Баку), М.Исмаилов (Самур), К.Мусаев (Дербент), Ю.Халилов (Баку) ава.

Гъуьрметдивди, Руслан КЪАДИМОВ (тел. - 8-928-569-93-31)

1920 –йисалай акъатзава **N 18** (10767) **хемис 4–май,** 2017–йис **WWW.LEZGIGAZET.RU** Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - **16 манат**

Тебрик

За Ватандин ЧІехи дяведин, зегьметдин фронтдин ветеранриз, вири дагъустанвийриз чІехи сувар - Гъалибвилин югъ мубаракзава!

Чи гзаф миллетрин векилрикай ибарат уьлкведин армиядинни флотдин, далу патан зегьметчийрин игитвилин чалишмишвилерин нетижада фашистрин Германия тамамвилелди кукІварайдалай, Ватандин ЧІехи дяве гъалибвилелди акьалтІарайдалай инихъ 72 йис алатнава.

Гъалибвилихъ фейи рехъ четинди хьана, инсаниятдиз малум дявейрикай виридалайни гзаф ивияр экъичайди хьайи и дяведи сан-гьисаб авачир кьван бедбахтвилер арадал гъана, ам чи Ватандин тарихдин виридалайни мусибатдин, гьа са вахтунда жанлу чинрикай садаз элкъвена. Ватандин ЧІехи дяведин йисара багъри Ватан хуьн патал къарагъай халкьдин руьгьдин мягькемвал, ватанпересвал, викІегьвал ва къагьриманвал кьетІен къуватдалди ачух хьана.

Фашизмдин винел чІехи Гъалибвал къазанмишуник Дагъустандин баркаллу рухвайрини рушари чпин лайихлу пай кутунал чна гьахълудаказ дамахзава. 180 агъзур касдилай виниз дагъустанвийри Ватандин ЧІехи дяведин фронтра викІегьвилелди женг чІугуна, абурукай гьар кьвед лагьайда чи уьлкведин аслу туширвал патал чан гана. Аскервилин кьегьалвал ва дирибашвал къалурунай 62 дагъустанви Советрин Союздин Игитвилин ва Россиядин Федерациядин Игитвилин виниз тир тІварцІиз лайихлу хьана, 7 касдикай Баркалладин вири пуд дережадинни ордендин сагьибар хьана, цІуд агъзурралди дагъустанвийриз женгинин орденарни медалар гана.

ЧІехи несилрин адетар чи Ватан хуьзвайбурун гилан несилди агалкьунралди давамарзава. Аскервилин устадвал хкажуналди, цІийи яракьар ва техника ишлемишиз чируналди, Россиядин Федерациядин Яракьлу Къуватри Сириядин Араб Республикада международный терроризмдихъ галаз женг чІугунин жигьетдай чпин вилик уьлкведин руководстводи эцигнавай везифаяр кьилиз акъудзава. Гьа и вахтунда чпихъ чешнелу гьазурвилер авайди ва дирибашвал къалурзава.

Дагъустанвийри чпин бубайрин ва чІехи бубайрин кьегьалвилер, дериндай гьуьрмет авуналди, рикІел хуьзва. Чун чІехи несилрин вилик буржлу яз ама, ветеранрин патахъай гьар йикъан къайгъударвал авун, абурун дердийриз фикир гун патал мумкин тир вири чараяр акун - им чи тІем акакьдай кар я. Акьалтзавай несил, чпин чанарин гьайиф татана, Ватандин азадвал ва аслу туширвал хвейибуруз дериндай гьуьрмет авунин руьгьдаллаз тербияламишун чи пак везифа я.

Чна, дагъустанвийри, вири уьлкведихъ галаз санал Россиядин Федерациядин Президент В.В.Путинан регьбервилик кваз ЧІехи Россиядин къудратлувал мягькемарун ва гьуьндуьрвал хкажун патал кІвалахзава.

Заз вири дагъустанвийрихъ сагъламвал, ислягьвал ва хушбахтвал хьана кІанзава.

Дагъустан Республикадин Кьил **Р.АБДУЛАТИПОВ**

Гатфаринни Зегьметдин сувар

Хийир ЭМИРОВ

ЦІи 1-Майдин сувар уьлкведин вири регионра гурлудаказ къейдна. Чи республикани и жигьетдай кьулухъ галамукьнач. Махачкъалада, Урус госдрамтеатрдин вилик квай майдандал зегьметчийрин сувариз талукь митинг кьиле фена. Пайдахар, жуьреба-жуьре рангарин шарар гъилера авай инсанрив "Ислягьвал, зегьмет, май!", "Зегьметчийриз - лайихлу мажиб!", "Жегьилриз - кутугай кІвалах!", "Дагъустанвийриз - лап хъсан яшайиш!" гафар кхьенвай транспарантарни гвай. Ана Дагъустан Республикадин Кьил Р. бдулатиповани иштиракна.

Шикил ягьайди - Къ. АЛИЕВ

РД-дин Кьил Р.Абдулатипова 1-Майдин суварин шадвилерик иштиракна

КІватІ хьанвай виридаз сувар тебрик авуналди, Дагъустандин профсоюзрин организацийрин Союздин председатель Абдулла Мегьамедова вири зегьметчияр сад хьунин, абуру рейсадвал къалурунин важиблувал къейдна.

- Сад лагьай Май чи макьсадрин, истемишунрин садвал, рейсадвал къалурзавай сувар я, - лагьана ада. - Йисалай-суз и суваррин метлеб еке, аник иштиракзавай агьалийрин кьадар гзаф жезва. ИкІ хьуник республикадин гьукуматдини, Махачкъала шегьердин администрациядини, политический партийрини, общественный организацийри ва профсоюзрини чпин пай кутазва. Вахтар четинбур я. Чарасуз гьялна кІанзавай месэлаярни тІимил туш. Дагъустандин агьалийрин мажибар, уьлкведин маса регионрив гекъигайла, гъвечІибур я. Чина хуьруьн майишатда кІвалахзавай ксари виридалайни тІимил мажиб къачузва. Бюджетдин къурулушда кеспидик квай гзафбурун вацран мажибарни 10-11 агъзур манатдилай виниз алатзавач. Заз инанмишвал ийиз кІанзава, республикадин кьиле акъвазнавай ксарин, депутатрин куьмекдалди чна и месэлада хъсанвилихъ дегишвилер твада.

Россиядин халкьдин фронтдин Дагъустандин региондин штабдин сопредседатель Мухтар Оздеаджиева яшлу ва жегьил несилрин арада менфятлу алакъаяр хуьникай, гегьеншаруникай, хъсан адетриз шегьре рехъ гуникай ихтилатна. Ада къейд авурвал, исятда чи уьлкведиз ислягьвал хуьнин, мягькемарунин виридалайни гзаф игьтияж ава. Анжах ислягь уьмуьрди менфятлу, бегьерлу кардал машгъул жедай мумкинвал яратмишзава. Чна гьеле къени хийир къачузвай девлетар ислягь чІавуз яшлу несилдин гьакъисагъ зегьметди арадал гъайибур я. Гьайиф хьи, къе жегьилрин арада зегьмет чІугуникай кьил къакъудзавайбур артух жезва. ИкІ тахьун патал М.Оздеаджиева яшлу несилди жаванриз, жегьилриз ахлакьдин, марифатдин, зегьметдиз гьуьрмет авунин

▸ 2

УЬМУЬР

Аялриз яшайишдин къулайвилер яратмишун патал вири къуватар эцигзава. Йикъа кьуд сеферда тІуьн гузва, вилик яр-емиш ва ширинлухар ква. Аялар, йисан вахтариз килигна, пек-парталдалди, кІвачин къапаралди таъминарзава.

▸ 8

МЕДЕНИЯТ

Тамашачийриз неинки са Дагъустандин халкьарин кьетІен адетар, манияр ва кьуьлер, гьакІни Ирандай, Къазахстандай, Азербайжандай, Туьркменистандай ва Россиядин са шумуд региондай атанвай мугьманрин алакьунар ва устадвални акуна.

▸ 12

Кимивилерикайни кхьена кIанда

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

РД-дин Кьилин патай тамам ихтиярар ганвай векил Энрик Муслимова Кьиблепатан территориальный округдин пресс-къуллугърин ва СМИ-рин руководителрихъ галаз совещание тухвана.

Ана Агъул, Дербент, Сулейман-Стальский, Кьурагъ, Докъузпара, Къайтагъ, Мегьарамдхуьруьн, Дахадаев, Рутул районрин, Дербент ва Дагъустандин Огни шегьеррин пресс-къуллугърин ва СМИ-рин векилри иштиракна.

Совещание ачухуналди, Э.Муслимова муниципальный пресс-къуллугъри ва СМИ-ри санал кIвалахунин ва информациядин такьатрихъ галаз сих алакъа хуьнин важиблувал къейдна.

- Къе чи вилик гзаф важиблу месэлаяр ква, - давамарна ада. - Информациядин такьатри вири республикадин къамат арадал гъизва. Муниципальный газетрин коллективри гафунин таъсирлувал артухарун лазим я. Кимивилерикайни кхьена кIанда. Чи везифа инсанрин итижар патал кIвалахун я.

Анал муниципальный интернет-сайтрин кIвалахдизни кьетIен фикир гана, абур эвелни-эвел ишлемишзавай ксар патал къулайбур ва гьам шегьердикай, гьам райондикай тамам делилар гудайбур хьун лазим я.

Гуьгъуьнлай суьгьбет азад къайдада давам хьана, муниципальный интернет-сайтрин ва абурун хабарар социальный сетра гегьеншарунин месэлаяр веревирдна.

Мярекатдин эхирдай Энрик Муслимова кIватI хьанвайбуруз чухсагъул лагьана ва ихьтин гуьруьшар мукьвал-мукьвал тухудайдахъ инанмишарна.

Шад гуьруьш

Генерал Ш.З.Асланов ва ополченидин медалар вахчунвай чи кIвалахдин юлдашар

ЧIехи Гъалибвилин суварин вилик "Лезги газетдин" редакцияда рикIелай алат тийидай хьтин шад гуьруьш кьиле фена. Иниз республикада тIвар-ван авай хва, юрист ва тербиячи, Махачкъаладин ополченидин кьиле аваз 1999-йисан зулуз инай Ботлихдиз кьван фена, Хаттабанни Басаеван чапхунчи кIеретIриз кутугай ягъунар кьур полковник, гила генерал-майор **Шамил Загьрабович АСЛАНОВ** ва адахъ галаз санал къурушви муаллимар, хъсан тешкилатчияр Несруллагь Сейфуллагьович Эскендеров, Аслан Агъаевич Эскендеров атанвай.

Мугьманрин рикIик са месэла квай: газетдин къуллугъчийри а четин макъамда кьиле тухвай викIегь кIвалах-информациядин майданда тешкилай агитациядинни пропагандадин, кIелзавайбур гъавурда тунин карда къалурай активвал рикIел хуьнин лишан яз, журналистрив чеб лайихлу хьайи наградаяр (шабагьар) вахкун. Абурун жергеда чи тежрибалу кьве журналист - РФ-дин ва РД-дин культурадин лайихлу работникар **Алаудин ГЬАМИДОВ** ва **Мердали ЖАЛИЛОВ** (сад яшайишдин рекьяй отделдин, муькуьди литературадин отделдин редакторар) ава.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди чи чIехи юлдашриз лайихлу шабагьар ва алукьзавай суварни рикIин сидкьидай мубаракзава.

Гатфаринни Зегьметдин сувар

1 ◂

рекьяйни чешне къалурун, тербия гун герек тирдакай лагьана.

РД-дин Халкьдин Собранидин депутат, республикадин здравоохраненидин работникрин профсоюздин комитетдин рескомдин председатель Зумруд Бучаевади Майдин сувар вири зегьметчийринди тирди, гьар сада уьлкведин ва акьалтзавай несилдин гележег патал зегьмет чIугвазвайди, девлетар арадал гъизвайди къейдна.

- Чун икI кIватI хьуни, Сад лагьай Майдин сувар тешкиллувилелди тухуни чаз пакадин йикъахъ инанмишвал, уьлкве абад, агьалийрин яшайиш хъсан жедайдахъ умудлувал гузва, - лагьана З.Бучаевади.

Митингдал мадни жуьреба-жуьре партийрин, организацийрин векилар рахана ва абуру уьлкведин абадвал, къудратлувал, халкьарин асайишвал, мублагьвал обществодин вири къуватар, къатар сад хьунилай аслу тирдакай лагьана.

Митингдин иштиракчийри зегьметчи инсанрин ихтиярар хуьниз, абур кIвалахдалди, кутугай мажибдалди таъминаруниз талукьарнавай къарар кьабулна.

Республикадин ва шегьердин культурадин, искусстводин идарайрин гьевескарри, устадри суварин концерт гана.

Суварин шад мярекатар республикадин вири шегьерра ва районра кьиле фена.

Пак буржи

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

ЧIехи Гъалибвилин 72 йис тамам жезвай суварин вилик Дербент шегьердин женгинин Баркаллувилин паркуна авай Эбеди цIун ва "Гъам чIугвазвай дидедин" монументдин патав Вириросиядин ватанпересвилин мярекатрин сергьятра аваз шегьердин "Георгиевский лентинин" акция башламиш хьана.

6-нумрадин СОШ-да кIелзавай Рустам Имрановани Амина Османовади шегьердин кьил Малик Баглиевав ва администрациядин работникрив игитвилин ва аскервилин жуьрэтлувилин лишан тир "Георгиевский лентер" вугана.

- Чи шегьердин школайра кIелзавай аялри ва жегьилри "Зи рикIел алама, за дамахзава" лишандик кваз" Георгиевский лентинин" акцияда иштирак авунал зун пара шад я, - лагьана М. Баглиева. - Алатай йисарин вакъиаяр рикIел хуьн ва абурукай къвезмай несилризни суьгьбетун чи пак буржи я.

Мярекатда Дербент, Дагъустандин Огни шегьеррин ва Дербент райондин военный комиссар Адиль Къулиева, шегьердин образованидин управленидин начальник Вадим Къулиева, администрациядин работникри, "Юнармиядин" отрядри, школьникри, агьалийри иштиракна.

Акция шегьердин куьчейра "Георгиевский лентер" паюналди давам хьана.

* * *

Гьа ихьтин акция Белиж поселокдани башламиш хьана.

И мярекатдин тешкилатчияр Дербент райондин жегьилрин ва туризмдин крарай отдел ва райондин жегьилрин Совет тир.

Акцияда райондин жегьилрин Советдин председатель Вероника Мирзоевади, жегьилрин ва туризмдин крарай отделдин работникри, поселокдин 2-нумрадин СОШ-дин директор Къурбан Алиева, и школадин "Юнармиядин" отрядди ва аялри иштиракна.

Аялри, куьчедай физвай машинар акъвазариз, шоферрив ва физвай инсанрив, гьакIни поселокдин администрациядин работникрив "Георгиевский лентер" вугана.

"Георгиевский лентинин" акция 9-Майдалди давам жеда.

* * *

Земфира БАБАЕВА

24-апрелдиз Мегьарамдхуьруьн районда "Чи рикIел алама! Чна дамахзава!" лишандик кваз Вириросиядин "Георгиевский лент" акция кьиле тухвана. Ватанпересвилин и акция 10-майдал кьван давам жеда. Ватандин ЧIехи дяведа чи халкьди, тешпигь авачир кьегьалвилер къалурна, немсерин фашистар тергна, къазанмишай Гъалибвал чаз гзаф багьа я.

Георгиевский лентинин чIулав ва туракь рангарихъ "гум ва цIай" лагьай мана ава. И рангарин лент ЧIехи Гъалибвал гьамиша рикIел хуьнин, дуьнья фашизмдикай къутармишай ветеранриз эбеди яз гьуьрмет авунин лишан я. Волонтерри 1000-дав агакьна лентер пайна.

ТуькIуьр хъувун

"Лезги газетдин" алай йисан 17-нумрадин 10-чина авай **"Чи халкьдин дамах"** макъалада, адан автор Р.Рамалдановадин гъалатI себеб яз, *"...Россиядин искусствойрин лайихлу деятель, СССР-дин композиторрин Союзден член, композитор Майина Абдулмуталибовади..."* кхьенва. КIелна кIанда: "РСФСР-дин соцобеспеченидин отличник, РФ-дин соцобеспеченидин лайихлу работник, композитор Майина Абдулмуталибова".

Чна Майина Саидовнадивай ва газет кIелзавайбурувай багъишламишун тIалабзава.

Женгинин баркаллу рекьер

Рустам САЛМАНОВ

Фашистрин Германиядин винел ЧIехи Гъалибвал къачуник вичин лайихлу пай кутурбурукай сад кьурагьви **МУСАЕВ Багьаудин Мусаевични** я. 22 йиса авай дагъвидиз 1939-йисан сентябрдиз армиядин жергейриз эвер ганай. Ада 8-армиядин 125-дивизиядин 657-стрелковый полкуна Литвадинни Польшадин сергьятдал алай Баганяй лугьудай чкада къуллугъзавай.

Фашистрин геллегьри садлагьана гьужумуни Кефердинни РагъакIидай патан фронтдин частариз къуватар вахтунда ва менфятлудаказ фронтдин цIар тирвал кIватIдай мумкинвал ганачир. Еке телефвилер хьайи абуру Ленинграддихъ кьулухъди чIугунай. 1941-йисан августдиз Б.Мусаевал хер хьана. Пуд гьафтеда кьван госпиталда къаткайдалай кьулухъ ада командованидивай вич женгчийрин вилик жергейриз рекье тун тIалабна.

1941-йисан 8-сентябрдиз немсерин кьушунри Шлиссельбург шегьер кьурла, Ленинград гьалкъада гьатна. Ам 872 юкъуз давам хьана. Ленинград СССР-да кьвед лагьай чIехи шегьер тир, ана 3,2 миллиондилай гзаф агьалияр яшамиш жезвай. Ина промышленностдин 333 карханади уьлкведиз электротехникадин, залан санайидин хейлин продукция гузвай. Гитлера гьисабзавай хьи, Невадал алай шегьер кьуни неинки военный, гьакI политикадин рекьяйни еке менфят, артуханвал гуда - Советрин Союз Октябрдин революциядин лишанлу макан тир важиблу шегьердикай магьрум жеда.

Верховный Главнокомандованидин Ставкади гьа сифте йикъарилай гьалкъа кьатIун патал активный гьерекатар башламишна. Невадилай са шумуд чкадилай элячIна, фронт кьатIна, Мга ва Синявино поселокар галайвал виликди финин везифа вилик эцигнавай. И кар кьилиз акъудун патал Ставкади Дубровка поселокдин патавай Нева вацIун къекъуьндин район кутугайди яз гьисабзавай.ГъвечIи майдан тирвиляй адал "Невский пятачок" тIвар акьалтнавай. А чка Ватандин ЧIехи дяведин тарихда игитвилинни жуьрэтлувилин лишан хьиз гьатнава. Тахминан муьжуьд кв. километрдин и участокда дяведин гьерекатар кьиле фейи вири вахтунда, жуьреба-жуьре делилралди, 50-200 агъзурдав агакьна советрин аскерар телеф хьана.

1941-йисан сентябрдиз 125-дивизия Ленинграддиз рекье туна, 30-сентябрдиз Колпинодин патав сенгерар кьуна. 1941-йисан январдиз Красный Бордал гьужумдайла, Б.Мусаевал мад хер, полкунин саки са пай телеф хьана. 657-полк цIийикIа туькIуьр хъувурла, Багьаудин Ленинграддин фронтдин 11 лагьай кьилдин стрелковый бригададиз акъатна. Ам Дубровка поселокдин районда авай. 1942-йисан сентябрдиз старшина Б.Мусаева, 11-батальондин автоматчикрин 1-ротадин командир яз, "Невский пятачокда" женгера иштиракзавай. И чIавуз зурба дирибашвал къалурунай ам женгинин Яру Пайдах ордендиз лайихлу хьана. Наградадин листина ихьтин цIарар ава:

"1942-йисан 30-сентябрдилай 5-октябрдалди кьиле фейи женгера Б.Мусаева игитвал ва жуьрэтлувал къалурна. Арбузово кьадайла, женгиниз регьбервал гана. Кьве ДЗОТ хъиткьинарна. Са шумуд фашист къирмишна. Душман контргьужум ийиз алахъайла, юлдаш Мусаеван подразделениди 10-далайни гзаф гьужумар алудна. Кьведра хер хьанвайтIани, ам жергедай экъечIнач.

1-кьилдин стрелковый батальондин комиссар И.Карабанов».

1942-йисан ноябрдиз Невский Дубровкада авайла, Багьаудин Мусаевичахъ галаз военный писатель Павел Лукницкий гуьруьшмиш хьана. Гуьгъуьнлай кхьей "Ленинград кардик ква" ктабда ада гьалкъада авай шегьердин уьмуьрдикай суьгьбетнава. Ана ихьтин цIарарни ава: *"Дагъустандин Кьурагьрин хуьряй тир, Яру Пайдах ордендиз лайихлу хьанвай лезги Багьаудин Мусевич Мусаев адан дирибашвиляй батальонда виридаз гзаф кIанда. Дяве жедалди ам адетдин ислягь инсан - райземотделдин бухгалтер тир. Гуьрчег, шуьшкадин мурз хьтин кьелечI чин алай, вири сад хьтин лацу сарари нур гуз, ада мили хъвер авурла, виридак шадвал акатда: ачух руьгьдин, чанда жигер авай, туьнт, аквазвайвал, гьа са вахтунда сабурлу инсан. Адан ачух, михьи, намуслудаказ килигунин тегьердикай лезет хкудзавай за а касдихъ галаз яргъалди суьгьбетарна. Гьеле Прибалтикада, 8-армияди кьулухъди чIугвадайла, хер хьанвай и старшина хъуьтIуьз акьван гьалдай фенвай хьи, госпиталдилай гуьгъуьниз ам сагъар хъийизвайбурун батальондиз акъуднавай. Амма бригададин са командир гьалтайла, Мусаева адавай вични женг чIугвазвайбурун сифте жергейриз тухун тIалабна. "Невадин пятачокда" ада са гьафтеда муьжуьд, ахпа вад аскер галаз душмандин са шумуд гьужум алудна, гранатар вегьез, 50-далай гзаф фрицар тергна. Ахпа политрук Акимовахъ галаз санал душмандин кьуд танк падна. МетIел хер хьанвайтIани, далупатаз акъудунал ам кьве сеферда рази хьанач. Сад лагьай ротадихъ галаз алакъа туькIуьрна, къад аскер кьван кIватIна, абурухъ галаз санал женгинин операция акьалтIдалди душмандин хура уьтквемдаказ акъвазна...*

П.ЛУКНИЦКИЙ. "Ленинград действует", "2-том".

1943-йисан 12-30-январдиз, "Искра" операциядин сергьятра аваз, Б.Мусаева 67-армиядик кваз женгера иштиракна. 67 ва 2-ударный армийрин ва советрин аскеррин жуьрэтлу гьерекатрин нетижада 1943-йисан 18-январдиз 1 ва 5-нумрайрин Рабочий поселокрин районда Ленинграддин гьалкъа сифте яз кьатIиз алакьна. Гьалкъа тамамвилелди анжах са йисалай алуднайтIани, "Искра" операциядин агалкьуни Ленинграддин фронтдиз Волховский фронтдихъ галаз сад жедай ва уьлкведихъ галаз Невадал алай шегьердин кьураматдин алакъа гуьнгуьна хутадай мумкинвал гана. И кар алай операциядин гьакъикъи иштиракчи яз, Багьаудин Мусаева вичин подразделенидихъ галаз санал агалкьуник, гъалибвилик чIехи пай кутуна ва 1943-йисан 13-февралдиз, младший лейтенантдин чинда аваз, кьегьал хва гьукуматдин нубатдин наградадиз - Ватандин дяведин 1-дережадин орден гун патал къалуруниз - лайихлу хьана.

1943-йисан февралдиз залан хер хьайи Б.Мусаев Молотовский (Пермдин край) областдин Кизел шегьердин госпиталдиз тухвана, июндалди ана сагъарна. 1943-йисан 13-июндиз, сагъламвилин гьалдиз килигна, армиядин жергейрай ахъай хъувуна. Хайи Кьурагьиз хтана, ада гзаф йисара заготовкайрин рекьяй къуллугърал кIвалахна.

Кьегьал хциз, винидихъ тIварар кьунвай наградайрилай гъейри, "Ленинград оборона авунай", "Германиядин винел гъалиб хьунай" ва гьакIни хейлин юбилейрин медалар, хурудал гьалддай "Невский плацдарм", "Ветеран Невской Дубровки", "Ветеран 2-й ударной армии" знакар ва гзаф маса шабагьарни ганва.

Дяведилай гуьгъуьнизни Багьаудин Мусаевича женгинин юлдашрихъ галаз алакъа хвена. Ам мукьвал-мукьвал Ленинграддиз къведай, гуьруьшра, военный парадра иштиракдай. 1993-йисалай инихъ женгчи ветеран чи арада амач. Ада вичин пак буржи эркеквилелди кьилиз акъудна - Ватан хвена. Игитар рекьидач, абурун тIварар эбеди я.

Дербент районда субботник

Къагьриман ИБРАГЬИМОВ

Дербент районда Дагъустандин дишегьлийрин Советдин теклифдалди тешкилнавай "Дидедин гъилерин чимивал" акциядин сергьятра аваз Ватандин ЧIехи дяведин иштиракчийрин сурарихъ, памятникрихъ гелкъведай ва патарив гвай чкайра михьивилердай субботник кьиле фена.

Субботникда Белиж поселокдин Э.Салигьован, Г.Лезгинцеван тIварарихъ галай сад ва кьвед лагьай школайри, Сабнова, Рубас, Зидьян-Къазмаяр, Митаги, Геджух, Мичурино хуьрерин дишегьлийрин советрин векилри ва аялри иштиракна.

Райондин дишегьлийрин Советдин председатель Айна Сеидовадин гафаралди, и акция 9-Майдалди давам жеда.

Лайихлу пай кутуна

Нариман КЪАРИБОВ

Ватандин ЧIехи дяведа Гитлеран чапхунчийрин винел гъалибвал къазанмишуник дербентвийрини лайихлу пай кутуна. Тамам тушир делилралди, къадим шегьердай фронтдиз 14 агъзурдалайни гзаф рухваяр ва рушар, гьа жергедай яз чпин яшар гьеле 18 йисав агакь тавунвай 500 касни гуьгьуьллудаказ фена. Абурукай 6 агъзур кас элкъвена хтанач, абур дяведин цIаяра игитвилелди телеф хьана.

Фашистриз барбатI ийидай ягъунар кьунин женгера иллаки тафаватлу хьунай ва уьтквемвал къалурунай дербентвияр тир 8 кас - Ш.Алиев, Ш.Абрамов, В.Громаковский, Н.Калуцкий, А.Рыбников, В.Сенченко, М.Умурдинов ва М.Сурмач-Советрин Союздин Игитвилин тIварцIиз лайихлу хьана. Дербентви Яков Хоролецан женгинин игитвал лагьайтIа, Баркалладин вири пуд дережадинни орден гуналди къейдна.

Дяведин йисара дербентвийри фронтдин далу пата-заводра, фабрикайра, майишатра гьакъисагъвилелди зегьмет чIугуна. "Вири-фронт патал, вири - Гъалибвал патал!" эвер гуник кваз шегьердин агьалийри, югъ-йиф талгьана, чи баркаллу армия, яракьлу къуватар патал лазим тир суьрсетар, яракьар гьазуриз, фронтдиз рекье туна.

Женгера итимрихъ галаз санал дербентвияр тир хейлин дишегьлийрини викIегьвилелди иштиракна. Абурукай сад гуьгьуьллудаказ фронтдиз фейи Ася Мамедова (Гьуьсейнова) я. Вири шегьерда машгьур уьзуьмчи ва багьманчи яз хьайи Балами Мамедован хизанда 1917-йисан 20-сентябрдиз экуь дуьньядал атай Асяди Дербентдин педучилище акъалтIарна, шегьердин мектебра сифтегьан классрин муаллимвиле кIвалахзавай. 1942-йисуз комсомолдин эвер гуналди муаллим руш фронтдиз фена. Сифте ада Грозный шегьерда авай артиллериядин 744-полкуна къуллугъна. Гьа и полкуник кваз Ася Гьуьсейновади, Кавказдай Кьиблепатан Пруссиядиз кьван дяведин рекьерай фена.

Фронтда къалурай игитвилерай Ася Баламиевна Гьуьсейновадин хур Ватандин дяведин 2-дережадин орденди, "Кавказ хуьнай", "Германиядал гъалиб хьунай" ва са жерге маса медалри безетмишна. Ам гьакI СССР-дин Гьукуматдин ва Дагъустандин гьуьрметдин грамотайризни лайихлу хьана. Германиядин винел гъалибвал къазанмишайдалай кьулухъ Ася Баламиевнади гзаф йисара Дербент шегьердин 6-нумрадин юкьван мектебда акьалтзавай несилдиз чирвилерни тербия гана.

Дяведин цIаяр, четинвилер акур, советрин халкьдин азадвални аслу туширвал таъминарай гзаф фронтовикар, гьайиф хьи, чи арада амач. Амма къадирлу дербентвийри абурун тIварар чпин рикIера пакдиз хуьзва.

ВикIегь командир

Фарида КЕРИМХАНОВА

1920-йисар. Гзаф итимар кьил хуьз Бакудиз физвай.

КIиридайни гзафбуру Бакудин нафтIадин мяденра кIвалахзавай.

Абурукай сад **КЪУРБАНОВ Азиз Къурбанович** тир. Зегьметдал рикI алай ва хци зигъин авай Азизакай буругъдин мастер-нефтяник хьана. Касди вичин веледрин гележегдикайни фикирзавай. Хва Мегьамед гимназиядик ва руш Мафизат дишегьлийрин гимназиядик кутуна. Абуру гимназияр куьтягьна. Мегьамеда гуьгъуьнлай Азербайжандин сводный военный школада ва ахпа Балаханадин реальный училищеда кIелна.

Къурбанов Азиз вичин хизанни галаз хуьруьз хтана.1924-йисуз Къурбанов Мегьамед КIирийрин хуьре потребсоюздин счетоводвиле кIвалахал акъвазна. Вах Мафизата школада урус чIалан тарсар гуз хьана. Абур кIелна хтанвай хуьруьнвийрикай сифтегьанбур тир. Къурбанов Мегьамедаз 4 чIал чидай: азербайжан, урус, фарс ва немс.1929-йисуз ада Кьурагьрин РИК-дин секретарь ва 1930-йисуз Кьурагь райфинотделда бухгалтер яз кIвалахна. 1937-йисуз ам ДАССР-дин финансрин министерствода бухгалтер-ревизорвиле тайинарна.

М.Къурбанован туькIвей хизанда 6 аял авай: Сервет, Шевкет, Тимучин, Физилат, Наида, Ферида.

1941-йисуз хабарсуз фашистрин Германияди дяве башламишна. Къурбанов Мегьамедаз хушуналди дяведиз физ кIан хьана, амма военкоматдиз фейила, ам Махачкъаладин пехотный училищедин старшинадин куьмекчивиле тайинарна. Ахпа фронтдиз фена.

1942-йисуз Мегьамедан хиве жавабдар везифаяр туна. Гьа йисуз хер хьайи ам госпиталдиз аватна. Сагъ хъхьайла, адал комендантский взводдин командирвилин къуллугъ ихтибарна. Адан кьегьалвилер Яру Гъед ордендалди, "Будапешт азад авунай" медалдалди къейдна.

Дяведай хтайдалай кьулухъ бухгалтервиле кIвалахай ветеран 1959-йисуз рагьметдиз фена.

Дяведивай яргъа дагъдин хуьруьн женгер

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Ватандин ЧIехи дяведин 1941-1945 лагьай ва абурулай гуьгъуьнин йисарни я чIехибур, я гъвечIибур патал регьятбур хьаначир. Уьмуьр, Етим Эмина лагьайвал, кIаш илигзавай кIавузардиз элкъвенвай. Я рикIиз, я бедендиз секинвал авачир. Жаванарни, кIвачи чил кьунвай аяларни колхоздин кIвалахрал желбзавай. Итимар фронтда авай, фашистрихъ галаз женг чIугваз, дишегьлияр, аяларни - зегьметдин женгина, колхоздин жуьреба-жуьре кIвалахар кьилиз акъудиз.

Дяведин йисара чи хуьруьнвийриз, хпежвийризни, каша тади гана. Хейлин хизанар кьил хуьз арандиз фена. Анрани бахтуни гъанач. Хейлинбурун хизанар вара-зара хьана. Садбур Бакудиз, Къубадиз, масадбур Урусат галай патахъни акъатна. Дагъустандин Огнидин заводдиз, Избербашдин буругъриз кIвалахизни фена. Сад-кьвед квачиз, фейибур гьанра амукьна. Дяведилай гуьгъуьниз Хпежрин хуьр, ина женгер кьиле феначIани, гзаф хизанрикай, инсанрикай магьрум хьана.

Мелик дахди вичикай авур а вахтариз талукь ихтилат таяр-туьшеризни, вири хуьруьнвийризни талукьди я. Адан уьмуьрни гьамиша рагъ алайди хьанач. Адаз кьисметдин цурувилерни, вахтунин туькьуьлвилерни, инсанрин патай писвилерни акуна.

- 1942-йис тир. За Шимихуьруьн ирид йисан школада кIелзавай,- рикIел хканай дахди.- Гьар юкъуз (гьяд квачиз) физ, хквез. Марфадикни, живедикни, гарарикни... Чантада са кап фу, нисидин кIус аваз. Садбурув гьабурни жедачир. Савун кIватIар, кIахун фу, калар...

Са юкъуз чи классдиз школадин директор, Советдин председатель ва мад са тийижир итим атана. Чи кIелунрикай хабар кьурдалай гуьгъуьниз мугьманди хъвер кваз хабар кьуна:

- Квез Узбекистан республикадикай ван хьайиди яни?

- Эхь, эхь, - лагьана чна.

- Аферин, кьегьалар я куьн, - лагьана ада, - ана пара гуьрчег чкаяр авайди я. Анагар акуна кIандани квез?

Чун кис хьана. Чаз гьихьтин жаваб гудатIа чизвачир. Акваз кIан хьайитIани, чун аниз ни ахъайда кьван? Чи ял кьуна акурди ада фронтдикай, чи аскеррин кьегьалвилерикай суьгьбетна. Ахпа Узбекистанда худда памбаг кIватIзавайдакай, чуьллера зегьмет чIугвазвай савадсуз кьуьзекриз, дишегьлийриз газетар кIелдайбур ва маса куьмекар гудайбур кIанзавайдакай ва викIегь комсомолар гьаниз ракъуриз кIанзавайдакай лагьана. Чи директордини адан гафариз къуват хгана. Чавай вуч лугьуз жедай кьван, абур чIехибур тир ва чунни куьмек гуз гьазур тир.

Кьвед-пуд йикъалай чун Кьурагьиз тухвана. Ина маса хуьрерай гъанвай 13-15 йисан яшдавай гадаяр, гьатта рушарни авай. Арабайра аваз чун Белиждин станциядал тухвана, анлайни поездда акьадарна. Сифте яз поезд акур чи гьейранвилихъ кьадар амукьначир. Та-тахъдин ванцел хейлин гагьда фейила, чун авудна. Яраб агакьайди я жал? Ваъ, акуна, ина я чими туш, я памбагдин никIерни авач. КилигайтIа, чун авуднавай чка Хасавюрт я. Станциядик гзаф кьадарда инсанар квай: яшлубур, дишегьлияр, жаванар, аскерар, хирер хьанвайбур, кIекIецар гвайбур…

Им чIехибуру, къуллугъдал алайбуру закай сад лагьай сеферда авур тапарар тир. Ахпа абур пара хьана. "Памбагар кIватIзавайбуруз куьмекчияр жеда квекай" лагьана гъайи чун фашистрин танкариз, кьушунриз акси яз сенгерар туькIуьрзавай зегьметдин фронтдин иштиракчияр хьана. ЧIехибурухъ галаз чнани, жаванри, гайи тапшуругъар кьилиз акъудзавай, амма кьуьд гзаф мекьиди тир. Чал бегьем партални алачир, недайдини тухдалди гьатзавачир. Гзафбур начагъ хьана, гъилер, хейлинбурун кIвачер къаю тухвана, зи кIвачин тупIарни. Хасавюртдай чун Дербентдиз хкана. Инани къанавар эгъуьнна. Начагъ хьайила, хуьруьз рекье хтуна.

Эхь, далу пата дишегьлийри, яшлубуру, аялри душмандин рехъ Кавказдиз агалдай сенгерар туькIуьрдайлани, хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилдайлани, фронт патал герек шейэр рекье твадайлани, гьатта фронтдай ва аниз тухудайла катнавай, тамара, дагълара чуьнуьх хьанвай, къачагъриз элкъвенвай ксарихъ галаз женг чIугвазвай истребительный батальонриз куьмек гудайлани зегьметдин гьунарлувал къалурна.

Къейд авун лазим я хьи, дишегьлияр патал а чIав иллаки четиндаз элкъвена. Гьам колхоздин, гьам кIвалин, яшайишдин, гьам аялриз талукь месэлаярни абурун хиве гьатна эхир. Вири азиятриз дурум гана абуру, майишатрин кIвалахар акIадарнач, веледар хвена, фронтдиз алакьдай кьван куьмекар гана. Инал уьмуьрдин юлдаш Муъмин ва адан стха Абди дяведа телеф хьайи ва кьуд хва кIвачел акьалдарай рагьметлу Меликова Минехануман рикIел хкун гъун хъсан аквазва.

"Колхозда чуьлдин пуд бригада авай. Абуру гад агудунин кIвалахар фад куьтягьун патал зегьметдин акъажунар ийизвай. Агьа магьледин чи бригада гьамиша сад лагьай чкадал жез алахъдай. 1943-йисан гад кIватI хъийизвай чна. Варз алай йиферизни гвенар гуьдай. Вири сад хьана, чна техиларни кIватI хъувуна, кIахарни хчелна, бригадирди колхоздин правленидизни хабар гана. Чун мад виридалайни вилик акатна ва премиядизни лайихлу жезвай. Беденди галатун гьиссзавайтIани, рикIе кIвалах куьтягьунин разивал авай. Йифен кьуларилай алатайла хьиз, зун вар гатазвай ванци ахварикай кудна. Яраб мад вуч хьанатIа, рикIиз пис хиял яна. Фена килигайтIа, чи бригадир Абедуллагь.

- Минеханум вах, чун пака лап беябур жедай кар хьанва, Йирхик квай кIахарин ник амукьнава гьа, исятда фена, чна кIахар кIватI хъувуна кIанда. Заз чизва, вири галат хьанва, захъни аман амайди туш, ятIани лампаярни гваз фена, ник гвена кIанда.

Ваъ лугьудай ихтияр авачир. Бригададин вири папар къарагъарна, Мислим миресни галаз экв жедалди чна кIахар чухвана куьтягьнай. Премияни чаз ганай".

Гьа икI зегьмет чIугвазвайвиляй чи хуьруьн "Социализмдин рехъ» колхоз районда, республикадани кIвенкIвечийрин жергейра авайди тир. Идан гьакъиндай делилрини шагьидвалзава. 1946-йисан 25-апрелдиз акъатнавай республикадин "Социализмдин пайдах" газетда "Девлетлу доход" тIвар ганвай макъала ава. Ана кхьенва: "Кьурагь райондин "Социализмдин рехъ" колхоздин член Ибрагьимов Ибрагьима алатай (1945) йисуз 1100 зегьметдин югъ - виридалайни гзаф - къазанмишна. Адал, амай шейэр квачиз, 144 пут техил гьалтна. Колхоздин счетовод Нурудин Нуьгьовал 60 пут, чубан Муслим Исакьовал 74 пут техил гьалтна".

Дяведин йисара колхозди гьасилзавайдан чIехи пай государстводив вахкузвайди тир. А вахатара четинвилер, азиятар, гьайиф къведай, рикI дарихардай крар гьикьван хьанатIани, хуьруьнвийри вири татугайвилериз дурум гана. Маса чара авачир, яшамиш хьана, хизанар хвена, ягь-намус вине кьуна, сада-садаз куьмекна, бармак вилера гьат тийидайвал такабурдиз къекъвена кIанзавай. Дяведин йисара колхоздин бригадир, складдин заведующий Исакьов АбулмутIалиба, вичин уьмуьрни хаталувилик кутуна, авур са лайихлу кардикайни кхьин хъсан акуна заз.

- Инсанриз каша тади гузвай, - ихтилатнай яшлу итимди.- Каш садазни такурай. Хуьруьнвийри ризкьидин чкадал мичер-хъчар незвай. Адетдин мичерилай (вергер, лурсар, кIелен мичер, инжияр) гъейри пешерин винел гъуьр алай хьтин хъачни авай. Ам инсанри, винел са кIус гъуьр, кьел кIвахна, тIушунна недай. Руфун тIа жедайтIани, къен фидайтIани, маса чара авачир.

Са йифиз, йифен кьуларилай алатайла, сада чи вар гатана. Авайвал лагьайтIа, чак гъалаба акатна. Дяведин вахт, инай-анай чIуру ванерни агакьзавай. Фена, килигайтIа, хуьруьнви Къизил лугьудай дишегьли. За ам кIвализ хкана. Ам шехьиз, шехьиз, метIерал акъвазна.

- Цаварал Аллагь, чилерал вун, чан АбдулмутIалиб стха, кIвале недай са твар кьванни амач, аялар шез рекьизва, са мекевай къуьл це заз.

- Са мекевайди на низ гана, низ тада эхир, я Къизил?

- За калар авуна, абур кавалдин чичIериз вегьеда ва адал аялар гьалдарда. Абурун шелдин ван кьванни атIуда.

Зи рикI ахьтин гьайифдив, язухдив, Гитлер лугьудай фашист, вири дуьньяда дяведин цIай тунвай алчах такIан хьунин ажугъдив ацIана хьи, за гьич гуьзлемиш тавур кар авуна. Къуьнерилай кьуна, Къизил къарагъарна, тухвана склад галай патахъ. Фидай рекье зи кайвани Хатужая, гъавурда акьуна, кьуьнт кьаз, ялиз, явашдиз лугьузва: "На чакай фикирзавачни? Пака чир хьайитIа, дустагъда гьатда вун, итим". Папан гафарик кьел квайтIани, бейнида адаз жаваб авачир. Вилерик Къизилан шехьзавай балаяр акъвазнавай. Зиди ажугъдин, къастунин, Гитлераз кьисас кьунин гьерекат тир. Складдиз фена, за Къизилаз буйругъна:

- Къачу чувал, ацIура ам техилдив.

Дишегьли михьиз вич-вичикай квахьна. Ам мад зи вилик метIерал ацукьна.

- АбдулмутIалиб, вун ахьтин итим тушир хьи, вун гила чара атIанвай, аялрин дерт рикIе авай язух дишегьлидал хъуьрезвани? Ваз за вуч писвал авуна эхир, закай и жуьредин зарафат ийиз?

Гафари таъсир тийидайди кьатIай за ам къарагъарна, гъиле чувал вугана, гьамбардин патав тухвана.

- Я Къизил вах, мегер и макъам зарафатдайди яни? Вични йифен кьулариз, колхоздин складда? За ваз рикIивай лугьузва, ацIура чувал, гъилер, гъилер кардик кутур, та-хьайтIа за вун инай ахкъудда.

Ам мадни са шумуд легьзеда заз тамашиз акъвазна, ахпа адай гафар акъатна: "Мекевай къуьл кIанзавайдаз - чувал? Я Аллагь, ви кIвал къени хьуй, чан стха!" Чувал кIулаз яна, хъфена ам. Вичин кIвализ ахгакьдалди гуьзчивиликай хкуднач зани. Аллагьдиз шукур, чи «угъривал» садазни акунач. Жуван папазни за лагьанай: "Эгер чи мецери и кардикай ихтилат тавуртIа, садазни чир жедач. Анжах мез хуьх".

Дяве амай кьван рикIик гъалаба хьана, ахпа рикIелайни алатна, амма, чан хтул, лугьун за ваз, дяведин вад йисуз гзаф инсанар кьена. ГьакI чи хуьруьнвиярни. Эгер гьар мумкинвал авайда сад-кьве кас, аял хвенайтIа, къутармишнайтIа, гзаф кьиникьар жедачир.

Фашистрин Германиядал Советрин Союзди къазанмишай Гъалибвилик виридан пай ква. Фронтдивай яргъа тир хуьрерин агъалийринни.

"Жегьилрин армиядин" слет

Земфира БАБАЕВА

Акьалтзавай несилдиз ватанпересвилин тербия гунин карда РФ-дин Президент Владимир Путина 2015-йисан 29-октябрдиз "Россиядин школьникрин гьерекат" тIвар алаз Вирироссиядин аялринни жаванрин общественно-государственный организация тешкилунин гъкъиндай Указ акъуднай. Россиядин оборонадин министр Сергей Шойгудин теклифдалди 2016-йисан 1-сентябрдилай кардик кутур "Жегьилрин армияни" ("Юнармия") винидихъ тIвар кьунвай тешкилатдин са хел я. "Юнармиядин" отделениярРоссиядин вири регионра тешкилнава, штаб-квартира Москвада ава.

Алатай гьафтеда Мегьарамдхуьруьн райондин Россиядин халкьарин адетдин, культурадин Центрада райондин "Жегьилрин армиядин" сифте слет кьиле фена. Мярекатда райондин кьил Фарид Агьмедова, военный комиссар Эльман Гьажиева, общественный ватанпересвилин тешкилатдин штабдин начальник Эдуард Рагьимханова, дяведин, РФ-дин Яракьлу Къуватрин ветеранри, администрациядин, УО-дин жавабдар къуллугъчийри, жегьилрин векилри, идарайрин руководителри иштиракна.

Мярекат РФ-дин Гимн ягъунилай башламиш хьана. Слетда иштиракзавай райондин школайра тешкилнавай "Юнармиядин" отрядри, дявединни спортдин къугъунрин гъалибчийри Ватандиз кьегьалвилелди, вафалувилелди къуллугъда, баркаллувилин адетрин тежриба артухарда лагьана кьин кьуна.

Фарид Агьмедова мярекатда кIватI хьанвай жегьилар "Юнармиядин" тешкилатдиз кьабулун мубаракна ва чи уьлкведин, халкьдин гележег патал и гьерекат тешкилунихъ чIехи метлеб авайди, уьлкведин, республикадин руководстводи акьалтзавай несилдиз аскервилинни ватанпересвилин тербия гузвай "Жегьилрин армиядин" тешкилатдиз еке фикир гузвайди къейдна.

Ф.Агьмедова жегьилриз уьмуьрдин вири хилера сифте чкайрал хьуниз чалишмишвал авуниз, бажарагълу, лайихлу инсанар хьуниз эвер гана ва "Юнармиядин" гьерекатдиз кьабулайбурув ВВПД-дин отделенидин шагьадатнамаяр вахкана.

Эльман Гьажиева "Юнармиядин" жегьилриз и важиблу вакъиа мубаракна ва райондихъ школьникриз, жегьилриз аскервилинни ватанпересвилин тербия гунин жигьетдай хъсан тежриба авайди ва и кардиз райондин руководстводи еке фикир гузвайди къейдна.

Жегьилриз тебрикдин ва насигьатдин келимаяр райондин Афгъанвийрин советдин член Эмирагъа Асварова лагьана.

Мярекат школада кIелзавайбуру манияр ягъуналди давам хьана. Гуьгъуьнлай дявединни спортдин "Гъалибвал" къугъунин гъалибчийри ва Мегьарамдхуьруьн 1-нумрадин мектебдин ученикри Калашникован автомат кIватIунин ва чукIурунин конкурсда иштиракна.

Тарихдикай веревирдер

“Хрущеван чим - къуьруьгъуьм”...

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Чи тарихда “Хрущевская оттепель” гафар гьатна зур асирдилай гзаф вахт я. Амма гилалдини, зи фикирдалди, ам вучтин сир, аламат тиртIа, адетдин инсанриз ачухарнавачир. “Оттепель” М.Гьажиеван “Урус ва лезги чIаларин гафарганда” “чимивал”, “чими гьава” хьиз къейднава.

Тарихда кьиле фейи вакъиайриз ва къе абурукай чи политологар, писателар, критикар рахазвай тегьерриз къимет гайила, аквазва хьи, Хрущеван “оттепель” чимивал - къуьруьгъуьмни ваъ, чи баркаллу тарих ревизия авун тир. “Къуьруьгъуьм” гафунин мана профессор А.Г.Гуьлмегьамедован словарда “тIимил чимивал авай” ибарадалди ачухарнава. Яни им я еке чимивални туш, я са артух къайивални. Уртабаб гьал я.

Ахьтин гьалди гьинихъ артух майилвалзаватIа кьил акъудун четин жеда. Хрущеван “къуьруьгъуьмдайни” кьил акъудиз алакьнач жеди. Вучиз за икI фикирзава? Гьакъикъатда икI фикирзавайбур неинки Россияда, гьакI дуьньядин майдандани гзаф ава. Хрущеван “къуьруьгъуьмдикай” фикирар заз сифте яз, Дагъустанда Россиядин шииратдин йикъар тухудайла (2000-йисан 28-июнь), республикадин Культурадин центрада (гила Дуствилин кIвал) кьиле фейи мярекатда иштиракай мугьман, кьве сеферда Советрин Союздин Игит, Ватандин ЧIехи дяведин иштиракчи, писатель Владимир Карпован рахунрай ван хьанай. Ада “перестройщикрин” акьалтIай камалсуз политикадин нетижада чун “къайи дяве” лугьудайда магьлуб хьайидакай лагьанай.

Гьа “къуьруьгъуьм” себеб яз, майдандиз “перестройщикар” - цIийи “демократар-либералар” атайдакай “Культура” газетдиз (2014-йисан 2-декабрь) Москвадин гуманитарный университетдин Урусатдин ахтармишунрин Центрадин директор Андрей Фурсова интервью ганва.

Алай вахтунда Украинада, Прибалтикада, Гуржистанда, масанра кьиле фейи ва физвай вири вакъиайрин бинеяр Хрущеван “къуьруьгъуьмда” авайдакай “Настоящее время” (2013-йисан 13-декабрь) газетда чапнавай “Украинское безвременье” (“Украинадин вахтарин гъуруш”) чIехи макъаладани гегьеншдиз кхьенва.

Мукьвал йикъара (5-апрелдин няниз) “Звезда” телеканалдай журналист Дмитрий Диброва тухузвай “Секретная папка” передача тамамвилелди Н.С.Хрущеван “къуьруьгъуьмдиз” талукьарнавай. Ам кьилиз атайдалай кьулухъ чи государстводин къурулушдиз, вичиз чиз, я течиз, гьихьтин зиянар адан гьерекатри ганатIа раижзавай, тарихдин делилралдини, хейлин документралдини тестикьарзавай. Саки гьа и саягъда Хрущеван “къуьруьгъуьмди” СССР хьтин къудратлу государство чукIурай Яковлеварни Шеварднадзеяр тербияламишдай ва вилик кутадай мумкинвилер арадал гьайидакай суьгьбетзавай чIехи макъала - виликан КГБ-дин председателдин сад лагьай заместитель Филипп Бобкован интервью 2017-йисан 22-мартдиз акъатнавай “Комсомольская правда” газетда чапнава...

Дугъриданни, Н.С.Хрущева вуч паталди Украинадиз Крым багъишайди я? Дуьньядин вилик машгьур хьайи зурба политик, фашизм хьтин чIулав, хаталу тIегьуьндал гьалибвал къачур И.В.Сталин хьтин регьбердал, полководецдал хъен вегьедай “чинебан” докладар XX съезддал (1956-йисан 14-25-февраль) гьана, ахпани кьенвайдахъ галаз “женгер” вучиз къурмишайди ятIа?

КПСС-дин XX съездди гуя Сталинан “культ” критика авуна. Амма Хрущеван вичин “культ” бес гьикьван цавара туна?!

Чун винидихъ раханвай передачада къалурайвал, зун гъавурда акьурвал, Никита Сергеевичан эмирдалди 200-далай виниз “лап еке сир” алай документар госархиврай ахкъудна, терг ийиз туна. Вучиз? Лугьузвайвал, абурукай Хрущеваз ва адан хизандиз зиян хкатзавай...

Таб-керчек политологриз ва чеб КГБ-дин (государстводин хатасузвилин) къурулушра хьайибуруз, белки, чир жен. Амма адетдин инсанриз чи тарихда ачух тахьанвай чинар гзаф амайди раиж жезва.

Партиядин, государстводин, адан саки вири къурулушрин кьилиз Л.Брежневан (“застойдин”) девирда партократарни бюрократар, тапан патриотар-номенклатурщикар атайди гила хиве кьазва.

Хрущеван “къуьруьгъуьмди” 1991-йисалай инихъ мадни кьетIен дем, гьерекат къачуна, чи виликан стха хейлин республикайра акьалтIай миллетчияр уях хьана, виринра абуруз “къацу экв” гана, рекьер ачухна. Уьлкведин ва чи обществодин ачарар ачухдаказ СССР-диз акси рехъ тухвай Горбачевринни Яковлеврин, Ельцинринни Шеварднадзейрин, Кравчукринни Шушкевичрин гъиле гьатна. ИкI вучиз хьана? Лугьузвайвал, сир яргъара ава.

И.Сталин кьейидалай кьулухъ Н.Хрущева, сифте нубатда, вичиз къурху гунихъай кичIела, Л.Берия хьтин ксарин рекьер агална, чебни са-сад тахьай мисал авуна. Хатасузвал хуьнин рекьяй министерство комитетдиз элкъуьрна, ам вичин пацук кутуна. Ахпани анин кьилиз гьа вичин сивиз килигзавай руьгъсузар гъана. Жуков, Булганин, Ворошилов хьтин полководецрин куьмекдалди. Молотов, Маленков, Каганович хьтин политикрин умунвиликай менфят къачуналди. Ахпа гьабурни гьукумдивай къерехна, “партиядин рекьиз аксибур” яз малумарна. Вичин вилик пад кьадайбур амачирди гьисс авурла, Украинада 1937-1938-йисара, адалай кьулухъни вичи кьилиз акъудай халкьдиз акси крар кIевирун, далдаламишун, идалди Украинадин миллетчиярни бандеровчияр секинарун патал Крым 1954-йисуз абуруз багъишна туна...

Тарихдай малум тирвал, Хрущева вич машгьурун патал Сталинан авторитет кIурарик вегьена. Ахпани Сталинан девирда дустагъра турбуруз (абурук акьалтIай хаинар, дяведин вахтунда нацистриз къуллугъайбурни квай) вирибуруз менефис малумарна. Иллаки Украинадин миллетчийризни бандеровчийриз вич “хъсанарна”. Вичин кьацIай гъилер “михьи” хъувуна. И кардални Хрущеван “оттепель” (“къуьруьгъуьм”) тIвар акьалтна. Гьа вахтарилай чина 5-колонна лугьудайда кьил кутуна. Таб-гьилле артух, халкьдин патай партиядиз ва властриз ихтибарун зайиф хьана. Дугъриданни, вичин вахтунда США-дин ЦРУ-дин директор Алан Даллеса лагьай гафар кьиле фена: “Чна Наполеонанни Гитлеран гъалатIар тикрардач. Чна СССР-дин чилел ам къеняй недай куквар жагъурда, гьабуруз куьмекда. Абуруни гьа чеб хуьзвай тар къеняй тIуьна куьтягьда, кIвачин кьилел кьурурда. Чна СССР-диз дяве малумардач, ам вичин къеняй хъиткьинарда”.

И кар кьиле фена гила 20-25 йисар алатнава. Стхайрикай душманар, сада сад ядайбур хьанва. Хрущеван “къуьруьгъуьм” къе Украинадин ялавриз элкъвенва. Советрин Союз чукIурна, аквазва хьи, вири дуьньяда, иллаки Мукьвал тир РагъэкъечIдай пата цIай-гум тунва...

“Къуьруьгъуьм” я чимивал, я мекьивал туш. Уртабаб гьал я. Гьа кьве падни язавай сиясатди чи уьлкведин кьулан тар хадай хьтин зиян гайиди гила хиве кьаз башламишнава. Вучиз? Гила кьванни тарихдикай дуьз тарс хкудна, дуьз рехъди фин паталди. В.Путинан алахъунар гьа рехъ мегькемарун, халкьар агудун, садвал чи къуват хьун паталди я.

Чи душманривай и кар эхиз жезвач. Обществода хъиткьерар, хъалхъамар тваз, ахпа хъиткьинариз кIанзава. И карди чаз уях хьуниз, сиясат, сидкьи хуьниз эвер гузва.

Къуватар сад авурла

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

Эхиримжи йисара федеральный дотацийрал алай регионрин кьилер дотацийрилай ва хсуси доходар хкажиз алахънава. Им, гьелбетда, хъсан кIвалах я, эгер доходар артухардай мягькем база аваз хьайитIа.

Ихьтин шартIара жув яшамиш жезвай кIвал, куьче, жуван хуьр аваданламишунин, багърияр эхиримжи рекье твазвай сурарихъ гелкъуьнин фикирар аваз, алатай йисан сифте кьилерай Белиж поселокдин “Хпеж” микрорайондин агьалийри жемятдин собрание тухвана. Анал микрорайонда кIватI хьанвай кьван месэлаяр веревирдна ва абур гьялунин мураддалди агъсакъалрин совет хкяна.

Зун гьа и советдин председатель, Белиж поселокдин депутатрин Собранидин председатель **Абдулазиз Гьажиевич СЕФЕРБЕГОВАХЪ** галаз гуьруьш хьана ва адавай агъсакъалрин советдин кIвалахдикай суьгьбет авун тIалабна.

- Чи микрорайондин агьалияр, патарай хтай са цIуд-цIувад хизан квачиз, вири хпежвияр я. Чи жемятди инлай виликни хуьруьн бязи месэлаяр, районрин администрацийрин гъил агакь тийидайла, тупламиш хьана, чпин хсуси такьатрин гьисабдай гьялайди тир. Гила гьялна кIанзавай месэлаяр генани гзаф хьанва. Чи микрорайонда авай сад лагьай месэла эверинди тир. Са жизви гар акъатнамазди, марф кьванмазди эвер хкуддай. Суткайралди кухтадачир. ЧIехи жезвай микрорайондиз трансформатордин къуватни бес жезвачир. Жемятди рагьметдиз фейи касдин садакьа гунин адет хкудунин, сурар аваданламишунин, дигидай яд гузвай къанавар михьунин, микрорайондин куьчейра эвер тунин, поселокдин администрациядивай ким эцигдай чил чара авунин месэлаярни кудна.

Абур гьялун патал, гьелбетда, такьатарни герек тир. Сифте кьиле фейи жемятдин собранидал халкьди къарар кьабулна: рагьметдиз фейибурун тIварцIихъ гузвай садакьадин пулунин гьисабдай мергьяматлувилин фонд ачухин.

Рагьметдиз фейи касдин садакьа гунин адет хкудун патал собранидал ва анал алайбуру чпин хизанра гъавурда твадай кIвалах тухвана. Лагьана кIанда, и кIвалах акьван регьятдиз кьиле физвач. ЯтIани, нетижаяр писбур туш. Идалайни гъейри, собранидал кьабулай къарардин бинедаллаз микрорайонда яшамиш жезвай гьар са хизанди йиса са агъзур манат пул фондуниз рекье твазва.

Шаз мергьяматлувилин фондуниз кьилдин ксари ва рагьметдиз фейибурун багърийри гайи пулунин кьадар 356 агъзурни 500 манатдив агакьна. Идакай 213 агъзур манат садакьайринди, амайди хуьруьнвийрини карчийри гайи куьмекдинди я. Гьа икI, чна кIватIай такьатрихъ микрорайондин са-са месэла гьялиз башламишна.

Кьилди къачуртIа, са шумуд субботник тухвана. Сурарал агъадихъ галай кIвалахар авуна: жугъунар ремонтна, къуйдал кьур эцигна, аниз эквер тухвана, кьейиди кучукдайла герек къвезвай алатар авай махсус кIвал ремонтна, зирзибил кIватIна, сурарин къерехра авай тарариз яд гудай хвал михьна. КамАЗ-дин са рейс къум ва са рейс чиргъ, бетондин 100 плитка гъана. Муькуь субботникдиз жемятди дигидай яд гузвай къанав михьна, 68 агъзур манатдин 500 мл-дин асбестдин 18 турба къачуна, абур атIана лазим чкайрик кутуна. Первомайский куьчеда авай къанав экскаватордалди михьна, аниз бетондин латар вегьенва. Советский куьчеда авай газдин линиядин турбайриз шир яна, “консервиярдай заводдилай” микрорайондин школадал кьван авай ЛЭП-дин даяхрал йифен эквер эцигнава.

За винидихъ лагьайвал, чIехи хьанвай хуьруьз трансформатордин къуват бес тежез, эквер мукьвал-мукьвал хкудзавай. И месэла гьялун патал чна халкьдин куьмекдалди кIватIнавай пулунихъ 400 квт-дин трансформатор къачуна. Ам чаз 150 агъзур манатдай акъвазна. Трансформатор кутаз ва гьакIни са жерге маса месэлаяр гьялиз чаз Белиж поселокдин кьил Рамиз Гьабибулаева жедай вири куьмекар гузва. Алай вахтунда Первомайский куьчеда цIийи трансформатор эцигна, кутунва, эверин месэладини агьалияр гьарикIарзамач.

Хуьруьн ким эцигдай чилин месэлани регьятдиз гьял хьана. Жамал Тагьиева, рагьметдиз фенвай вичин дах Мисриханан тIвар эбеди авун яз, жемятдиз вичин хсуси 8 сотых чил ким эцигун патал пишкешна.

Хуьруьн активдихъ, имамдихъ галаз меслятдал атанвайвал, гележегда агъадихъ галай кIвалахар кьиле тухудай фикир ава: садакьаяр гунин, пуд йиферал атайбурув пакетар вухкунин куьгьне адетар хкудунин мураддалди хуьруьнвийрин арада таблигьат тухун, цIийи трансформатор эцигнавай рекьин кьве патани, къелемар цана, аллея кутун, сурарин жугъун профнастилдалди эвез авун ва масабур.

Хуьруьн месэлаяр гьялиз аквадай хьтин куьмекар гузвай хуьруьнвияр тир Сейфулагь Исакьован, Рамиз Гьабибулаеван, Айдемир Агьмедован, Жамал Тагьиеван, Радик Рамазанован, Биньямудин Асланован, Мурад Алимегьамедован, Радик ва Рамзес Апаеврин, Анвер Гьажимурадован, Марат Меликован, Рамазан Рамазанован, ТIижиб Агьмедован, Мегьамед Набиеван, Замир Акимован, Агъаширин ва Адаширин Рамазановрин, Мегьамед Ибрагьимован, Сабир Агьмадован хизанрин тIварар кьаз (газетдин чина виридан тIварар кьаз жедач), вири субботникра активдаказ иштиракзавай саки гьар са хуьруьнвидизни сагърай лугьуз кIанзава.

Хуьруьз талукь вири месэлаяр кварталда садра тухузвай жемятдин собранидал веревирдзава, анал агъсакъалрин советдин председателди тухвай кIвалахдин гьахъ-гьисаб ийизва. Собранида иштиракиз поселокдин администрациядин кьилиз, школайрин директорриз, мискIиндин имамдиз, поселокдин Собранидин депутатриз, общественный тешкилатрин векилриз теклифзава.

Гьахъ-гьисабдин нубатдин собранидал агъсакъалрин советди тухванвай ва тухузвай кIвалахдиз анал рахай и цIарарин авторди, Рамиз Гьабибулаева, агъсакъалар тир Бейдуллагь Исакьова, Гьабибуллагь Гьабибулаева, школадин директор Радик Апаева ва масабуру хъсан къимет гана.

Микрорайондин къуншидал яшамиш жезвай Шихбуба Алиева чпин куьчеда яшамиш жезвай агьалийри чебни “Хпеж” микрорайондик кутун тIалабзавайдакай ва микрорайон аваданламишун патал аквадай хьтин пай кутаз гьазур тирдакай лагьана.

Адан уьмуьрдин тІямар…

Зегьмет бажарагъдин чешме я.
Ярагъ МЕГЬАМЕД

Надият ВЕЛИЕВА

Са кьадар яшар хьанвай, уьмуьрдин уькІуьцуру дадмишнавай, хуьр-кІвал патал аферин алаз зегьмет чІугур, жегьил-жаванар хсуси чешнедалдини камаллу гафуналди дуьз рекье твазвай агъсакъалар гьар са хуьруьн - кимин абурни я, дамахни. Вахтар къвез алатда, амма инсанди вичин уьмуьрда, вичелай гуьгъуьниз несилриз тур хъсан крар виш йисаралайди рикІелай фидач. Къенин зи суьгьбет гьа ихьтин агъсакъалрикай сад тир, Мегьарамдхуьруьн райондин Советский хуьре яшамиш жезвай, вичин уьмуьрдин 45 йис хуьруьн майишатдин производстводиз (бригадир, управляющий, агроном, кьилин агроном) бахш авур, и йикъара вичин 80 йисан юбилей къейдзавай **ВЕЛИЕВ Буньям Бабаевичакай** я.

Ам 1937-йисуз Ахцегь райондин Ялцугърин хуьре лежбердин хизанда дидедиз хьана. Адан буба рагьметлу Велиев Буба кІвалер эцигдай устІар тир. Гъавурдик квай инсан яз, адан политикадални рикІ алай. Хъсан суьгьбетчи, динэгьли и касдиз хуьре - кІвале гьуьрмет авай. Диде Шагъа аялар тербияламишзавай кІвалин кайвани тир. Абуру 4 велед (3 гадани са руш) кІелунрал, зегьметдал рикІ алаз, чІехи-гъвечІиди чидай, обществодиз вафалубур яз тербияламишна. Рухвайриз виридаз кьилин образование къачудай мумкинвал гана.

Новочеркасскда педагогвилин институт акьалтІарай рагьметлу Шагьабудина Советский хуьруьн юкьван школада яргъал йисара сифтегьан классрин завуч яз кІвалахна. Эзеддина ДГУ-дин математикадин факультет куьтягьна, илимдин диссертация хвена. Алай вахтунда ДГУ-дин доцент я. Руш Асяди, 10-класс куьтягьна, военный къуллугъдал алай чпин хуьруьнви Шагьгьуьсейнов Мигьеметахъ галаз кьисметар сад авуна. Са шумуд йисуз Гуржистанда, Германияда, Курскда хьана, машгьур ветеран гила Махачкъалада яшамиш жезва.

Буньям Бабаевичан аялвилин йисар Ватандин ЧІехи дяведин четин йисарал ацалтна. Вичин таяри-туьшери хьиз, адани уьмуьрдин вири татугайвилер гьиссна. Дяведин йисарин аялрин рикІер гзаф назик жеда. А йикъарикай рахадайла, адан вилера пашманвал аваз аквада.

Сифтегьан классра Буньяма Цилингани КьепІирдал (а вахтунда хизан гьаниз куьч хьанай) кІелна. 1949-йисуз хизан элкъвена чпин хайи хуьруьз - Ялцугъиз хтайла, бубади хизандиз цІийи кІвал эцигнай. Буньяма ина 7-класс куьтягьна. Гьайиф хьи, цІийи кІвалера хизандиз са йисуз кьванни яшамиш хьун кьисмет хьаначир. 1952-йисуз дагъдин гъвечІи хуьрер арандиз куьчарунин къарар акъудайла, Ахцегь райондин Ялцугъар, Филискъар, Мегьарамдхуьруьн райондин Магьмутар, Кьурагь райондин Буршимакьар, Кьасумхуьруьн райондин Хъартасар Мегьарамдхуьруьн райондин ХенжелкІеледал куьчарна. Ина, сифте кІвалер эцигна, хуьруьн бине кутурдини Велиев Буба тир. Гуьгъуьнлай хуьруьн чІехи пай кІвалерни гьада эцигнай.

1953-йисуз Буньям Дербентдин хуьруьн майишатдин техникумдик экечІна. Анаг агалкьунралди куьтягьайдалай гуьгъуьниз ада вичин зегьметдин рехъ Мегьарамдхуьруьн райондин Вини Ярагъдал агрономвиле кІвалахунилай башламишна. А вахтунда Вини Ярагърин Бауманан тІварунихъ галай колхоз (Къансавар, Вини Ярагъар, Агъа Ярагъар) пуд колхоз сад авунвай еке майишат тир. Беденда къуват авай, кІвалахдал рикІ алай жегьилди, вичин хивевай везифаяр намуслувилелди кьилиз акъудиз, багъларай, саларай кьакьан бегьерар вахчуз хьана. Ганвай планар гьар йисуз артухни алаз тамамарун адетдиз элкъвена.

1957-йисуз жегьил Советрин Армиядин жергейриз фена. Аскервиле ада викІегьвилелди къуллугъна. Женгининни политикадин гьазурлухвилин рекьяй агалкьунар авай адаз младший лейтенантвилин чин ганай. (Пуд йисуз къуллугъзавайдаз офицервилин чин тек-бир дуьшуьшра гузвайди я). Полкунин командирди адаз армияда акъвазун теклифнай. Амма, кьилин образование къачуна, хайи ерийрин багъларални бустанрал чан гъиз кІанзавай жегьилди, 1960-йисуз армиядай хтана, Махачкъалада хуьруьн майишатдин институтдин заочный отделенидиз гьахьун патал имтигьанар вахкана. 1960-1964-йисара ада хайи хуьруьн Фрунзедин тІварунихъ галай колхозда бригадирвиле кІвалахиз башламишна. И девирда ада Дагъустандин колхозар ва совхозар патал регьбервал гудай кадрияр гьазурдай са йисан школани куьтягьна.

1965-йисуз колхоз "Фрунзенский" совхоздиз элкъуьрайла, Буньям Бабаевич къуллугъдин гурарайни ккаж хьана. КІвалахдин хъсан нетижайриз килигна, совхоздин дирекцияди адал набататчивилин отделенидин управляющийдин везифаяр ихтибарна. Бегьерлувал ккажун патал ада Ростовский областдай, Краснодарский, Ставропольский, Пермский крайрай чкадин шартІара хъсан бегьер гудай къелемар ва тегьенгар гъана, 620 гектарда цІийи багълар, 350-да ципицІлухар, 25 гектарда къелемлухар кутуна. Ада неинки са вичин совхоз, гьакІ Кьиблепатан Дагъустандин майишатарни къелемралдини тегьенгралди таъминарна. Б.Велиева майишатдин экономика мягькемаруник, производстводин бегьерлувал ккажуник еке пай кутуна, вич зегьметдал рикІ алай, хиве авай везифаяр намуслувилелди кьилиз акъуддай работник ва хъсан насигьатчи яз къалурна.

1967-йисуз Буньям Бабаевича институт агалкьунралди куьтягьна. Гила ам кьилин образование ва тежриба авай агроном тир. Гьар са коллективда пешедиз вафалу, намуслувилелди зегьмет чІугвазвай работник такуна амукьдач, адаз гьуьрмет ва авторитет жеда.

Ингье Велиеван хиве кьилин агрономвилин везифаяр туна, кІвалахар мадни къалин хьана. ЦІийи къуллугъдив ам еке жавабдарвал гьисс авуналди эгечІна, вичин тешкилатчивилин алакьунар къалурна. Адалай рабочийрин низамлувал ккажиз, абур вилик эцигнавай месэлаяр агалкьунралди гьялунал желб ийиз алакьна. Кьиблепатан Дагъустандин майишатра ада сифте яз тарарин кьурай ва герек авачир хилер атІунин механизмламишнавай къайдаяр, уьзуьмлухра ПРВН-72000 агрегатар кардик кутуна. Уьзуьмлухар гъилин зегьмет галачиз гьялунив эгечІна. Совхозди яваш-яваш кьакьан бегьерар вахчуз башламишна, ам республикада кІвенкІвечийрин жергеда гьатна. Майишатди гьар йисуз 2500-3000 тонн емишар, 1500-2000 тонн ципицІар, 600-700 тонн салан майваяр, 500-600 тонн техил битмишарзавай, 5000-6000 тонн алафар гьазурзавай. Вири и крарик, гьелбетда, Буньям Бабаевичан зегьметдин еке пай квай. Касди мукьвал-мукьвал тикрарда: "багъ-бустандиз дуьа ваъ, керки, гелкъуьн кІанда".

Зегьметдин женг анжах кьакьан бегьерар битмишаруналди акьалтІзавачир. Гьасилзавай продукциядин 70 процент виликамаз кутІуннавай икьрарралди вахтунда ва саламатдиз уьлкведин промышленный центрайриз рекье туна кІанзавай. И кІвалахни кьилин агрономди дуьздаказ тешкилнавай. Парар дашмишдай машинар йифди-югъди Белиждин рекье жедай. Вагонриз техил, емишар, салан майваяр ягъун патал Буньям Бабаевич рабочиярни галаз пакамалди Белиждин станциядик жедай. Нетижада продукция саламатдиз чкайривни агакьдай.

- Майишатда бегьерлувал ккаж, агьалийрин агьваллувал къвердавай хъсан жез башламишна. Хуьруьнвийри чпиз кьве мертебадин кІвалер, пуд мертебадин школадин, кьве мертебадин Культурадин дворецдин, чехирар ккуддай заводдин дараматар эцигна. Совхозди са шумуд трактор, пар чІугвадай машинар, хуьруьн майишатдин гзаф техника къачуна. Куьруь са вахтунда жемятдин куьмекдалди куьчейра къван туна, хуьр электрикдалди таъминарна ва гзаф маса кІвалахар авуна. Ибур вири жемят шад жедай кІвалахар тир. Са шумуд хуьруьн жемят, гележегдик умуд квез, дуствилелди, гьуьрметдалди яшамиш жезвай, - рикІел ккизва агъсакъалди.

Гьайиф хьи, Советрин чІехи уьлкве чукІурна, перестройка лугьудайдан ялавдик акатна, са шумуд несилди, зурба зегьметар чІугуна, арадал гъайи а еке девлетлу совхозни тергна. Халкьдиз майишатдин мал-девлет фейи падни чир хьанач, вири тармарна, - гьайиф чІугвазва агъсакъалди.

КІвалахзавай йисара Буньям Бабаевича хуьруьн майишатдин общественный уьмуьрдани активвилелди иштиракна: адакай совхоздин парторганизациядин секретарь, ПДПС-дин (постоянно действующее производственное совещание), набататчивиле халкьдин контролдин, СДК-дин (совет трудового коллектива) председатель, плодопромди тешкилнавай маса майишатрин бригадирриз ва агрономриз хуьруьн майишатда жезвай цІийивилерикай чирдай школадин руководитель хьана, ада гзаф маса къуллугъар кьиле тухвана, гьакІни хуьруьн майишат патал кар чидай багъманчияр, уьзуьмчиярни гьазурна.

Гьукуматди Буньям Бабаевичан яргъал йисарин дурумлу зегьметдиз лайихлу къиметни гана. Ам "Зегьметда тафаватлу хьунай", "Зегьметдин ветеран" медалрин, хуьруьн майишатдин министерстводин, комсомолдин обкомдин, партиядин райкомдин, совхоздин руководстводин патай ганвай гзаф кьадар гьуьрметдин грамотайрин сагьиб я. Республикадин майишатра багъманчивал ва уьзуьмчивал вилик тухунин рекьяй суьгьбет авун патал тежрибалу пешекардиз са шумуд сеферда телевиденидиз теклифна.

Аквазва хьи, Буньям Бабаевича, дугъриданни, баркаллу уьмуьр тухванва. Ада кутур кьван багъларни бустанар къе амайтІа, низ чида, абуру гьикьван бегьерар гудайтІа...

Вири уьмуьрда аферин алаз кІвалахун, агьалийрин патай еке гьуьрмет къазанмишун - им гьар са инсандин мурад, чІехи, гьуьрметлу хизандин кьил хьун еке бахт я. Буньям Бабаевичани са шумуд йис идалай вилик рагьметдиз фейи адан уьмуьрдин юлдаш Сулмаз Мегьарамовнади 5 велед (3 гадани 2 руш) тербияламишна, виридаз кьилин образование гана. ЧІехи хва Равида Даггосуниверситет куьтягьайдалай кьулухъ яргъал йисара Ашхабадда зегьмет чІугуна, алай вахтунда Астраханда са фирмада кьилин бухгалтер яз кІвалахзава, Дагъустандин политехнический институт куьтягьай Физули Ульяновскда эцигунардай са объектдал кьилин инженер я. ДГУ акьалтІарай Тамерлан хуьряй карчивилел машгъул я. Сечмегуьла ДГУ-дин социальный факультет акьалтІарна. Ам Россиядин Игит рагьметлу Халикьов Радиман уьмуьрдин юлдаш тир. Ам военный къуллугъдал ала. ДГУ-дин филфак акьалтІарай Диана Советский хуьруьн школадин муаллим я.

2000-йисалай пенсияда аватІани, Буньям Бабаевич санал кьарай къведай кас туш. Ам датІана, зегьмет чІугваз, вичин багъ-бустанда аквада. Ада хуьруьн общественный вири кІвалахрани активвилелди иштиракзава.

Зегьмет чІугурда лезетни ккудда. Кар-кІвалах инсандин дамах я, гьавайда лугьузвач. Велиеврин чІехи тухумдин кьиле акъвазнавай Буньям Бабаевича къе вич агакьнавай 80 йисан кукІушдай фенвай рекьиз мад сеферда вил вегьезва - ана дамахдай хьтин крар, хъсан гелер тІимил авач. Ферли веледар, гьуьрметлу мукьва-кьилияр, ярар-дустарни галаз и йикъара камаллу агъсакъалди вичин баркаллу юбилей къейдзава. Чнани адаз и лишанлу югъ, гьакІни гуьзел майдин суварар рикІин сидкьидай мубаракзава. Мадни юбилеяр къейддайвал, къуй квехъ мягькем сагъламвал, кІубанвал, веледризни хушбахтлу уьмуьр, кьилелни михьи, вили цав хьурай!

КьетІен шартІарин чка жеда

Жасмина САИДОВА

28-апрелдиз Каспийск шегьердин "Москва" КРЦ-дин дараматда шегьер яшайишдинни экономикадин рекьерай йигин еришралди вилик тухунин ва "Каспийск моно-шегьер вири патарихъай санал виликди тухун" кар алай проект уьмуьрдиз куьчуьрмишунин месэлайриз талукь семинар-презентация кьиле фена.

Мярекатда Россиядин Федерациядин экономикадин рекьяй вилик финин министерстводай тир пешекарри, кьилди къачуртІа министерстводин регионар виликди тухунин Департаментдин отделдин начальник Игорь Голубинскийди, моно-шегьер Каспийск виликди тухунин рекьяй линейный менеджер Александр Краснослободцева, РД-дин Гьукуматдин председателдин заместитель-Дагъустан Республикадин экономикадин ва территорияр виликди тухунин рекьяй министр Раюдин Юсуфова, Каспийск шегьердин кьил Мегьамед Абдулаева, шегьердин администрациядин къуллугъчийри, карчийри иштиракна.

РикІел ккин, алай йисан 24-мартдиз Россиядин Гьукуматдин Председатель Дмитрий Медведева амайбурулай йигиндаказ виликди тухудай "Каспийск" территория (ТОР) тешкилунин гьакъиндай къарардал къул чІугунай.

Адан бинедаллаз "Каспийск шегьер" округдин мулкунал, шегьердиз чара ийизвай пулдин такьатар экономикадин гьар жуьредин хилериз сад хьиз паюналди, инвестицияр желб авуналди ва шегьердин бинелу кархана тир "Дагдизель" завод" ОАО-дихъ галаз алакъалу тушиз кІвалахдин цІийи чкаяр арадал гъуналди, гьакІни къецепатан уьлквейриз маса гуз жедай ва къецепатан уьлквейрай гъизвай шейэр хсусибуралди эвездай мумкинвал гудай продукция акъудуналди шегьердиз куьмек жедай ТОР тешкилдайвал я.

"Каспийск" ТОР тешкилуни, гьисабзавайвал, 2025-йисав агакьдалди моношегьердин экономикадин вири хилера хъсан нетижаяр хьунал гъида ва гьамишанбур тир 3 агъзурдалай гзаф кІвалахдин алава чкайралди таъминарда. ГьакІни ина кьетІен шартІар тешкилунин нетижада шегьердиз 17 миллиард манатдилай артух инвестицияр желб авун гуьзлемишзава.

Яшайишдинни экономикадин рекьерай амайбурулай йигиндаказ виликди тухудай "Каспийск" территориядин проектдикай ва адан сергьятра аваз кьиле тухун фикирда кьунвай мярекатрикай шегьердин администрациядин кьилин заместитель Жамал Абдулатипова тамамдаказ лагьана.

Докладар гьакІни Мегьамед Абдулаева ва Раюдин Юсуфова, Россиядин Минэкономразвитиядин ва моно-шегьерар виликди тухунин Фондунин пешекарри авуна.

Р.Юсуфова гъавурда турвал, яшайишдинни экономикадин рекьерай амайбурулай йигиндаказ виликди тухудай "Каспийск" территориядин асул кьетІенвал адакай ибарат жеда хьи, ихьтин мулк моно-шегьердин сергьятра аваз тешкилда, яни карчивилин кІвалах кьиле тухун патал арадал гъанвай къулай шартІар вири шегьердиз талукь жеда. ТОР 10 йисан вахтуналди тешкилзава. Моношегьерда законди истемишзавай къайдада регистрация авунвай инвесторриз налогрин жигьетдай виле акьадай хьтин кьезилвилер авунва, бязи налогрикай абур михьиз азад ийида.

Чи алимар

Чилерин “жерягь”

Мерд Али ЖАЛИЛОВ

“Дагъустан” химкъуллугъдин отделдин начальник **Агьмед Миметмирзоевич АГЬМЕДАГЬАЕВАЗ** алатай йисан эхирда республикадин Кьил Р.Абдулатипован Указдалди “Дагъустан Республикадин хуьруьн майишатдин лайихлу работник” лагьай гьуьрметдин тІвар гана.

Чна адаз, чи газетдин штатдик квачир мухбиррикайни сад, газет кІелзавайбурун арада машгьурзавай, ам кхьин вичин коллективда ва масанрани тешкилзавай касни хьуниз килигна, ЦІийи йисан нумрада “ЦІийи тІварар - цІийи тебрикар” рубрикадик кваз тебрикарни рекье тунай:

ВикІегь хва я, чилер хуьз!
Акьалтзавай гилер хуьз!
Къуччагъвидин къаст гила
Я цаварни гьуьлер хуьн!

И гафарик таб квач. Экологиядин йисни тирвиляй чна, дугъриданни, и касдин къуллугъдикай, къайгъуйрикай са кІус гегьеншдиз кхьин кьетІна.

Лагьана кІанда, ам Ахцегь райондин Къуччагърин хуьряй акъатнавай сад лагьай алим я. Хкянавай пешени акьалтІай герекди я: чилер азаррикайни зиянкаррикай хуьн!

И рекьел ам садлагьана экъечІнач. Вичи рикІел хкизвайвал, адан ирид бубаярни дагълара хеб-мал хуьзвай малдарар тир. Вичини жаван ва жегьил йисар чубанвиле акъудна. Гагь Мугъандиз, гагь дагъларизлацан суьруьйрихъ галаз рекьер атІана. Гьа рекьера адаз азербайжан чІални чир хьана, зуьрнедал, чІагъандал гьаваяр тамамариз, манияр лугьуз, халкьдин гуьгьуьларни шадарна.

Амма 1963-йисуз ада вичин рехъ дибдай дегишарна. Ам ДГУ-дин химиядинни биологиядин факультетдиз гьахьна, анаг акьалтІарай 1968-йисалай инихъ Даг НИИСХ-да чилер хуьнин рекьяй отделда къуллугъзава. Гьа ина ада илимрин кандидатвилин дережани хвена. Къарагъарнавай месэла чи республикадин майишатар патал лап герекди я: “Дагъустандин дагъларин ценерив гвай чилерин тІебиат хуьнин ва абурун бегьерлувал хкажунин рекьер”.

Вичин алимвилин ахтармишунар Агьмед Миметмирзоевича чи республикадин са жерге майишатра кардик кутуна, чилерин ери неинки хвена, абур тартибдикай хкатунин рекьер атІудай хейлин цІийи меслятар, технологияр ва къайдаяр туькІуьрна, майишатрив агакьарна.

Чилер хуьн - им тІебии девлетар хуьн, инсан вич хуьн лагьай чІални тушни! Экологиядин четин месэлаяр артух хьанвай алай девирда алим Агьмедагьаеван тежрибадихъ генани кьетІен метлеб авайди илимдинни практикадин гзаф мярекатрал, алимрин рахунрани кхьинра къейднава.

Адахъ галаз санал кІвалахзавай химиядинни аналитикадин отделдин начальник, Мурсал Якьубович Жалалова кхьизвайвал, А.М.Агьмедагьаеван гьиликай 540-дав агакьна лап герек меслятар хкатнава.

Духтуррин чІалалди рахайтІа, а меслятар чилерин сагьламвилин гьал къалурзавай медицинадин карточкаяр хьиз я, алимди гьар са азардиз ам сагъардай рецептар гьазурнава. Ингье бязибурун тІварар: “Зулун тумар интенсивный къайдада битмишарунин технология” (1985-йис), “Чилерин миянлувилин гьал ва анриз миянардай шейэр вегьинин кьадарар” (1987-йис). “ДАССР-дин хуьруьн майишат 1986-1990-йисара ва 2000-йисан девирдалди комплексный къайдада химияламишунин программа” (1988-йис), “Чили жумартвилелди бегьер гун лазим я” - монография (1986-йис); “Миянардай шейэрин рекьяй методикадин меслятар” (2000-йис) ва икІ мад масабурухъни куьгьне тежедай къиметлувал ава...

Хейлин макъалаяр А.М.Агьмедагьаева чи газетрани журналра чапнава.

Чилер азаррикай хуьнин ва абурун бегьерлувал артухарунин хилерик алимди кутунвай пай адаз РФ-дин хуьруьн майишатдин министерводин, РФ-дин агропромдин хилен работникрин профсоюздин ЦК-дин гьуьрметдин грамотаяр гуналди, эхирни, чун винидихъ раханвай “РД-дин хуьруьн майишатдин лайихлу работник” лагьай гьуьрметдин тІвар гуналди къейднава.

А.М.Агьмедагьаеван еке алахъунрин нетижа яз, Махачкъаладин Илимдин городокда “Дагъустан” химзащитадин къуллугъчийриз 90 квартирадин кІвалер арадал атана. Станциядин вичин лабораторияр цІийи техникадалди ва тадаракралди девлетлу хьана.

А йисара ам и къуллугъдин директордин заместитель тир. Алим яз, ада теклифай меслятар кардик кутуни тек са Буйнакский райондин майишатра зулун къуьл цайи майданрин гьар са гектардай, план 30 центнер яз, 35 центнердив агакьна техил вахчудай мумкинвал гайиди гилани рикІел хкизва.

Амма девирар дегиш хьуникди чи алимри гузвай саки вири теклифар чарарал аламукьзава. Экология хаталувилик квайлани, химкъуллугъдин тежрибадиз яб гузвач. И карди бес руьгь тухардани?..

Лагьана кІанда, Агьмедагьа Миметмирзоевич вичин багьри накьварихъ, хуьруьхъ, райондихъ рикІ кузвай ксарикайни сад я. И къилих адав вичин бубадилай, саки 50 йисуз хайи хуьруьн колхоздин кьиле хьайи касдилай агакьайдал шак алач.

Районда хуьруьн майишатдин чилер менфятлувилелди ишлемишун патал ада Ахцегь райондин руководстводихъ галаз сих алакъа хуьзва. Вичи Къурукалал чешнедин майишат (багь, сал, куьнуьяр) кутуна, нетижайрал дамахзава, хуьруьнбурузни карчивал виликди тухуз алакьдай куьмекар гузва...

Райондин куьгьне хуьрер хуьн патал ада кхьей метлеблу макъалаяр алатай йисуз чи газетда чапнай ва адаз лайихлу къимет - газетдин премияни ганай. Эхь, ихьтин алимрин-пешекаррин куьмекди чаз чи экология, чилер, девлетар хуьдай мумкинвилер артухарда. Гьелбетда, гьукумди ва карчийрини чпин патай итижлувал къалурайтІа...

Муаллимди муаллимдикай

“ЧІалахъ рикІ куз...”

Нисредин АЛИРЗАЕВ,
Тагьирхуьруьн-Къазмайрин юкьван школадин муаллим-методист

Макъаладин кьил за Мегьарамдхуьруьн 1-нумрадин мектебда лезги чІалани литературадин муаллим яз кІвалахай **Фахрудин Насрединовича,** гьар классдиз гьахьайла, саламдихъ галаз “ЧІалахъ рикІ куз, чІалаз рикІ гуз, икІ гьар йисуз, икІ гьар юкъуз, хайи чІалай къенин тарс гуз, атанва зун, зи азизбур”, - лугьузвай келимайрай къачунвайди я. Зи суьгьбетни гьадакай я.

Кьиле Мегьарамдхуьруьн райондин образованидин управленидин методкабинетдин регьбер Алаудин Саидов ва методист Ф.Насринов аваз, йиса кьудра хайи чІалай ва литературадай семинарар, конференцияр, “элкъвей столар” тешкилзавай. Районда лезги чІалан ва литерутарадин лап хъсан муаллимдиз гун патал алим-лингвист М.М.Гьажиеван тІварунихъ галай фонд ва премия тешкилна, 1991-йисалай махсус “Положенидин” бинедаллаз, ам конкурсра гъалибвал къачур муаллимриз гузвай. И кар гьакІ алимдин ирс пропаганда авун, мектебра кІелунринни тербиядин кІвалах гужлу авун патални ийизвай.

И тежрибади хъсан нетижаярни арадал гьизвай. Муаллимри чІалан гьар са тема дикъетдивди кІелиз, веревирд ийиз, гьар са тапшуругъ фагьумна, аялрин чирвилерив кьадайвал тешкилзавай. Фахрудин Насрединовича райондин дережада тухузвай а мярекатра, учебник ахъайна (ада семинардиз гьи ктаб гьана кІандатІа, виликамаз тагькимдай), тема къалурна, суал эцигдай:

- Грамматикадин разбор вуч затІ я, ам гьикІ ийидайди я?

Чак чашмишвал акатайла, “Лезги чІал” 8-9-классар патал учебник” ахъайна, ана ганвай 49-тапшуругъда “бегенмиш хьайи 3 предложение кхьихь, абур грамматикадин разбор ая”, 57-тапшуругъда “вад предложение хуралай тамам разбор ая” - шартІар кІелна, чна а тапшуругъар гьикІ тамамардатІа, хабар кьурла, чавай тайин жаваб жагъун тавурла, ада виликамаз вичи гьазурнавай кхьинрай кІелдай: “Разбор - им чІалан битав саяди вич арадиз гьанвай паяриз чара хъувун я. Мектебда “грамматикадин” (“лексикадин”, “морфемайрин”, “морфологиядин”, чІалан паярин) кьилди-кьилди, “орфографиядин”, “пунктуациядин”, “синтаксисдин” (простой ва сложный), “гафар арадиз атунин”, “гафунин составдин”, “стилистикадин”, “фонетикадин”, “гьижадин”, “этимологиядин”) разборар авайди чирна, къвезмай семинардалди абурай чи фикирар гьазуриз тадай. Нетижада райондин мектебра кІвалах тухудай “Лезги чІалан тарсара грамматикадин разборар” ктабни арадиз атана, адай муаллимри къени кІвалах тухузва.

Лап гурлу гьуьжетар кьиле фейи са семинар муаллимрин фикирдиз хкиз кІанзава заз. Мектебда “Существительнияр падежриз дегиш хьун” тема кьве жуьре аваз, тарсара чириз хейлин девирар къвез физвай. Х-ХІ классра хайи чІаларин тарсар хайи чІаларалди, “Дагъустандин литература” урус чІалалди гуз, учебный пландик кутунвай йисар тир.

- Къе за квек къал кутада, муаллимар! - лагьана Фахрудин Насрединовича. - Существительнияр, учебникра кхьенвайвал, падежриз дегишиз кьве жуьре ава, идал шак гьиз жедач. Амма урус чІала пуд склонение аватІа, чи чІала а кьве жуьредикай сад лагьай жуьрединбур вад жуьреда падежриз дегиш жезва. Яни чи существительнийриз, актив падеждин эхирриз килигна, “вад склонение” ава! - лагьана, цлакай куьрснавай таблица къалурна, цІийи жуьредин “склоненийрай” гьикІ кІвалах тухвана кІандатІа, гьар са жуьредин эхирриз талукь мисалар гьиз, “вичин тарс” ганай.

Муаллимри, схема четинди я, аялар гьавурда гьатдач лугьуз, чпин наразивал къалурнай. Разисуз делилриз, багьнайриз жаваб яз, Фахрудин муаллимди вичи тарс гузвай кьве классда ва ЦІелегуьнрин мектебдани гайи тарсара аялри анжах “вад” къиметар къачурди раижнай. “Учебникдинни аялрин арада муаллим кІанда!” алава хъувунай генани.

Гьа чІавуз муаллимди (1990) вичи гьазурай “Лезги чІал Х-ХІ кл. учебник” вад йисалай (вич соавтор яз) акъатай учебникда тур “вад склонениди” тади гьалда 6-7-классрани тема ва склонение дегишариз тунай. Им муаллимди яратмишдай тегьерда кІвалахунин нетижа я.

“Дагъустандин литература” сифте яз гузвай предмет яз, ИУУ-да адай тухузвай курсара чун 28 кас авай. ДГУ-дин преподаватель Малик Гьасанова (рагьметрай вичиз) Етим Эминан яратмишунрай кІелзавай лекцияда, - Малик Магьамедович, ведь, чтобы читать Етима Эмина, его необходимо знать! - лагьана, чкадилай къарагьна, лектордин патав акъвазна, - переводы стихов Етима Эмина теряют 70% родного языка, 80% - вкуса его стихов. Чтобы его перевести, переводчик должен быть поэтом хотя бы на 75% эминовского размаха!” - давамарнай. Гьа инал ада вичи урус чІалаз элкъуьрнавай “Гьарай, эллер” ва “Бахтсузвал” кьве чІалалдини хуралай кІелнай, чун мягьтеларнай. Гьа лекциядилай кьулухъ Малик муаллим курсуниз хтун тавурла, институтдин директор Г.О.Бабаева лезги чІалай ва литературадай тарсар тухун Фахрудин муаллимдал тапшурмишнай.

Гуьгъуьнлай муаллимди чаз “Етим Эминан яратмишунрай тарсар” (программада къалурнавай вири классар патал туькІуьрнавай) вичин ктаб багьишнай.

Чи гъилера авай бязи учебникра хейлин темаяр чІурукІа ачухнава, тапшуругъар илимдин истемишуриз жаваб гузвайбур туш. Мисал патал лап куьруь параграф къачун: “Лезги чІал. 8-9-классрин учебник” 18-параграф: “Простой ва сложный предложенияр”.

- Чпе са предикативный диб авай предложенийриз простой, кьвед ва я артух предикативный диб авай предложенийриз сложный предложенияр лугьуда. Месела: Билбилдин сес мадни къати хьана (Гь.Къ.) Пакаман ярар янавай, чунни алачухдикай хкечІна ва зулун ни чкІанвай чуьллериз экъечІна (Н.А.)

Сад лагьай предложениди - са подлежащини са сказуемое (са грамматикадин диб, бине), кьвед лагьай предложенида кьве предикативный диб (ярар янавай; чунни хкечІна ва экъечІна) ава. Къейд: эгер са подлежащидихъ галаз са шумуд са жинсинин сказуемое ва я са сказуемидихъ галаз са шумуд подлежащее ишлемишнаваз хьайитІа, ихьтин предложенияр простойбур яз гьисабна кІанда. Учебникда ганвай и баянри муаллим кІеве твазва.

Сад лагьайди, тема гъавурда твазвай чІал (предикативный диб, грамматикадин диб, “кьвед ва я артух предикативный диб - тема куьруьди ятІани, и ганвай думанар (терминар) гъавурда туниз кьве тарсунин вахт кІанда.

Кьвед лагьайди, простой предложенидиз вичин кьилдин тариф авайди я, ина “гьисабунар” герек къвезвач.

Пуд лагьайди, 47-тапшуругъда (темада рахазвайди предложенийрикай яз, адан синтаксисдин лишанар веревирд авун лазим я. (Интонация (?!), вахт (?!), наклонение (?!) глаголдин лишанар я, синтаксисдинбур туш...

“Лезги газетди”, “чІал хуьн”, “чІал хвена кІанда”, “чІал михьиз хуьн” манаяр аваз, макъалаяр акъудиз, халкьдиз минетиз яхцІур йисахъ агакьзава. ЧІал хуьн патал Кьасумхуьрел акъудзавай “Куьредин ярар” журналди иллаки чІехи зегьмет чІугвазва. Гьа журналдай ва гьанин телепередачайрай чаз аквазвайвал, эхиримжи вахтара Фахрудин Насрединован “Лезги чІалан гафарган” (ада “Лезги чІалан орфографиядин словарда” авачир 500-лай виниз цІийи гафар хтунва), “Лезги чІалан синонимрин кІватІал”, Х-ХІ классар патал “Лезги чІал” учебникдиз куьмекчи “Лезги чІалан тарсар” - методикадин пособие, литературадин тарсара ишлемишиз гзаф герек “Халкьдин камалдин хизанадай” (мисалар, мискьалар, мискІалар), Мегьарамдхуьруьн райондин шаиррин ва писателрин яратмишунрикай “Самурдин авазар” тІвар алаз уртах кІватІал акъуднава. Муаллим, акъваз тавуна чІал гуьнгуьна хуьнин къайгъуда ава.

Адан зегьметрин надир яратмишунар вири муаллимрин гъиле жедайвал, гзафбуру менфят къачудайвал, чапдай акъудуниз куьмек кІанзава.

Мергьяматлувилин къанунралди

Аялрал къайгъударвилин гъил ала

Надият ВЕЛИЕВА

АЯЛВАЛ - им кат-калтугдай, шад, зиринг, уьмуьрдин виридалайни бахтлу, гуьзел бере я. Гьайиф хьи, вири аялрин уьмуьр сад хьиз жедач. Садбурун аялвили абур гьетер хьунихъ ялда. Уьмуьрдин четин, къулайсуз шартIара хьайи, етимвал акур аялрин рикIе лагьайтIа, уьмуьр залан пар яз амукьда. Амма чи гьукумат гзаф мергьяматлуди я: ахьтин аялрин иесивал ийиз, шартIар яратмишиз, уьмуьр экуьди ийиз алахъзава.

И кар заз и йикъара Махачкъала шегьердин Акушинскийдин куьчеда авай РД-дин ГКУ-дин яш бегьем тахьанвай, диде-бубадин къаюмвилик квачир, уьмуьрдин четин шартIара яшамиш жезвай аялрин реабилитациядин центрадиз фейилани акуна.

РакIар ачухна, гьаятдиз гьахьайла, зун, дугъриданни, гьейран хьана амукьна. Цуьк акъуднавай машмашдин тарари, нехишдин кIалубра аваз цанвай цуьквери, къацу векьери, кул-кусри аниз кьетIен гуьзелвал гузвай. И шикилар акурла, зи рикIяй хиял фена: хупI жедай и кIвале яшамиш жезвай аялрин рикIени гьамиша гатфар тиртIа. Амма абурухъ гьардахъ вичин ажайиб кьисмет ава. Хиялрик квай зи къаншардиз юкьван яшарин, чина берекат - нур авай са дишегьли атана. Ам центрадин директор **Аминат Азбеговна АБАКАРОВА** тир. Редакциядай атанвайди чир хьайила, ада зун вичин кабинетдиз тухвана ва чи арада суьгьбет кьиле фена.

За Аминат Азбеговнадивай центрадин тарихдикай ва ана яшамиш жезвай аялрин кьисметдикай куьрелди суьгьбет авун тIалабна.

- РД-дин Зегьметдин ва яшайишдин рекьяй вилик тухудай министерстводин къаюмвилик квай и центр 1997-йисалай кардик ква, - башламишна ада вичин суьгьбет. - Ина медицинадин, социально-диагностикадин, социально-реабилитациядин, социально-правовой куьмекар гудай отделенияр кардик ква...

▪ **Алай вахтунда центрада шумуд аял ава?**

- Вири 124 аял ава. Яшариз килигна, абур группайриз пайнава. Гьар са группада суткадин кьиляй-кьилиз пландин бинедаллаз кIвалахзавай тербиячийри дежурство тухузва. Идалайни гьейри, гьар са группадихъ социалный педагог ва психолог галкIурнава. Пешекарри, гьар са аялдин кьетIенвал фикирда кьуна, абурухъ галаз кьилди кIвалах тухузва. И кар патал кьилдин ва дестедин программаяр тайинарнава. Къайдадиз хкунин (реабилитациядин) кIвалах герек тир вири чирвилер къачуз жедайвал тешкилнава.

Чи аялриз 1-классдилай 9-классдал кьван шегьердин 34-нумрадин школадин муаллимри тарсар гузва. КIелдай вири жуьредин шартIар яратмишнава.

▪ **Аялрин кIелунар гьикI я?**

- Дуьз лагьайтIа, гила авай аялрин рикI кIелунал, чи девирда хьиз, са акьван алач. Амма абур чи гуьзчивилик ква, чна абур тагькимарзава.

▪ **Азад вахтунда аялар квел машгъул я?**

- Чна абуруз сугъул жедай мумкинвал гузвач.

Чахъ герек вири тадаракралди таъмин тир спортзал ава. Ана жуьреба-жуьре секцияр, музыкальный ва художественный кружокар, гьакIни парталар цвадай мастерской, харат устIардин цех кардик ква. Рушари парталар цваз, хуьрекар гьазуриз, гадайри харат устIарвилин пешеяр чирзава.

Чи аялрин рикI суварар къейд авунал, манияр лугьунал, кьуьлер авунал иллаки гзаф ала. Даггосуниверситетдин, Дагмедакадемиядин студентрихъ ва волонтеррихъ галаз санал ина ЦIийи йисан, 23-февралдин 8-Мартдин, ЧIехи Гъалибвилин суваррин мярекатар вини дережада аваз тухузва.

Аялриз яшайишдин къулайвилер яратмишун патал чна вири къуватар эцигзава. Абур гьич са куьнихъни муьгьтеж туш. Йикъа кьуд сеферда тIуьн гузва. Гьар юкъуз якIун хуьрекар гьазурзава, вилик яр-емиш ва ширинлухар ква. Аялар, йисан вахтариз килигна, пек-парталдалди, кIвачин къапаралди таъминарзава.

КУЬРУЬ КЪЕЙД.

Аминат Азбеговна АБАКАРОВА 1974-йисуз Махачкъала шегьерда дидедиз хьана. Сад лагьай нумрадин школа акьалтIарна, Дагъустандин педагогический институтдик экечIна. Ам куьтягьайдалай гуьгъуьниз РД-дин ГКУ-дин яш тахьанвай аялрин реабилитациядин центрада социальный работник яз, ахпа диагностикадин отделенидин заведующийвиле зегьмет чIугуна. Алай вахтунда и центрадин директор я.

Аминат Азбеговна Гьукуматдин, гьакIни РД-дин зегьметдин ва яшайишдин рекьяй вилик тухудай министерстводин патай ганвай гзаф кьадар граматайрин сагьиб я.

▪ **Аялар центрада гьикьван вахтунда жезва?**

- Гьакъикъатда абур ругуд вацра хьун лазим я.

Эгер талукь вахтунда себеб тахьайтIа, абур центрада амукьунин вахт давам жеда.

▪ **Центрада жедай вахт куьтягь хьайила, абурун кьисмет гьихьтинди я?**

- Диде-бубадин яшайишдин шартIар дуьззаваз, аял хуьдай мумкинвал аваз хьайитIа, абуру чпин аял кIвализ хутахзава. Эгер лазим шартIар авачиз хьайитIа, етим аялрихъ галаз санал гьабурни Махачкъала шегьердин 4-нумрадин интернатдиз ракъурзава. 9-класс куьтягьай аялар чна рабочий пешеяр къачун патал общежитияр авай колледжрик, училищейрик кутазва. Гьанрани абурун кIелунал, яшайишдин шартIарал гуьзчивал тухузва.

▪ **Алай девир четинди я. Квез куьмекар гузвай спонсорар авани?**

- Спонсорар чахъ авач. Чи игьтияжар РД-дин Зегьметдин ва яшайишдин рекьяй вилик тухудай министерстводи тамамарзава. Чна абуруз рикIин сидкьидай чухсагъул лугьузва.

▪ **Аминат Азбеговна, идарада кIвалахзавай къуллугъчийри аялрихъ галаз ийизвай рафтарвал гьихьтинди я?**

- Эгер аялрал рикI тахьайтIа, и идарада кIвалах ийиз хьун мумкин туш. Чун вири дидеяр я, чахъ чи аяларни ава. Амма чи уьмуьрдин чIехи пай и аялрихъ галаз санал физва, чаз абур жуван хайи веледар хьиз я.

Социальный работникри яш тахьанвай, психика пайгардикай хкатнавай, дуьньядикай, уьмуьрдикай рикI ханвай аялрихъ галаз кIвалахзава. Ихьтин аялрин килигуни, сефилвили инсандин рикI атIуда. Гьикьван чна чанрикI авуртIани, абуру чпин хайи кIвалихъ, диде-бубадихъ ялварзава.

Аялри ял язавай вахт

Жуван кIвалахдин юлдашриз за лугьузва: анжах руьгьдин чимивиливай, къайгъударвиливай, фикир-дикъет гунивай аялриз чпин диде-бубайрикай, уьмуьрдикай, кьисметдикай авай хъел, наразивал хъуьтуьлариз жеда.

Чаз диде лугьуз эверзавачтIани, абуруз виридалайни мукьва ксар чун я.

▪ **Директор яз, кIвалахда квел гьихьтин четинвилер гьалтзава?**

- Лугьудай хьтин четинвилер чаз авач. Амма дарамат ремонтна кIанзава. Гележегда и кIвалах кьилиз акъатдайдак чна умуд кутазва.

Суьгьбетдилай гуьгъуьниз зунни Аминат Азбеговна аялар ксузвай ва къугъвазвай кIвалериз килигиз фена. Ина кIвалахзавай къуллугъчийри аялрин винел, дугъриданни, зегьмет чIугвазвайди аквазва. Виринра михьи ва экуь я. Аялрин пек-партал, ксузвай мескъуьж вири къайдадик ква. Къугъвадай кIвалера бес кьадар къугъвадай шейэр ава. Чилик гуьрчег халичаяр ква. ДакIаррай багьа пердеяр куьрсарнава...

Уьмуьрди бейкефарнавай аялриз ихьтин къулай шартIар яратмишзавайбуруз аферин, баркалла! Им аяларни, Аллагьни рази жедай чIехи сувабдин кIвалах я. Къуй аялар сагъ-ламбур, абурун яшайиш къулайди хьурай!

"АЙБОЛИТ"

Чир хьун хъсан я

"Айболит" газетдай.
Гьазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- **Эгер** гьар юкъуз чIухлумпIрин 10-15 цил туькъуьнайтIа (са сеферда са цил), дуркIунра, туькьуьлда, цварадин куркурда авай къумадикай азад жеда.
- **КIвачин** дамаррик дакIун акатнавайла, нянихъ ксудалди вилик кIвачер къайи цяй чуьхвена, михьна, дамаррал хрендин таза пешер эцигна, бинт алчукда. Экуьнахъ хрендин пеш кьурана, дамаррал алкIида ва ам къадгъунун герек жеда. Дамаррин дакIун тIимил хьайила, пеш хъуьтуьл жеда. Са вацралай, тIал секин хьана, дамарарни хъуьтуьл жеда.
- **Россиядин** химикри тIарвиликай эсиллагь хабар тежедай дарман акъуднава. Адакай бедендиз са жуьрединни зиян авач. Идалайни гьейри, а дарман гьикьван яргъалди ишлемишайтIани, беден адахъ галаз вердиш жедач, нефесдин органриз ва нервный системадиз ада чIуру таъсирзавач. Ада гьар гьи жуьредин хьайитIани тIал секинарзава.
- **Иммунитет** хкажун патал 200 г грейпфрукт (чкаларни цилер квачиз), 200 г клюква, 100 г чIулав смородина як регъведай машиндай авадарна, 200 г малинадин мураба алава хъувуна, банкадиз вегьена, са суткада тада. Йикъа пуд сеферда, фу нез зур сят амайла, хуьрекдин са тIуруна авайди ишлемишда.
- **КIвачин** ва гъилерин кикерик цIарнах (грибок) квайла, 100 мл 70 процентдин сиркедин эссенция, хъире аламай са кака, холодильникдин морозилкада кIеви хьанвай ракьай янавай 200 г дуьдгъвер зур килодин банкадиз вегьена, хуькуьр тавуна, са гьафтеда холодильникда хуьда. И вахтунда какадин хъире вич вичиз цIрада, ана амукьнавай кьелечI перде гадарна, хъсандиз тIур хуькуьрда. Арадал атанвай къаришма, михьи банкадиз вегьена, холодильникда хуьда. Гьар нянихъ ам кикеривай гуьцIда. Са шумуд йикъалай куьне регьятвал гьиссда. Мазь яргъал вахтунда холодильникда хуьз жеда, адан ери чIур жедач.
- **Сенжефилдин** (имбирь) дувулар жегьилризни яшлубуруз гзаф хийирлу я. Дувулар, михьна, ракьай яда. Са лимондикай миже хкудна, аниз вирт ва сенжефилдин дувулрин къаришма алава хъувуна, хъсандиз тIур хуькуьрна, рганвай яд яна, фу недалди вилик 25-30 г хъвада. Ихьтин шейини гуьгьуьл ва кIвалахдин бажарагъ хкажда.
- **Ивидин** давление виниз акъатна, кьиле ван гьатнавайла, зигьин зайиф хьанвайла, атеросклероздин, авитаминоздин азарар авайла, 10 лимон, 10 кьил серг як регъведай машиндай авадарна, са литр вирт алава хъувуна. 7 юкъуз тада. Ахпа экуьнахъ фу тIуьрдалай гуьгъуьниз хуьрекдин кьуд тIуруна авайди ишлемишда.
- **Иммунитет** хкажун патал чIутран цуьквер ва жикIияр (гьар сад чайдин тIуруна авайди), са стакан ргазвай яд илична, 15-20 декьикьада тада. Ахпа ам куьзна, 1/3 стаканда авайди йикъа пуд сеферда ишлемишда.
- **Хуьрекдин** кьве тIуруна авай кьурурнавай жикIийрал 0,5 л эрекь илична, 15 декьикьада зайиф цIал ругуна, экуьналди тада. Ахпа чай хьиз хъвада.

Алирза Саидован 85 йис

“Вун чи чIалан заргар тир…”

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Дагъларин хва, лезги шаир,
Вун чи чIалан заргар тир,
Ачух рикIе михьи хиял
Аваз, вун чи жигер тир…

Шихмурад АГЪАКЕРИМОВ

Шикил ягъайди - Кь. АЛИЕВ

И йикъара Махачкъалада, Р.Гьамзатован тIварунихъ галай милли библиотекада, лезги халкьдин зурба шаир Алирза САИДОВАН экуь къаматдиз бахшнавай гурлу мярекат кьиле фена, ам тешкилайбур Кьиблепатан Дагъустандин жегьилрин Союз (регьбер Равидин Абдурагьимов) ва и библиотекадин къуллугъчияр я. Ина шаирдин багърийри, ярар-дустари, милли литературадални медениятдал рикI алай ксари, гьакI студентри, школайра кIелзавай аялри иштиракна. ЧIалан устаддин экуь къаматдиз гьуьрмет авуналди, районрай атанвай ксарни авай: муаллимар тир Фахрудин Насрединов, Айна Шалбузова, Марсель Ризаев ва масабур.

Мярекат кьиле тухузвай жегьил шаир, ДГУ-дин студент Владик Батманова гаф гайи ксари - шаирдин руш, Мегьарамдхуьруьн райондин Билбилхуьруьн юкьван школадин муаллим Эминат Саидовади, Р.Гьамзатован тIварунихъ галай Милли библиотекадин край чирдай отделдин къуллугъчи Секинат Мусаевади (ада А.Саидован юбилейдиз талукьарнавай чIехи выставкани тешкилнавай), ДГУ-дин профессор Гьажи Гашарова, зари ва алим Гьаким Къурбана, “Лезги газетдин” литературадин отделдин редактор, шаир Мердали Жалилова, шаир мукьувай чидай маса ксарини дерин мана, насигьатдин тарсар квай келимаяр лагьана, Алирза Саидован уьмуьрдин лишанлу вакъиаярни, хатIунин кьетIенвилерни, чеб зурба шаирдихъ-ватанпересдихъ галаз таниш хьайи ва дуствилин алакъаяр аваз акъудай вахтарни рикIел хкана. Гафунин бажарагълу устад инсанвилин къилихар вини дережада эцигай, рикIни, хияларни михьи, жуван миллетдал гзаф рикI алай, гьар са карда куьмек гуз гьазур жумарт инсан хьайидини къейдна.

Эхь, дугъриданни, шаирдилай са куьруь уьмуьрда (вири 46 йис) вичин жанлу гел таз, лезги литературадал, ширатдал, искусствода ашукь гьар са касдин рикIе чка кьаз алакьна. И кар мярекатдал рахай вирибуру къейдна.

Идалайни гъейри, мярекатдал А.Саидован уьмуьрдикай суьгьбетзавай видеороликар къалурна, кIватI хьанвайбуру шаирдин чIалариз кхьенвай са шумуд манидихъни яб акална. Муаллим А.Шалбузовади, ДГУ-дин филфакдин 4-курсунин студентка Майина Ибрагьимовади, Махачкъаладин 39-лицейда кIелзавай рушари Алирза Саидован шиирар устадвилелди кIелна.

Ахцегь

Дагъви ШЕРИФ

Алирза Саидован юбилейдиз талукь гурлу мярекат 27-апрелдиз Ахцегь райондин библиотекадани кьиле фена. Ина шаирдин мукьва-кьилиярни ярар-дустар, адан яратмишунрал рикI алайбур кIватI хьанвай. Мярекат библиотекадин заведующий Гуьлжагьан Гъаниевади ачухна ва кьилени тухвана. Чи эдебияттдин классикрин девлетлу ирс давамарай бажарагълу шаирдикай рахун патал сифте гаф адан багъри Асия Рагьимовадиз гана.

Алирза Саидован дуст, шаир Абдурашид Рашидова къейд авурвал, “рагьметлу Алирза хайи дагълух тIебиат, дустар пара кIандай ва дуствилиз вафалу кас тир. Мумкинвал хьанмазди, ам хайи ватандиз хкведай ва чна Рутула ашукь Жамисеб Саларовал, Смугъула зари Назир Мирзоевал ва маса юлдашрал кьил чIугвадай. Дидед чIал хуьникай, милли литература вилик тухуникай рахадай, шиирар кIелдай”.

- Гьеле мектебда амаз, шиирар теснифунал машгъул Алирзадин бажарагъ кьатIай чIехи шаир Хуьруьг Тагьир яратмишунин рекье адан сифте муаллим хьана. Адан теклифдалди Алирза, гьеле 18 йисни тамам тахьанвай жегьил, республикадин газетдин редакциядиз мухбирвиле рекье тунай. Якъин, Х.Тагьираз Алирза Дагъустандин литературадин классик жедайди чизвай.., - суьгьбетна “ЦIийи дуьнья” газетдин редактор Дашдемир Шерифалиева.

- РикIел алама, чун, надинж аялар яз, хуьре йифен межлисдик квай. Тамададди хуьруьз шаир Алирзадихъ галаз Махачкъаладай багьа мугьманар хтанвайди малумарна ва туьнт “Лезгинкадал” илигиз туна. Хъсан акунар авай, костюмарни шляпаяр алай пуд жегьил итим атана деминиз, цавуз руг акъудай тIарам кьуьлнай. Ахпа башламишна абуру ван алаз шиирар кIелиз. Вирида дикъетдивди яб акалзавай. Йифиз геж кIвализ хтай за дидедиз жувазни шаир жез кIанзавайди лагьанай,- рикIел хкана къутунхъви муаллим ва са шумуд ктабдин автор Шихмурад Агъакеримова.

Шаирдиз бахшнавай чпин шиирар къутунхъви муаллим Жамил Юнусова, РД-дин культурадин лайихлу работник Гьемдуллагь Бабаева, шаирдин яратмишунрал рикI алай ва ам мукьувай чидай зегьметдин ветеран Рагьимат Гьажиевади, масабуру кIелна.

РикIел хкунрин арада райондин библиотекайрин къурулушдин директор Аделя Агъаевади, библиотекайрин къуллугъчияр тир Тамара Сафаралиевади, Даират Мисиевади, Мая Нурмегьамедовади, Ахцегьрин 1-нумрадин юкьван мектебдин 11-классдин ученица Гуьльназ Асаевади ва масабуру шаирдин хейлин эсерар кIелна.

Шад межлис РДК-дин гьевескар артистар тир Зульфия Велиевади, стхаяр тир Эмирсултан ва Мадрид Бигееври, Фатима Мегьамедовади ва масабуру тамамарай Алирза Саидован чIаларин (абуруз музыка бажарагълу композиторар тир Гьасанагъа Мурсалова, Асеф Мегьмана теснифна) манийралди давамарна.

Билбилхуьр

М.ЖАБРАИЛОВА, дидед чIалан муаллим

Мегьарамдхуьруьн райондин Билбилхуьруьн Мегьти Абдуллаеван тIварунихъ галай школада хайи чIал чируниз гзаф фикир гузва.

Адет хьанвайвал, цIини чи школада лезги шаиррин юбилейриз талукьарнавай мярекатар кьиле фена.

Мукьвара лезги халкьдин классик Кьучхуьр Саид хайидалай инихъ 250 йис тамам хьуниз талукь вечер тухвана.

25-апрелдиз са шад мярекат мад хьана. И сеферда муаллимар, аялар ва мугьманар лезги халкьдин шаир Алирза Саидован 85 йисан юбилейдин мярекатдиз атанвай. Ам лезги чIалан тарсар гузвай кьилин категориядин муаллим Индира Абдулбариевна Салмановади ачухна ва тухунни авуна.

КIватI хьанвайбуруз шаирдин хайи ватандикай, уьмуьрдикайни яратмишунрикай видеофильм къалурна. Аялри хейлин шиирар кIелна.

10-классдин ученица Мирзаметова Эльзанади кIелай шиирди вири гьейранарна. 7-классдин ученицаяр тир Мирзабекова Азизади, Жабраилова Сачлуди, Абдулвагьидова Фатимади кIелай шиирар яб акалзавайбуру хушвилелди кьабулна.

Гьабибов Абдурагьманани Ражабова Алинади “Жуван душман жемир жув” поэмадай сегьне къалурна

Гуьгъуьнлай аялри шаирдин чIалариз кхьенвай манияр тамамарна, кьуьлер авуна.

Эхирдай и школада хейлин йисара кIвалахзавай муаллим, шаирдин руш Эмина Алирзаевнади вичин бубадин руьгьдиз икьван гьуьрмет ийизвай аялриз ва муаллимриз чухсагьул лагьана.

Дагъустандин культурадин меркез

Музейрин шегьер

Эбеди яз рикIел хуьниз лайихлу кас

Нариман КЪАРИБОВ

(Эвел 2016-йисан 28, 29, 32, 33, 36, 38, 40, 41, 42, 45-46, 48-нумрайра, 2017-йисан 3-5, 15-нумрайра)

Дербентдилай алатайла, Ростов-Баку ракьун рекьин эрчIи пата (Белиждинни Дербентдин арада) гьалтзавай сад лагьай станция Араблинская я. И тIвар адал гьикI акьалтайди я? Вуж я Араблинский? И кардин гьакъиндай къадим шегьердин тарихдин музейра ва ктабханайра са бязи делилар ава. Хейлин малуматар заз вичихъ галаз хьайи суьгьбетда шегьердин тарих чирунал машгъул ксарикай сад тир журналист Гьажи Нажафовани гана.

Урусатдин пачагьлугъдин армиядин военачальник, генерал-лейтенант Балакиши Араблинский къадим Дербентдин тарихда вичин тIвар тунвай ксарикай сад я. Виликан Бакинский губерниядин Закатальский уездди Джар тIвар алай хуьре 1828-йисуз дидедиз хьанатIани, адан уьмуьрдин лап чIехи пай Дербентдихъ галаз алакъалу я. Ингье, вучиз ятIа.

Лап гъвечIи яшара авайла диде-бубадикай магьрум хьайи Балакишиди Тала хуьре яшамиш жезвай халудин-пачагьдин армиядин подполковникдин хизанда тербия къачуна. Адан куьмекдалди ам Санкт-Петербургдин кадетрин корпусдизни кьабулнай. КIелунар акьалтIарайла, гада Дербентдиз атана ва ина ери-бине кутуна.

Вахт атайла, Балакиши Дербентда девлетлу ксарикай сад тир Алипанагь-беган руш Бичедал эвленмиш хьана.

Лагьана кIанда хьи, Балакиши Араблинскийди а вахтара кьиле фейи вири женгера иштиракна - Крымдин дяведа (1853-1856-йисар), Хивинский походда (1873-йис), Урусринни - туьркверин дяведа (1877-1878-йисар).

Саки 50 йисан вахтунда пачагьдин армияда къуллугъна, гзаф кьадар шабагьриз, гьа жергедай яз, тIвар кхьенвай къизилдин къилинждиз ва Аннадин ордендизни лайихлу хьайи Б.Араблинский, генерал-лейтенантдин чинда аваз, отставкадиз экъечIна.

Дербентдай ракьун рехъ тухудайла, пачагьди шегьердивай са кьадар кьибледихъ, генералдин мулкунин патав станция эцигун ва, генералдин лайихлувилер гьисаба кьуналди, аниз Араблинскийдин тIвар гун эмирна.

Балакиши Араблинскийдихъ туькIвей хизан авай. Ада вичин хва Жагьангираз ва пуд рушаз светский образование гана.

ЧIехи несилдин векилар тир дербентвийрин рикIел машгьур генерал Балакиши Араблинскийдин ва адан хизандин гьакъиндай хейлин делилар алама. Абурукай виридакай рахайтIа, газетда гегьенш чка кьада. Ам яшамиш хьайи кIвалел дербентвийри мемориальный кьул алкIурнава. Шегьердин “Къирхляр” сурара, са вахтара Дербент идара авур Тути-Бикедин мавзолейдин патав генералдин, адан уьмуьрдин юлдашдин ва чIехи рушан сурарни ава.

Балакиши Араблинскийдин езне, вичин вахтунда Бакудин машгьур миллионер Зейнал-Абди Тагьиева вичин харжидалди “Къирхляр” сурарал къванцин гьасар чIугуна ва анал къаравулни тайинарна. А цларин гзаф чкаяр гилани, тарихдин ивирар хьиз, сагъдиз ама.

Чна винидихъ къейднавайвал, женгинин генерал Балакиши Араблинскийдин баркаллу уьмуьрдин рекьикай, адан хизандин кьисметдикай делилар гзаф ава. Чи ватанэгьли С.Султанован “Дербент ва дербентвияр” ва “Дербент. Арадал атунин тарих ва гегьенш хьун” ктабра генералдин гьакъиндай иллаки гзаф кхьенва...

Игитар рекьидач!

Фахрудин МИРЗОЕВ,
Кьурагь райондин ветеранринни пенсионеррин ва агъсакъалрин Советдин председатель

2015-йисан 15-майдиз КIири бубадин булахдал, тама яракьламиш хьанвай бандитрин дестеди КIирийрин хуьряй тир, Финский ва Ватандин ЧIехи дявейрин иштиракчи, Яру Гъед ордендин сагьиб Батманов Лукьманан велед, мешебеги Зейнудин яна кьенай.

Ам зазни хъсандиз чидай. 1973-йисуз КIирийрин юкьван школада муаллимвиле кIвалахдайла, Зейнудиназ гъвечIи классра тарс гун кьисмет хьана. Ам гзаф шад, уьмуьрдал рикI алай, рахадайла вилер хъуьредай зирек аял тир. Гуьгъуьнлай за райондин партийный ва советрин органра кIвалахдайла, чун са шумудра гьалтнай. Ада вичел буюрмишай гьар са кIвалах кьилиз акъудиз чалишмиш жедай, зегьметдал рикI алай кас яз къалурнай. Гьар ихтилат кватайла, ада вичин буба - фронтовик Лукьманан насигьатар рикIел хкидай, адал дяведин йисара гьалтай четинвилерикайни азиятрикай ихтилатардай.

Зейнудина куьрпе аял ва адан дидени буба хуьн патал вичин чан гана. Игитар гьамиша акьалтзавай несилриз чешне яз амукьда. Зейнудин чи гьукуматдин лап вини дережадин шабагьдиз лайихлу тирдал са шакни алач. Иншаллагь, гьакI женни ийида.

Мегьамед-ТIагьир Тагьирован 100 йис

Намусдиз михьиди, Ватандиз вафалуди

Майил ЭФЕНДИЕВ,
Россиядин журналистрин Союздин член

Милициядин подполковник **Мегьамед-ТIагьир ТАГЬИРОВА** къуллугъ ийиз хьайи чкайра агьалийри чIуру кIвалахриз, къанун-къайда чIуруниз кьил ядачир лугьуда. Ада намуслу ва гьакъисагъ зегьметдалди Табасаран, Кьасумхуьруьн ва Докъузпара районрин милициядин начальниквиле кIвалахна. Мегьамед-ТIагьира гьеле 1947-йисуз Чечен республикада бандитрихъ - властриз акси кIватIалрихъ галаз женг чIугунай. А чIавуз ам "Дирибашвиляй" медалдиз лайихлу хьана. Къазанмишай агалкьунрай адаз тIвар янавай "Маузер" тапанчи пишкешнай. Мукьва-кьилийрин сиверай ван хьайивал, а тапанчи исятда Дагъустан Республикадин къенепатан крарин министерстводин тарихдин музейда хуьзва.

ВикIегь офицердиз хуьрерин агьалийрин патай еке гьуьрмет авай. Жегьилриз ада акьулдинни насигьатдин тарсар гудай. Къанунсузвилериз кьил язавайбур датIана Мегьамед-ТIагьиран гуьзчивилик кваз жедай. Жегьилар суд-дувандик акатдачир.

Хуьрерин агьалияр бажарагълу офицердин патав чпин дерди-баладикай лугьуз къведай ва ада абуруз куьмекни ийидай. Къанун-къайда хуьнин карда чпелай алакьдай куьмек агьалийрини гудай. Вичин кIвалахда адаз халкьдин дружинникрикай иллаки еке куьмек жедай. Санал кIвалахунин нетижада абуру дуьз рекье авачир агьалийрин вилик пад кьадай. Абур дуьз рекьел хкидай.

1964-йисуз, Мегьамед-ТIагьира Табасаран районда кIвалахдай чIавуз дружинникрихъ галаз санал тахсиркарвилерин вилик пад кьазвай тегьердикай "Дагъустандин правда" газетда еке макъала чапнай. Газетдин чинилай аквазвай, са хуьруьн активистрихъ галаз янавай шикил чи вилик тарихдин ва офицерди тухузвай кIвалахдин шагьид яз акъваззава.

Тагьиров Мегьамед-ТIагьир Ханмегьамедович 1917-йисуз Хив райондин Кьулан ЗахитIа дидедиз хьана. Адан буба нафтIадин мяденра (буругъра) кIвалахдай пешекар тир. Баку шегьерда мектеб куьтягьай жегьил гада Дагъустандиз хтана, Буйнакск шегьерда педучилищедин муаллимар ва алакъадин рекьяй пешекарар гьазурдай кьве отделенидик экечIна.

1937-йисуз жегьил пешекар Хив райондин тахсиркарар жагъурдай (уголовный розыскдин) отделдиз кIвалахал ракъурна. Жергедин къуллугъчи яз ваъ, начальниквиле. Ватандин ЧIехи дяведин вахтунда агалкьунар аваз кIвалахай милиционер Дагъустан АССР-дин Докъузпара райондин милициядин начальниквиле тайинарна. Ина ада тахсиркаррихъ ва дяведиз финикай кьил къакъудзавайбурухъ галаз женг чIугуна.

"Гьелбетда, кIвалахра четинвилерни гьалтзавай, галатун тийижиз кIвалахунизни мажбур тир. Дустар телеф жезвай дуьшуьшарни тIимил жезвачир. Дяведин йисар тир кьван...", - рикIел хкидай лугьуда викIегь офицерди. ЯтIани вичи хкянавай хаталу пешедиз ада вафалувилелди къуллугъзавай.

Мегьамед-ТIагьиран уьмуьрдин юлдаш Назлухануман зегьметарни тариф авуниз лайихлу я. Дяведин четин шартIара абуру - пуд рушни са хва халис инсанар яз тербияламишна, шегьре рекьел акъудна.

Милициядин подполковник маса районриз кIвалахиз ракъурайла, захитIвийри ам хуьруьз хтун гуьзетдай. Ада гзаф йисара Кьасумхуьруьн райотделдин начальниквилени кIвалахнай.

Гьукуматди Тагьироваз хаталу ва жавабдар къуллугъдай. Яру гъед орден, са жерге медалар гана. Абурун жергедай яз "Женгера лайихлувилерай", "Дирибашвиляй", "Кавказ оборона авунай", "Германиядал гъалиб хьунай" ва масабур.

Гьайиф хьи, викIегь милиционер, Ватандиз вафалу хва Мегьамед-ТIагьиран уьмуьр куьруьди хьана - анжах 49 йис. Адан уьмуьр куьруь хьунин кьилин себеб, уьмуьрдикай лезет хкудиз тахьун, йикъан кьарай, йифен ахвар хана, югъ-йиф талгьуз кIвалахун, уьмуьрдин виридалайни хъсан йисар Ватандин ЧIехи дяведал ацалтун я. Залан шартIара кIвалахуни, дяведиз фейи вичин дустар телеф хьуни адаз таъсирна. 1966-йисуз ам чи арадай акъатна.

Кьуд патай тазиядал къвезвай инсанрин кьадар гзаф тир. ИкI, кичIевал чир тахьай, гьахълувални-дуьзвал вичин вири уьмуьрда эвелимжи чкадал эцигай викIегь подполковник Мегьамед-ТIагьиран мейит сурув агуд тежез кьве югъ хьанай лугьуда. Анжах пуд лагьай юкъуз ам аскерриз лайихлу тир къайдада, салют гуналди, Кьасумхуьруьн сурара фаракъатна.

И кардини адаз халкьдин арада хьайи гьуьрметдин дережа къалурзава.

ЦIи гьукуматдин гзаф наградайрин сагьиб хьайи, вичел халкьдин баркалла алаз дуьньядилай фейи лап хъсан инсан дидедиз хьайидалай инихъ виш йис тамам жезва.

Мегьамед-ТIагьир чи арада яшамиш хьана. Несилрини ам рикIелай алуддач. Ахьтин кьегьалрин чешнедалди жегьилар тербияламишун лазим я.

КIвенкIвечийрин жергейра

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Квез и шикилдай аквазвайди Дербентдин "Электросигнал завод" ОАО-да кIвалахзавай ИБРАГЬИМОВА Шамайхалум Тагьирмирзоевна я. Вичин ерибине Сулейман-Стальский райондин КIварчагърин хуьряй тир ам Дербентда яшамиш жезва. Ада са тIимил вахт идалай вилик ярар-дустарихъ, багьрийрихъни мукьва-кьилийрихъ галаз шад гьалара вичин 60 йисан юбилей къейднай. Гатфарин и йикъара ада винидихъ тIвар кьунвай акционеррин обществода кIвалахиз 40 йис тамам хьанва...

Ш.Ибрагьимовади зегьметдин рехъ Дербентда гамар храдай фабрикадилай башламишна. "18 йис тахьанвайвиляй зун санани кIвалахал кьабулзавачир. ГъвечIи чIавалай гамар хразвайди чир хьайила, гьикI ятIани, фабрикадиз гамар храдай устIарвиле кьабулна. Ахпа заз фабрикадин регьберри са шумудра грамотаяр, пулдин пишкешар ганай, абур зи кIвалахдилай рази яз амукьнай", - рикIел хкизва ада.

- КIвалахдик, кар-кеспидик квачиз заз садрани кьарай атайди туш. Алатай асирдин юкьварилай алатайла (1959-йис) арадал атай "Электросигнал" завод республикада вилик-кьилик квай карханайрикай сад тир. Ам оборонадин министерство патал махсус тадаракар - радиостанцияр, радиорелейный станцияр, командно-штабной машинар патал алакъадин къурулушар (са вахтара ина гьакIни танкар, бронемашинарни акъуднай), парашютрай гадарай шейэр жагъурдайбур хьтин маса затIарни акъудунал машгъул тир, - суьгьбет давамарзава Шамайхалум халади. - Ихьтин зурба заводда кIвалахун кьисмет хьунал, хиве авай везифаяр лайихлудаказ кьилиз акъудиз алакьунал зун пара шад я. Идахъ галаз сад хьиз, ина кIвалахзавай коллективни туькIвей, гьуьрметлуди я.

Малум тирвал, алай вахтунда завод военный рекьяй техника ремонт авунал машгъул я. Идалайни гъейри, ина радио ва телеаппаратура, агьалийрин патай игьтияж авай маса метягьар (товарар) акъудзава. Ш.Ибрагьимовади махсус станокдин (прессдин) куьмекдалди машинриз лазим тир деталар гьазурзава. Вичин хиве авай везифайрив намуслувилелди эгечIзавайвиляй адал хсуси тагъма (клеймо) ихтибарнава. Ам гьуьрметдин хейлин грамотайри, рикIел аламукьдай пишкешри, премийри мадни руьгьламишна.

Са кар мадни къейд ийиз кIанзава, Шамайхалум Тагьирмирзоевна кIвенкIвечийрин жергеда, тIварни шикил гьамиша Гьуьрметдин доскада ава. Хъсан къилихдин, рикI михьи, гъил ачух Ш.Ибрагьимовадиз чна мукьва жезвай Гъалибвилин югъни рикIин сидкьидай тебрикзава. Адахъ уьмуьрдин яргъал йисар, чандин сагъвални хизанда хушбахтвал хьун алхишзава.

Ван авуна

Къайгъудик хьайила...

Гьасан ГЬУЬСЕЙНОВ

Урусрин машгьур шаир Н.А.Некрасова *"Муаллим, ихтияр це заз ви тIварцIин вилик, метIерал акъвазна, икрамдай"* келимаяр лагьайдалай инихъ саки 172 йис алатнаватIани, фикир гилани важиблуди яз ама.

За дикъетдивди Мердали Жалилован "Муаллим, ви вилик..." макъала кIелна ("ЛГ", №12,2017-йис). Авторди образованидин тIал алай месэлаяр къарагъарнава.

Образованида тухузвай дегишвилерин, чирвал ва тербия гунин къайдайрин пис-хъсанвал, нетижаяр цIуд йисар алатайла ахпа чир жеда. Месела, советрин девирда культурадинни савадлувилин "революция" тухузвайла, Цналдал ругьанийри гьукуматдин векилрив мектеб ахъайиз туначир. Школа Цмурдал ахъайнай. А мектеб акьалтIарайбурун арадай машгьур писателар, алимар, генералар акъатнава. Девирдин истемишунрай вахтунда кьил акъудиз чир хьайи жемятдиз адан баркаллу рухвайри, бинеяр рикIелай ракъур тавуна, хуьре мад цIийи школа эхцигна. Аферин!

Амма са бязи хуьрера чпел кавхавал, председателвал гьалтнатIани, школаяр эцигун герек тирди рикIелни гъанач. Гьавиляй анра мектебар, авторди къалурнавайвал, "куьгьне цуррани складра" ама.

Публицистди къейдзавайвал, образованидин месэлайрикай рахунар лап герекбур я. Белиж хуьре кьве школа ава.Сад аялрин бахчадикай туькIуьр хъувунвайди,муькуьдини - куьгьнеди. Чарасуз эцигзавай школадин хандакIдай яд акъатна, чара авунвай такьатар мемекьуьртIна, имарат акъвазарнава. ГьакI хьайила, куьгьне школаяр амай хуьрерин жемятри сифтени-сифте школа патал кутугай чка хкяна кIанда. Къайгъудик са легьзеда ваъ, кар туькIуьдалди хьайила, хъсан нетижа арадал татана амукьич.

Ийизвай кIвалах (чирвал ва тербия гун) сад яз, Россиядин гзаф регионра муаллимрин мажибра еке тафават ава. Чкайрал гьевеслу авунин пулар (стимулирующие выплаты) нарази жедайвал пайзава. И крарни бес тахьана, бязи газетра муаллимрин гуьгьуьлдик хкIадай материалар чапзава.

Мердали Жалилова вичи "Дагъустандин жегьилар" газетдай кIелай М.Мегьамедован "Муаллим вич-вичихъ инанмиш ятIа?" макъаладай ихьтин келимаяр гъизва: "Къекъверагвиле авай инсанди (ада лап вузда чиривилер къачунатIани) обществодин патай къазанмишдайди язухар чIугун, рикI секинардай келимаяр лугьун я. Вичивай вич, вичин хизан хуьз тежезвай муаллимдихъ ва я преподавателдихъ аялринни студентрин патай са гьуьрметни амукьдач. Я ахьтинда гайи тарсни аялри бажагьат кьабулда..."

Аквазвайвал, ачухдиз лагьанвачтIани, алимди муаллимвилин кеспи къекъверагрив гекъигунал зун ерли рази туш. Амма язух чIугвадай чкадал гъизвайди гьиссзава. И фикир винидихъ лагьанва.

ШартIуналди чи муаллимар пенсия къачузвай, чIехи тежриба хьанвайбурузни жегьилриз чара ийиз жеда. Сифте дестеди пенсиядихъ галаз санал кIвалахдин мажибни къачузва. Ихьтинбуруз тIалабчияр, язух чIугвадай чкадал алайбур бажагьат лугьуда. Школада мажибар тухузвай сятерин кьадардилай, категориядилай аслу я. Девирдихъ агакьун патал жегьилри алава крарни ийизва, абуруз саилар лугьуз мецел къвезвач.

Амма муаллимдиз ийизвай гьуьрмет адан са мажибдилай аслу жезвайди туш.

Месэла деринра ава. Ихтилат кьилдин ксарикай физватIа, халисан пешекаррин арада чпиз авунвай ихтибарвал кIвачерик вегьезвайбур кьериз-цIаруз гьалт тавунани туш. Тум кьацIай данади нехир кьацIурда лугьудайвал, ахьтинбуру уьмуьр чIулав краралди куьтягьзава...

Муаллимдин авторитет сифте нубатда ада вичи, ахпа обществоди, ахпани диде-бубайри, аялри хуьн лазим я.

Мажибдилайни артух муаллимдиз авторитет вичин пешедал ашукьвили, инсандин виниз тир марифатди, аялрал рикI хьуни, датIана пешекарвал хкажуни гъида. Амма гьа шартIар авани?

М.Жалилован "гьарайдин" гъавурда акьунайтIа, пис жедачир.

Ватандин ЧIехи дяведин тарихдай

Гьайбатлу эсер

Шайдабег МИРЗОЕВ,
профессор

Алатай йисуз за "Самур" журналдай *(2016-йис, 4-6-нумраяр)* чи машгьур зари **Гьаким КЬУРБАНАН** цIийи эсердин, **"Гьулдандин лекь"** романдин, чIукар кIелнай. Алай йисуз заз вири роман кIелдай мумкинвал хьана.

ЦIийи эсерди зун пара кьадар шадарна, руьгьламишна, гьавиляй и макъалада заз жуван къейдер ийиз, кIелзавайдаз са жерге фикирар лугьуз кIанзава.

Халкьдиз малум тирвал, Гьаким Къурбан са жерге гьикаяйрин, повестрин ва тарихдин романрин ("Ракъинин муг", "Четин бахт", "Яру мяден", "Къилинж Къемер", "Гьай тахьай гьарай", "Дили дуьньядин чирагъ" ва мсб.) автор я. Адан эсерар кIелзавайбуру гьамиша хушвилелди кьабулзава. Абурукай чи алимри, критикри, публицистри, муаллимри Гь.Гашарова, А.Гуьлмегьамедова, М.Гьажиева, Ж.Жамалова, К.Казимова, З.Къурбановади, Ф.Насрединова, Мерд Алиди, М.Шихвердиева, Ш.Шихмурадова ва масабуру) чпин къени фикирар лагьанва, макъалаяр, рецензияр кхьенва, ктабар акъуднава.

Чи вилик квай "Гьулдандин лекь" роман тарихдин эсер я. Ам 1941-1945-йисарин Ватандин ЧIехи дяведин агъзурралди ислягь инсанар телеф авур, вишералди хуьрерни шегьерар барбатIай инсафсуз йисарин вакъиайриз бахшнава. Къурбан Акимов вични, буба фронтда телеф хьана, етим яз амукьай, дяведин йисарин каш-мекь акур, Советрин гьукуматди чан-рикI авуна хвейи аялдикай хьанвай алим ва зари я.

Лезги литературада Ватандин ЧIехи дяведикай кхьенвай эсерар мадни ава: И.Къазиеван "Смоленский чилел" роман, С.Мингьажеван "ГъвечIи разведчик" повесть, Х.Тагьиран "Гьавадин пагьливан" поэма, А.Муталибован "Элжекар" шиир ва мсб. Дяведин тема Гь.Къурбанан "Четин бахт" романдани ачухарнава.

"Гьулдандин лекь" романда, чи фикирдалди, кирамди кIелзавайдаз дяведин ва гьамни фронтдин далу патан уьмуьр шикилралди гегьеншдаказ, къатидаказ, галай-галайвал, гьакъикъат ва тартиб вилив хвена, къалурнава.

Романдин кьилин игит (майор, тупчийрин командир) Алпанрин Къудрат я. Ам аял чIавалай акьуллу, викIегь, намус михьи, халкьдиз ва ватандиз вафалу инсан хьана. Яру Кьушундин офицерди вич душмандин есирдани, Европадин партизанрин арадани, хайи ватандихъ ялзавай четин шартIарани кьегьалди хьиз кьиле тухвана. Гьавиляй ам "Франциядин Игит" ва "Советрин Союздин Игит" лагьай чIехи тIвараризни лайихлу хьана. Эхирдай, гзаф азиятар акурдалай гуьгъуьниз, адаз хайи ватандиз хтун, хайи дидедин гъилин фу хтIуьн, багърийрин арада секиндаказ ахцукьун, асайиш чIухгун кьисмет хъхьана.

Алпанрин Лекьерин Къудрат сагъ-саламатдиз хуьруьз хтайла, тешкил хьайи гурлу межлисдал адан мукьва-кьилияр, гъилер-кIвачер кумачир тупчияр, вафалу дустарни кIватI хьана. Абурун са пай кьванни санал акурла, кIелзавайдан рикIиз регьят жезва.

Романдин гьерекатар кьиле физвай чкаяр (Алпан хуьр, Самур, Белиж станцияр, Дербент, Москва шегьерар, Брест къеле, Германия, Франция, Египет, Туьркия) лезги литературада я сифте яз гьалтзавай, я лап тIимил дуьшуьш жезвай ерияр, чкаяр, мензераяр я. Абуру чпин сур тарихдалди, гуьзелвилелди, кьетIенвилелди романдин мягькем бине тешкилзава ва кIелзвайдан фикир желбзава. А чкаяр кирамдиз мукьувай чир хьун, чизвайбур хьиз къалуриз алакьун тажуб жедай, адан бажарагъдин гьакъиндай шагьидвалзавай делилар я.

КIвализ хизан, хуьруьз жемят мешреб тирвал, роман хьтин литературадин чIехи эсердиз са десте игитар (абуруз *кьвед лагьай дережадин игитар* лугьуда) кутугнава. Ихьтин са къалин десте "Гьулдандин лекь" романдизни хас я. Месела, Алпан хуьре чкадин агьалияр (Шамай, Арбил, Шурван, Элван ва мсб), Самур ва Белиж станцийрал фялеяр (Абас, Муфрудин, Мирзежан, Сафалдин ва мсб), Брестда аскерартупчияр (Бигьай, Къадир, Мамед, Рабадан ва мсб)), Дербентда, Москвада, Мисрида, Парижда, Истамбулда, маса чкайра анрин агьалияр, пешекарар аквазва.

Романдин гьар са игитни сагъ са девир, са уьмуьр, кьисмет лишанламишзавай жанлу къамат я. Абурухъ гьардахъ са алакьунни, са агалкьунни ава, Месела, яшар виш йисалай алатнавай Шамай къари (адаз вирида гьуьрметдалди Паъ лугьузва) тарихдин, насигьатрин ва кьисайрин кIватI я. Адан хесет, ширин мез, никай рахайтIани, адаз алхишарун виридаз хуш я. Марвар дидеди кIвачер кумачир аскер кIвализ хкана, хвена, эвленмишна, кIвалин-йикъан иеси авуна. Белижда авай Ахцегьрин мугьманханадин заведуюший Зуьгьреди дяведин цIукай катзавай вишералди украинвияр, урусар, къарачияр кашакайни мекьекай къутармишна; дяведай са гъил кумачиз хуьруьз хтай Шурван, диде-буба чIалал гьана, вич кьиникьикай къутармишай урус рушал - духтур Любадал эвлемиш хьана; сержант Алпанов Элван Яру Кьушунди кьунвай немсерин са хуьруьн комендант хьана, адан мурад Рейхстагдин цлал вичин тIвар кхьин тир; гъуьл фронтда телеф хьайи Пакиди, вичин чандал цIай кана, пуд аял хуьзва, Кеферпатан Кавказдиз фена, гъуьл кучукнавай "стхавилин" сур жагъур хъувуна, фитнечияр беябурна ва мсб. Абуруз кьвед лагьай дережадин игитар лугьуз мез элкъвезвач.

Романдин вири игитар къенибур (положительнияр) туш, абурун арада сад-кьвед, якIук кIараб жедайвал, чIурубурни ава. Месела, Къудратан имидин хва Вагьид (абур фронтда дуьшуьш хьана, душмандин есирдани санал гьатна) хаин хьана: ам душмандин патал элячIна, стхани вичин рекьиз тухуз кIан хьана, амма Къудрат, гьулдандин лекь хьиз, ватандиз вафалу яз амукьна.

"Гьулдандин лекь" романдихъ мад са жерге кьетIенвилер ава: абурук романда ишлемишнавай тIебиатдин шикилар ва эсер кхьенвай гуьзел чIал акатзава.

ТIебиатдин гуьзел шикилри (Алпан хуьр, Басув, Гъуцарсув, Самур вацI, Самурдин там, Белиждин там, Эйфелан минара, Египетдин пирамидаяр, Москва, Яру майдан ва мсб) кIелзавайдан рикIелай дяведин мусибатдин сегьнеяр, чкIанвай хуьрерни шегьерар, набут хьанвай аскерар, фашистрин лагерра гишилани мекьила рекьизвай, газдин пичера кузвай инсанар... алудзава. Уьмуьр давам жезвайди, ана хъвер, шадвал, муьгьуьббат, мел-мехъер авайди къалурзава.

Романда гьатнавай гьерекатар, агьвалатар ва шикилар таъсирлудаказ къалурун патал кирамди лезги литературадин кьеж квай девлетлу чIал (им маса аламат я!) ишлемишнава: кIелзавайдал эсердай цIийицIийи мисалар ва кьисаяр, ранг ядай гафар ва гекъигунар, синонимар ва антонимар, чIалан ажайиб такьатар гьалтзава, абуру эсердин итижлувал, тIям, лезет артухарзава.

Романдин тIвар "Гьулдандин лекь" я. Кирамдиз лугьуз кIанзава: Къудрат гьулдандин лекь хьтин инсан я. Ихьтин фикир тестикьарзавай яржни жагъанва: ам Къудрата аял чIавуз ракьукай туькIуьрнавай, чпин кIвалин къавал алкIурнавай, Абасан кIвалерин лишан хьанвай лекь я. Лекь, халкьди гьисабзавайвал, азадвилин, къагьриманвилин, къудратлувилин, викIегьвилин, инсанвилин ярж, чешне я. Лекьрен хесетар, лишанар романдин гзаф игитриз хас я. Эсердин тIвар хьиз, лекьрен къаматни романдин ярж хьанва.

"Гьулдандин лекь" XX асирдин са куьруь, анжах гзаф важиблу ва къалабулух квай, дерин гелер тунвай, девирдикай кхьенвай тарихдин эсер я. Адан кьилин игитни лезги халкь я: романда, сифте чинлай эгечIна, эхиримжи чинал къведалди, лезгийрикай суьгьетзава, абурун къагьриманвал, инсанпересвал ва ватанпересвал къалурзава.

КIелзавайдаз Азербайжанда, Шагьдагъдин кинарда авай Алпан хуьр (ам къадим алпанрин девирдилай амай лезги хуьр я), а хуьруьн агьалияр (романдин игитрин чIехи пай Алпановар я), фашистрин танкар тергзавай тупчияр (абурун тIварар винидихъ кьунва), фронтда хирер хьанвай аскерриз юкъуз-йифиз операцияр ийизвай духтур-хирург Шагьбанан Серкер, Белиждин агьалияр, Москвада авай генерал Багьраман Аванес, Мисрида авай Ал-Азгьар университетдин алим-муаллим Кьасумрин Али... аквазва. И къаматрин бинедани, вири романда хьиз, тарихдин гьакъикъат, итижлу кьисметар ва ажайиб дуьшуьшар ава.

Санлай къачурла, лугьун лазим къвезва, "Гьулдандин лекь" роман лезги халкьдикай бажарагълувилелди кхьенвай гьикаятдин эсер - эпос я. Адахъ кIелзавайдаз къени тербия гудай зурба къуват ава.

Кьасум ФАТАЛИЕВ

ЧидайтIа...

ЧидайтIа биж элифар заз,
Чиновникар илифардай.
Къуллугъни заз жедай
куькди,
Кьил кьуна къекъведай
тикдиз!

Ава...

Етимар ава,
Кеспи авачиз,
Далу галачиз,
Жибинар атIуз,
Гьатна ракьара,
Йикъар гьисабиз.

Итимар ава,
Куьк къуллугъариз,
Банкар атIуз,
Мекер адгъуниз,
Пулар гьисабиз.

* * *

Квадарнавайди
Квадарнавайдахъ
Шехьзава.
Жагъанвайда,
Бахт я лугьуз,
Кефзава.

* * *

Къе цIийи хабар
Агакьнава зав:
Дергесарни хъфизва лугьуз
Шаламрин патав!

* * *

РикIелай алудмир садрани
куьне
Пехилвал тирди фитнедин
диде!

* * *

Девиррикай фикирариз,
Гьат тийин чун женгера.
Къуй агатрай ахварар чав,
Чпиз чна теверай!

* * *

Ракьуни, вун къизил я
лагьайла,
Хкадарна кьуьлерна.
Къизилди, вун ракь я
лагьайла,
Кьам чухвана хъуьрерна.

* * *

Ша, ацукьмир терсина,
Гаф тежервал кирсина!

* * *

Нефсиниз гуз къилавар,
Бушдайбуру жилавар,
Эхир кьиляй квадарда
Жегьил чIаван сувабар!

Муьгьуьббатдин гьайбатар

"Океанар элкъвенайтIа
теменриз,
Жавагьираз гудай хьи за,
гудай хьи!"

(Шихнесир КЪАФЛАНОВ)

Океанар элкъвенайтIа
накъвариз,
Назбикедихъ къурдай
хьи за, къурдай хьи!

* * *

Эфселбурунди
Куьмекдай кьан...
Танишбурунди
Гьуьрметдай кьан

* * *

Гъили-гъил чуьхуьда,
Гъили-чин.
Папа "жибин" чуьхуьда,
Итимди гичин

* * *

Са къадакьдал алгъана,
Хьанавай мягькем,
Инсанрин игьтияжар
Ийизвай бегьем,
МукIратIдин гьунар
Хьайила зи элдихъ,
Намусвилер
Алцумдай квелди?!

* * *

Саламар я авайбуруз
гъурбатда,
Лезги чIал хуьз алакъаяр
аватIа.

* * *

Са акьван гзафни хьун
Герек туш яшар,
Виляй ахквадач вун,
Ахкъваздач къаншар.
Кьуьзуь за вил акьурла,
АлтIушда къвалав,
Жузун-качузун,
Гафар, квай къилав:
- ГьикI я ви зигьин,
Къекъуьн и яшда?
Хъсан яни вун?
Тахьуй явашда!..
Бес садни жечни
Вавай жузадай:
"Ваз кIани -такIан?" -
Гаф мецел гъидай!

* * *

ТIимил акваз
Гьар чкада дуллухар,
ЦIуд пешедал
Ярумчух кьаз
Къуллугъар,
ТIимил ганач
Элдиз сада куллухар...

* * *

Чи дердерин уьруьш
дардай,
Хажалатрин кIула пардай,
Беденрин кагьулвал
кIардай,
Дустариз чан-жигер пайдай,
Ислягьвилихъ лув гурай
чи къастари.
И сагълугърай
Ванрай
Къуй чи тостари,
Бахтлубур хьуй чи
Несилар
Картарин!

Шихали БАГЪИРОВ

Чи яйлахар

Курва яйлах - яйлахрин
шагь,
Тарифдиз я лайих, валлагь.
Вал кьил чIугун жедач
гунагь,
Тирвиляй вун яйлахрин
шагь!

Яру дагъдин яйлах ВетIен,
Цуьквед кьурла я вун
женнет.
Макан я вун къуьрен,
къветрен,
Ша хкуда куьне лезет.

КичIен дагъдин яйлах
Дундар
Цуьквед кьада хьайла
гатфар.
Ви къужахда авун ахвар
Заз я лезет, яйлах Дундар.

Нисин дагъдин Вахчаг
яйлах,
Ви абур я Къуша булах.
Вав гатфариз жеда дамах -
Таза сумах, таза къаймах!

Рагъдан дагъдин КIелен
къвежел,
Лекьин эчI ви ала кьилел.
Минет хьуй квез, жемир
энгел,
Ша кьил чIугваз чи яйлахриз.

Меар дагъдин яйлах Меар,
Ви къуншидал ТIакIан чкIар,
Хуьз регьят я хипер, малар,
Авахьна физ некIед хвалар.

Чими ятар - адлу яйлах,
Ви юкьвалла Куркур булах.
За куьн патал яда чардах,
Ша кеф чIугваз, азиз дустар.

Къуруш

Республикадин халкьдин яратмишунрин кІвалин 80 йис

Важиблу ва итижлу мярекатар

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Алатай гьафте Дагъустандин культурадин уьмуьрда важиблу ва итижлу гзаф вакъиайралди девлетлуди хьана. ИкІ, 23-апрелдилай 1-майдалди Махачкъалада ва адак акатзавай посёлокра, гьакІни Дербентда халкьдин музыкадин алатар язавайбурун "Къугъугъ, руьгь!", "Каспий-дуствилин сергьятар" международный кьве фестиваль, Кеферпатан Кавказдин Федеральный округдин халкьарин яратмишунрин "Кавказ-сад тир хизан" регионрин уртах фестиваль кьиле тухвана. Мярекатрин тешкилатчияр РФ-дин ва РД-дин культурадин министерствояр, Россиядин государстводин халкьдин яратмишунрин В.Д.Поленован тІварунихъ галай кІвал (ГРДНТ), Республикадин халкьдин яратмишунрин кІвал (РДНТ), Махачкъала шегьердин администрация ва культурадин управление тир. И мярекатар РД-дин культурадин министерстводин РДНТ-дин 80 йис тамам хьуниз бахшнавай.

Фестивалра иштиракун патал Дагъларин уьлкведиз Россиядин регионрай-Карачаево-Черкесия, Ингушетия, Кеферпатан Осетия-Алания, Крым, Чечня, Кабардино-Балкария, Татарстан, Саха (Якутия) республикайрай, Ростовский, Воронежский, Астраханский областрай, Ставропольский крайдай, гьакІни Къазахстандай, Ирандай, Азербайжандай, Туьркменистандай мугьманар атанвай. Меркезвийриз къецепатан уьлквейрин культурадихъ галаз таниш жедай, абурун яратмишунардай коллективрин устадвилиз къимет гудай, идахъ галаз сад хьиз чи республикадин фольклордин девлетлу ирсинихъ, адетрихъ галазни мугьманар танишардай мумкинвал хьана. Фестивалрин иштиракчийри меркезвийриз ва шегьерда мугьманвиле авайбуруз яргъалди рикІера амукьдай мярекатар багъишна. Мугьманар лагьайтІа, Дагъустанда чеб кьабулай тегьердилай гзаф рази яз амукьна.

Фестивалрин программа художественный ва яратмишунрин рекьяй жуьреба-жуьре жанрайрин хейлин мярекатрикай халкьдин манийрин "Лагь мани, ашукь" конкурсдикай, гала-концертрикай, мастер-классрикай, илимдинни тежрибадин конференцийрикай, выставкайрикай, фестивалар ачухуниз ва агалуниз талукьарнавай мярекатрикай, этновыставкайрикай... ибарат тир. Чпин алакьунар симинин пагьливанрини къалурна.

"Къугъугъ, руьгь!"

23-апрелдиз меркезда, Къумукьрин театрда, "Къугъугъ, руьгь!" международный XII фестиваль Гала-концерт гуналди ачухна. Фестивалда РД-дин халкьдин музалатрин госоркестрди (руководитель-Навруз Шагьбазов, дирижёр-А.Цеп), Дагъустандин халкьарин музыкадин алатрин коллективри иштиракна. Гуьгъуьнин йикъара фестивалдин сергьятра аваз Махачкъалада Г.Гьасанован тІварунихъ галай музучилищеда оркестррин ва халкьдин музалатрин ансамблрин кьиле авай ксар патал Москвадай атанвай кьилин дирижёр, В.Поленован тІварунихъ галай ГРДНТ-дин музыкадин отделдин заведующий А.Цепа мастер-класс тухвана. Ина "Региональные аспекты музыкального исполнительства (методика, тарих, вилик финин рекьер) темадай илимдинни тежрибадин конференция кьиле тухвана.

Халкьдин музалатар язавайбурун международный ачух конкурсдин лауреатрин, гьакІни Вириросиядин ва международный конкурсрин лауреат, Ростовдин консерваториядин доцент Андрей Стаценкодин, Махачкъаладин Г.Гьасанован тІварунихъ галай музучилищедин ансамблдин, Къизляр райондай атанвай халкьдин музыкадин алатрин "Сполох" ансамблдин концертри фестивалдиз атанвайбурун гуьгъуьлар мадни хкажна.

"Къугъугъ, руьгь" фестиваль пуд юкъуз давам хьана. Эхирдай жюридин членри (аник Кабардино-Балкариядин искусствойрин госинститутдин кафедрадин заведующий, профессор М.Агьмедагъаев, Дагъустандин музыкантрин Союздин председатель Хан Баширов, РД-дин искусствойрин лайихлу деятель Ю.Ханжов, Кеферпатан Кавказдин госинститутдин халкьдин алатрин кафедрадин профессор В.Шарибов ва мсб квай) ачух конкурсда гъалиб хьайи ксарив шабагьар (наградаяр) вахкана. Республикада музыкадин жанр вилик тухунал, милли алатар ягъунин рекьяй пешекарвал хкажунал гьалтайла фестивалдихъ еке метлеб авайди къейдна.

"Каспий - дуствилин сергьятар"

28-апрелдиз Махачкъалада, Урусрин М.Горькийдин тІварунихъ галай драмтеатрдин ЧІехи залда, Россиядин регионрин ва Каспий гьуьлуьн къерехрив гвай уьлквейрин халкьдин яратмишунрин "Каспий-дуствилин сергьятар" международный IV фестиваль ачухна. ЮНЕСКО-дин къаюмвилик

кваз, "Россиядин культура (2012-2018-йисар)" федеральный махсус программадин сергьятра аваз, РД-дин Кьил Рамазан Абдулатипован куьмекдалди кьиле тухвай фестивалдин макьсад этнокультурадин кьетІенвал, Дагъустандин халкьарин культура ва милли чІалар хуьн ва машгьурун, гьакІни халкьарин арада дуствал мягькемарун тир. Сифте яз ам 2011-йисуз кьиле тухванай.

Фестивалдин сергьятра аваз "Зи Дагъустан-зи Россия!" шикилрин выставкани ачухнавай. Ам са шумуд разделдикай ("Адетар ва алай аям", "Россиядин халкьарин адетрин культурадин центраяр", "Чи тарих" ва икІ мад) ибарат тир. Ана Дагъларин уьлкведин халкьарин адетриз, суварриз талукь тир кьетІен шикилри чка кьунвай. Тамашачийри абуруз еке итижни ийизвай.

Фестивалдин программадик "Лагь мани, ашукь!" ва "Халкьдин парталрин сувар" мярекатар, выставкаяр, методикадинни тежрибадин конференцияр, дуствилин вечерар, меркезда ва патарив гвай посёлокра концертар гун ва икІ мад квай.

И мярекат экологиядин, Каспийдин йисариз талукьарнавай.

Тамашачийриз неинки са Дагъустандин халкьарин кьетІен адетар, манияр ва кьуьлер, гьакІни Ирандай, Къазахстандай, Азербайжандай, Туьркменистандай ва Россиядин са шумуд региондай атанвай мугьманрин алакьунар ва устадвални акуна.

Гала-концертдиз атанвайбурун арада республикадин вилик-кьилик квай жавабдар къуллугърал алай ксарни гзаф авай. Дагъустандин Кьил Р.Абдулатипован, РД-дин Халкьдин Собранидин патай кІватІ хьанвайбуруз культурадин сувар РД-дин Гьукуматдин Председателдин Сад лагьай заместитель **Анатолий КЪАРИБОВА** тебрикна.

Мярекат кьиле тухвай Алексей Тимохина РД-дин культурадин министерстводин РДНТ-дин юбилейдиз талукь, гьакІни фестивалдин иштиракчийрин тІварунихъ атанвай телер кІелна.

Гуьгъуьнлай шад мярекат давам хъхьана. Сегьне симинин пагьливанрин, манийринни кьуьлерин устадрин, ашукьрин ихтиярда туна. ИкІ, Карачаево-Черкесиядай, Ингушетиядай, Кеферпатан Осетия-Аланиядай, Крымдай, Чечнядай, Кабардино-Балкариядай, Татарстандай, Саха республикадай (Якутия), Ростовский, Воронежский, Астраханский областрай, Ставропольский крайдай, Къазахстандай, Ирандай, Азербайжандай, Туьркменистандай ва Ахцегь, Агъул, Докъузпара, Акуша, Ахвах, Буйнакский, Ботлих, Къизляр ва маса районрай атанвай, гьакІни Хасавюрт ва Махачкъала шегьеррин устадри (виридал милли паталар алай) еке сувар къурмишна. Тамашачийриз кьетІен адетрихъ ("Чам хкягъун", "Халкьарин дуствал"…), гзаф халкьарин кьуьлерихъ галазни мукьувай таниш жедай мумкинвал хьана.

29-АПРЕЛДИЗ Дербентда, Нарын-къеледа, "Каспий-дуствилин сергьятар" международный фестивалдин сергьятра аваз "Пагьливан" ва "Лагь мани, ашукь!" фольклордин суварар кьиле фена. Анрани Россиядин регионрай ва къецепатайни атанвай мугьманри иштиракна. Багьа мугьманрин арада В.Поленован тІварунихъ галай ГРДНТ-дин директордин заместитель Мэри Русанова, РФ-дин культурадин министерстводин Департаментдин пешекар-эксперт Галина Маратханова ва мсб авай.

Къадим шегьердин агьалийринни мугьманрин гуьгъуьлар ашукьри - Мегьарамдхуьруьн райондай - Айдун Мегьамедова, Докъузпара райондай-Алихан ва Муталиб Мегьамедрагьимоври ва хизандин "Ширин булах" ансамблди, Ахцегь райондай-"Шарвили" ансамблди, Сулейман-Стальский райондай-Расул Абдулкебирова, Дербентдай-Рамазан Ризаева мадни хкажна. Ставропольский крайдай, Кабардино-Балкариядай. Карачаево-Черкесиядай, Кеферпатан Осетия-Аланиядай, Крымдай. Ирандай, Къазахстандай... атанвай фольклордин коллективрини чпин устадвал къалурна.

30-АПРЕЛДИЗ фестиваль Махачкъалада М.Горькийдин тІварунихъ галай Урусрин драмтеатрдин вилик квай майдандал "Россия - зи Ватан" тІвар алаз гайи Гала-концертдалди акьалтІна.

"Кавказ - сад тир хизан"

1-МАЙДИЗ - Гатфарин ва Зегьметдин сувариз талукь мярекатрик "Кавказ-сад тир хизан" регионрин уртах фестивални квай. Адан макьсад - Дагъустандин халкьарин милли чІаларни культураяр хуьн ва машгьурун, миллетрин арада культурадин рекьяй алакъаяр мягькемарун, Россиядин халкьарин адетрихъ галаз мукьувай танишарун тир.

Чпин алакьунар къалуриз и мярекатдиз Кеферпатан Осетия-Алания, Карачаево-Черкесия, Кабардино-Балкария, Ингушетия, Чечня, Калмыкия, Крым республикайрай, Ставропольский крайдай, Воронежский ва Астраханский областрай мугьманар атанвай. Къазахстандай тир "Жаркын" ансамблди Къазах халкьдин кьуьлер тамамарна.

Дагъустандин патай и фестивалда иштиракзавайбур Буйнакский райондин "Темир-Хан-Шура", РДНТ-дин Хасавюртдай тир "Эхо гор" ансамблар, Махачкъаладай "Волна" халкьдин хор, Акуша райондин фольклордин ансамль, Махачкъаладин вокалдин "Камерата" кІватІал, казакрин манийрин ансамблар, "Дагъустандин жегьилвал", "Каспий", "Дагъустан", "Лезгинка" ансамблар тир.

Мярекат кьиле физвай чка инсанрив ацІанвай. Абурун арада РД-дин Кьил Р.Абдулатипов ва маса ксарни авай. Халкьдин манийрини кьуьлери кІватІ хьанвайбуруз халис сувар, яргъалди рикІера амукьдай легьзеяр багъишна.

понедельник, 8 мая

РГВК

07.00 Время новостей. Итоги
07.50 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
08.30 Х/ф «Взорванный ад»
10.20 Балет Мусы Оздоева «Жди меня»
11.40 Д/с «Война и мифы»
13.30 «Человек и право»
14.50 Д/ф «Берлин»
16.30 Мультфильмы
16.55 Х/ф «Четвертая высота»
18.20 Мультфильмы
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30 Время новостей Дагестана
19.50 Х/ф «Четвертая высота»
21.20 Д/с «Война и мифы»
22.30 Время новостей Дагестана
22.55 «Память поколений. Эльмурза Джумагулов»
23.30 Д/с «Война и мифы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.35 Т/с «Марианна и Скарлетт»
02.20 Х/ф «Великий перелом»
04.00 Д/с «Война и мифы»
05.40 Х/ф «Четвертая высота»

ПЕРВЫЙ

6.00 Новости.
6.10 Х/ф "Нормандия - Неман".
8.25 Х/ф "Небесный тихоход"
10.00,12.00 Новости.
10.15 Моя линия фронта.
11.15 Х/ф "Битва за Севастополь".
12.15 Х/ф "Битва за Севастополь".
13.55 Х/ф "А зори здесь тихие..."
17.15 ЧМ по хоккею-2017. Сборная России - сборная Германии. Прямой эфир из Германии. В перерыве - Вечерние новости.
19.25 Т/с "По законам военного времени".
21.00 Время.
21.20 Т/с "По законам военного времени".
23.50 Х/ф "Баллада о солдате".
1.35 Х/ф "В двух шагах от "Рая".
3.10 Х/ф "Мерседес" уходит от погони".

РОССИЯ 1

4.25 Х/ф "Операция "Тайфун". Задания особой важности". (12+).
7.40 Т/с "Полоса отчуждения". (12+).
11.00 Вести. (12+).
11.20 Т/с "Полоса отчуждения". (12+).
15.25 Т/с "Карина красная". (12+).
20.00 Вести. (12+).
21.00 Т/с "Карина красная". (12+).
0.00 Д/ф "День Победы". (12+).
1.05 Х/ф "Горячий снег". (12+).
3.10 Ордена Великой Победы. (12+).

НТВ

5.00 Путь к победе. (16+).
5.55 Х/ф "Пять вечеров". (12+).
8.00 Сегодня.
8.20 Х/ф "Я - учитель". (12+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
16.00 Сегодня.
16.20 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
19.00 Сегодня.
19.15 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
0.00 Место встречи. Спецвыпуск. (16+).
2.00 Песни победы. Праздничный концерт. (12+).
3.15 Освободители. (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 Д/с "Астрология. Тайные знаки". (16+).
8.30 Мелодрама "Бомжиха". (16+).
10.25 Комедия "Папа напрокат". (16+).
14.20 Мелодрама "Выйти замуж за генерала". (16+).
18.00 Д/с "2017: предсказания". (16+).
19.00 Драма "Унесенные ветром". (США). (16+).
23.25 Д/с "2017: предсказания". (16+).
0.00 6 кадров. (16+).
0.30 Д/с "Свидание с войной". (16+).
4.30 Д/с "Астрология. Тайные знаки". (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.35 Комедия "Опекун".
8.20 Х/ф "Смелые люди".
10.20 Д/ф "Георгий Юматов. О герое былых времен".
11.30 События.
11.45 Х/ф "Разные судьбы".
13.50 Х/ф "Граф Монте-Кристо". (Франция - Италия).
17.25 Х/ф "Крылья".
21.00 Детектив "Тот, кто рядом".
22.00 События.
22.15 Детектив "Тот, кто рядом".
1.15 Х/ф "Ключ к его сердцу".
5.05 Д/ф "Три генерала - три судьбы".
5.55 Тайны нашего кино. "..А зори здесь тихие".

вторник, 9 мая

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Д/с «Война и мифы»
10.20 Х/ф «Небесный тихоход»
11.50 «Память поколений. Эльмурза Джумагулов»
12.25 Д/с «Война и мифы»
14.10 Д/ф «Оборванные судьбы»
14.30 Х/ф «Баллада о старом оружии»
16.00 Д/ф «Непризнанные герои. Дагестан в годы ВОВ»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 IV Телевизионный республиканский конкурс «С песней к Победе» Гала-концерт
18.45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
19.30 Время новостей Дагестана
19.50 Д/ф «Горянка, покорившая небо»
20.20 Концерт ко Дню Победы
22.30 Время новостей Дагестана
22.50 «Память поколений» Абдулхаким Исмаилов
23.30 Д/с «Война и мифы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
01.35 Х/ф «Великий побег»
04.50 Д/с «Война и мифы»
05.40 Х/ф «Баллада о старом оружии»

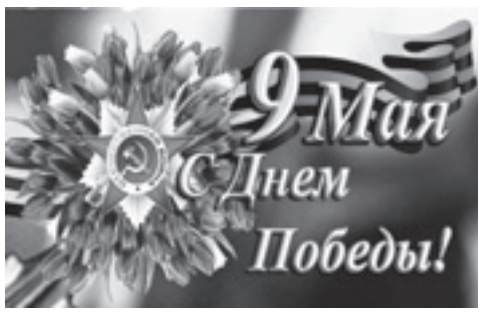

ПЕРВЫЙ

5.00 Новости.
5.10 День Победы. Праздничный канал.
9.50 Новости.
10.00 Москва. Красная площадь. Парад, посвященный Дню Победы.
11.00,14.30 Новости.
11.30 Х/ф "Офицеры".
13.00 Концерт "Офицеры".
15.00 Бессмертный полк. Прямой эфир.
17.30 Двадцать восемь панфиловцев.
19.15 Будем жить! Торжественный концерт ко Дню Победы.
21.00 Время.
21.45 Будем жить! Торжественный концерт ко Дню Победы.
22.20 Х/ф "В бой идут одни "старики".
23.50 Х/ф "Живые и мертвые".
3.00 Х/ф "Женя, Женечка и "Катюша".
4.20 Песни Весны и Победы

РОССИЯ 1

3.55 Х/ф "Последний рубеж". (12+).
5.50 День Победы. Праздничный канал. (12+).
10.00 Москва. Красная площадь. Военный парад, посвященный 72 годовщине Победы в Великой отечественной войне 1941-1945 гг.
11.00 День Победы. Праздничный канал. (12+).
11.45 Х/ф "Сталинград".
14.00,20.00 Вести. (12+).
15.00 Бессмертный полк. Шествие в честь 72 годовщины Великой Победы. (12+).
18.00 Праздничный концерт, посвященный Дню Победы. (12+).
20.40 Вести. Местное время
20.55 Т/с "Истребители. Последний бой". (16+).
22.00 Праздничный салют, посвященный Дню Победы. (12+).
22.15 Т/с "Истребители. Последний бой". (16+).
4.00 Иду на таран. (12+).

НТВ

5.00 Алтарь победы.
5.50 Х/ф "Чистое небо".
8.00 Сегодня.
8.10 Х/ф "Аты-баты, шли солдаты..."
10.00 Москва. Красная площадь. Парад, посвященный Дню Победы.
11.00 Х/ф "Орден". (12+).
14.50 Х/ф "Белая ночь". (16+).
19.00 Сегодня.
19.35 Х/ф "В августе 44-го..." (16+).
21.50 Х/ф "Сочинение ко Дню Победы". (16+).
0.00 Концерт Ансамбля песни и пляски Российской Армии им. А.В. Александрова на Поклонной горе. (12+).
1.40 Х/ф "Севастопольский вальс". (16+).
2.45 Авиаторы. (12+).
3.15 Освободители. (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.50 Д/с "Астрология. Тайные знаки". (16+).
8.50 Драма "Унесенные ветром". (16+).
13.10 Мелодрама "Скарлетт". (США). (16+).
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания.
19.00 Мелодрама "Скарлетт". (16+).
20.20 Мелодрама "Моя новая жизнь". (Украина). (16+).
0.00 6 кадров. (16+).
0.30 Детектив "Любить и ненавидеть. 13 способов ненавидеть". (16+).
4.10 Д/с "Астрология. Тайные знаки". (16+).
5.10 6 кадров. (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.25 Х/ф "Екатерина Воронина"
8.00 Х/ф "Командир счастливой "Щуки".
9.45,22.10 События.
10.00 Москва. Красная площадь. Военный парад, посвященный 72 годовщине
11.00 Х/ф "Добровольцы".
12.40 Х/ф "Застава в горах".
14.20 Д/ф "У вечного огня".
14.50 Бессмертный полк. Прямой эфир.
16.00 Д/ф "Леонид Быков. Последний дубль".
16.40 Х/ф "Последний бронепоезд".
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания.
19.00,22.30 Х/ф "Последний бронепоезд".
20.00 С Днем Победы! Праздничный концерт на Поклонной горе.
22.00 С Днем Победы! Праздничный салют.
23.25 Х/ф "Разные судьбы".
1.10 Х/ф "Смелые люди".

среда, 10 мая

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

08.07-08.10 Местное время. Вести-Дагестан
08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан
09:00 Канал национального вещания «Магудере» (на агульском языке
11:40 Местное время. Вести-Дагестан
14:40 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 Местное время. Вести-Дагестан
17:40 «Возрождение». К 55-летию Концерна КЭМЗ
18.00 «Это нужно живым». 47-й республиканский слет ТОКСа
20:45 Местное время. Вести-Дагестан

РГВК

07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.10 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
07.50 Мультфильм
08.45 Д/с «Исчезновения»
09.20 Х/ф «Подсолнухи»
11.10 «Память поколений» Абдулхаким Исмаилов
11.40 Д/с «Война и мифы»
12.50 Х/ф «Два бойца»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Дни летные»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «В бой идут одни «старики»
18.45 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана» Т/о «Спасибо вам, ветераны!»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
21.10 «Вдохновение»
21.50 «Жилой мир»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «Аутодафе»
00.00 «Линия судьбы. Махмуд из Кахаб-Росо»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана» Т/о «Спасибо вам, ветераны!»
01.35 Т/с «Марианна и Скарлетт»
02.20 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
02.40 Х/ф «Бунт на корабле»
04.55 «Жилой мир»
05.25 Х/ф «В бой идут одни «старики»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми.
13.20 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Время покажет. (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Давай поженимся! (16+).
18.00 Первая Студия. (16+).
20.00 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.35 Т/с "Власик. Тень Сталина". (16+).
23.40 Вечерний Ургант. (16+).
0.15 Ночные новости.
0.30 Х/ф "Мумия возвращается".
2.50 Наедине со всеми. (16+)
3.00 Новости.
3.05 Наедине со всеми. (16+).
3.45 Модный приговор.

РОССИЯ 1

5.00 Утро России. (12+).
9.00 Вести. (12+).
9.15 Утро России. (12+).
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести. (12+).
11.40 Вести. Местное время. (12+).
11.55 Т/с "Склифосовский". (12+).
14.00 Вести. (12+).
14.40 Вести. Местное время. (12+).
14.55 Т/с "Тайны следствия". (12+).
17.00 Вести. (12+).
17.20 Вести. Местное время. (12+).
17.40 Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести. (12+).
20.45 Вести. Местное время. (12+).
21.00 Т/с "Между любовью и ненавистью". (12+).
23.30 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.00 Т/с "Шерлок Холмс". (12+).

НТВ

5.00 Дорожный патруль.
6.00 Сегодня.
6.05 Дорожный патруль.
7.00 Деловое утро НТВ. (12+).
9.00 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник". (16+).
12.00 Суд присяжных. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
22.45 Итоги дня.
23.15 Т/с "Шеф". (16+).
1.05 Место встречи. (16+).
3.05 Освободители. (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.15 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.15 Давай разведемся! (16+).
14.15 Тест на отцовство. (16+).
16.15 Т/с "Женский доктор 2". (16+).
18.00 Свадебный размер. (16+).
19.00 Т/с "Брак по завещанию. Танцы на углях". (16+).
21.00 Т/с "Напарницы". (16+).
23.00 Т/с "Проводница". (16+).
0.00 6 кадров. (16+).
0.30 Детектив "Развод и девичья фамилия". (16+).
4.45 Свадебный размер. (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Детектив "Золотая мина".
10.40 Д/ф "Олег Даль - между прошлым и будущим".
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Детектив "Чисто английское убийство".
13.40 Мой герой.
14.50 Город новостей.
15.05 Естественный отбор.
16.05 Д/ф "Трудные дети звездных родителей".
16.55 Детектив "Три лани на алмазной тропе"
18.50 Откровенно с О. Байрак.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 Линия защиты.
23.05 90-е. Смертельный хип-хоп.
0.00 События. 25-й час.
0.30 Детектив "Коготь из Мавритании 2".
4.20 Откровенно с Оксаной Байрак.
5.15 Мой герой.

четверг, 11 мая

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

08.07-08.10 Местное время. Вести-Дагестан
08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан
09:00 Канал национального вещания «Очар» (на кумыкском языке)
11:40 Местное время. Вести-Дагестан
14:40 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 Местное время. Вести-Дагестан
17:40 Наболевший вопрос. Благоустройство дворов
18.05 «Это нужно живым». 47-й республиканский слет ТОКСа
20:45 Местное время. Вести-Дагестан

РГВК

07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
08.00 Мультфильм
08.45 Д/с «Исчезновения»
09.20 Х/ф «Бунт на корабле»
11.45 «Аутодафе»
12.55 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
13.25 Д/ф «Фронтовая журналистика»
13.50 «Жилой мир»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Жила-была девочка»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Жаворонок»
18.30 Обзор газеты «Хlакъикъат»
18.45 Передача на аварском языке «Паданги ГIамалги заманги»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей Махачкала
20.20 «На виду»
21.05 «Память поколений» Узник фашизма Савельева З. П.
21.45 «Золотой мустанг»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей Махачкала
23.20 Д/с «Война и мифы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на аварском языке «Паданги ГIамалги заманги»
01.35 Т/с «Марианна и Скарлетт»
02.20 «Память поколений» Узник фашизма Савельева З. П.
03.00 Х/ф «Краденый камень»
04.40 Д/с «Война и мифы»
05.30 Х/ф «Жаворонок»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми. (16+).
13.20 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Время покажет. (16+).
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Давай поженимся!
18.00 Первая Студия. (16+).
20.00 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.35 Т/с "Власик. Тень Сталина". (16+).
23.40 Вечерний Ургант. (16+).
0.15 Ночные новости.
0.30 Х/ф "Мумия: Гробница Императора Драконов". (16+).
2.30 Х/ф "Большой год".
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Большой год".
4.25 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1

5.00 Утро России. (12+).
9.00 Вести. (12+).
9.15 Утро России. (12+).
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести. (12+).
11.40 Вести. Местное время. (12+).
11.55 Т/с "Склифосовский". (12+).
14.00 Вести. (12+).
14.40 Вести. Местное время. (12+).
14.55 Т/с "Тайны следствия". (12+).
17.00 Вести. (12+).
17.20 Вести. Местное время. (12+).
17.40 Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести. (12+).
20.45 Вести. Местное время. (12+).
21.00 Т/с "Между любовью и ненавистью". (12+).
23.30 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.00 Т/с "Шерлок Холмс".
4.00 Т/с "Дар". (12+).

НТВ

5.00 Дорожный патруль.
6.00 Сегодня.
6.05 Дорожный патруль.
7.00 Деловое утро НТВ. (12+).
9.00 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник". (16+).
12.00 Суд присяжных. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
22.45 Итоги дня.
23.15 Т/с "Шеф". (16+).
1.00 Место встречи. (16+).
2.55 Дачный ответ.
4.00 Т/с "Час Волкова". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.15 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.15 Давай разведемся! (16+).
14.15 Тест на отцовство. (16+).
16.15 Т/с "Женский доктор 2". (16+).
18.00 Свадебный размер. (16+).
19.00 Т/с "Брак по завещанию. Танцы на углях". (16+).
21.00 Т/с "Напарницы". (16+).
23.00 Т/с "Проводница". (16+).
0.00 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Бомжиха 2". (16+).
2.25 Мелодрама "Зимняя вишня". (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Х/ф "Добровольцы".
9.55 Х/ф "Встретимся у фонтана".
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Детектив "Чисто английское убийство".
13.40 Мой герой.
14.50 Город новостей.
15.05 Естественный отбор.
16.05 90-е. Смертельный хип-хоп.
16.55 Детектив "Три лани на алмазной тропе"
18.50 Откровенно с О. Байрак.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 10 самых... Нелепая реклама.
23.05 Д/ф "Роковые роли. Напророчить беду".
0.00 События. 25-й час.
0.35 Х/ф "Тот, кто рядом".
4.25 Д/ф "Семен Морозов. Судьба, с которой я не боролся".

пятница, 12 мая

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

08.07-08.10 Местное время. Вести-Дагестан
08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан
11:40 Местное время. Вести-Дагестан
14:40 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 Местное время. Вести-Дагестан
17:40 Мир Вашему дому
18.00 Республика
18.20 Дагестан спортивный
18.30 Вести-дежурная часть
18.45 Реклама
20:45 Местное время. Вести-Дагестан

РГВК

07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке
08.00 Обзор газеты «Хlакъикъат»
08.10 Мультфильмы
08.45 Д/с «Исчезновения»
09.20 Х/ф «Родные берега»
10.30 Д/с «Война и мифы»
11.20 Пятничная проповедь. Центральной Джума-мечети г. Махачкала
11.50 «На виду»
12.55 «Память поколений» Узник фашизма Савельева З. П.
13.35 «Золотой мустанг»
14.10 Д/ф «Фронтовая журналистика»
14.30,16.30,19.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Свадьба»
16.50 Х/ф «Отец солдата»
18.45,01.00 Передача на кумыкском языке
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «Подробности»
20.40 Д/ф «Шок для Сталина»
21.10 «История Дагестана в лицах» Александр Дюма на Кавказе
21.45 Обзор газеты «Дагестанская правда»
21.55 Д/ф «Шок для Сталина»
22.30 Время новостей Дагестана
23.20 «Время молодых»
23: 50 Д/с «Операция «Антитеррор»
00.30 Время новостей Дагестана
01.35 Т/с «Марианна и Скарлетт»
02.20 «История Дагестана в лицах» Александр Дюма на Кавказе
02.50 Д/ф «Шок для Сталина»
03.15 Х/ф «Кровавый пират»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
5.15 Контрольная закупка.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми. (16+).
13.20 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Время покажет. (16+).
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Жди меня.
18.00 Вечерние новости.
18.45 Человек и закон. (16+).
19.50 Телеигра "Поле чудес".
21.00 Время.
21.30 Т/с "Власик. Тень Сталина". (16+).
23.35 Вечерний Ургант.
0.20 Т/с "Фарго". (18+).
1.25 Комедия "Поймай толстуху, если сможешь".
3.30 Комедия "Руководство для женатых".

РОССИЯ 1

5.00 Утро России. (12+).
9.00 Вести. (12+).
9.15 Утро России. (12+).
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести. (12+).
11.40 Вести. Местное время. (12+).
11.55 Т/с "Склифосовский". (12+).
14.00 Вести. (12+).
14.40 Вести. Местное время. (12+).
14.55 Т/с "Тайны следствия".
17.00 Вести. (12+).
17.20 Вести. Местное время. (12+).
17.40 Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести. (12+).
20.45 Вести. Местное время. (12+).
21.00 Т/с "Между любовью и ненавистью". (12+).
23.30 Х/ф "Красавец и чудовище". (12+).
1.45 Т/с "Шерлок Холмс".
3.45 Т/с "Дар". (12+).

НТВ

5.00 Дорожный патруль.
6.00 Сегодня.
6.05 Дорожный патруль.
7.00 Деловое утро НТВ. (12+).
9.00 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник". (16+).
12.00 Суд присяжных. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.30 ЧП. Расследование. (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
0.25 Мы и наука. Наука и мы. (12+).
1.25 Место встречи. (16+).
3.25 Авиаторы. (12+).
4.00 Т/с "Час Волкова". (16+)

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.00 Мелодрама "Подари мне воскресенье", ч. 1. (16+).
14.40 Мелодрама "Подари мне воскресенье", ч. 2. (16+).
18.00 Свадебный размер. (16+).
19.00 Т/с "Брак по завещанию. Танцы на углях". (16+).
0.00 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Исчезновение". (Россия - Украина). (16+).
2.25 Мелодрама "Зимняя вишня". (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Х/ф "Застава в горах".
10.00 Детектив "Двойной капкан".
11.30 События.
11.50 Детектив "Двойной капкан".
13.15 Х/ф "Крылья".
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Х/ф "Крылья".
17.35 Детектив "Трое в лифте, не считая собаки".
19.30 В центре событий.
20.40 Красный проект.
22.00 События.
22.30 Ю. Ковальчук "Жена. История любви".
0.00 Д/ф "Юрий Богатырев. Украденная жизнь".
0.55 Х/ф "Огни притона".
3.00 Петровка, 38.
3.20 Д/ф "Имя. Зашифрованная судьба".
4.55 10 самых... Нелепая реклама.

суббота, 13 мая

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

08.20 Реклама
08.25 Что, где, когда
09.16 Реклама
11:20 Местное время. Вести-Дагестан.

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
07.55 Обзор газеты «Дагестанская правда»
08.05 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Д/ф «Шок для Сталина»
09.20 Х/ф «В небе «ночные ведьмы»
10.45 «Вдохновение»
11.20 «Мой малыш»
12.00 «Время молодых»
12.40 «История Дагестана в лицах» Александр Дюма на Кавказе
13.20 Концерт «Тенора XXI века»
16.00 Д/ф «Сказка поющих узоров»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 «Парламентский вестник»
17.10 Мультфильм
17.20 Дагестанское кино. Х/ф «Загадка кубачинского браслета»
18.55 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Букет мелодий»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 «Чистое сердце»
20.10 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
20.40 Приветы и поздравления в программе «Полифония»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Х/ф «Вертикаль»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 «Мой малыш»
01.25 Х/ф «Отец невесты»
03.05 Концерт «Тенора XXI века»
05.00 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
05.30 Дагестанское кино. Х/ф «Загадка кубачинского браслета»

ПЕРВЫЙ

6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Х/ф "Один шанс из тысячи"
8.00 Играй, гармонь любимая!
8.45 М/с "Смешарики. Новые приключения".
9.00 Умницы и умники.
9.45 Слово пастыря.
10.15 Федор Бондарчук. Счастлив. Здесь и сейчас
11.20 Смак.
12.15 Идеальный ремонт.
13.15 На 10 лет моложе.
14.00 Концерт Кристины Орбакайте.
15.40 Вокруг смеха.
17.15 ЧМ по хоккею-2017. Сборная России - сборная Словакии. В перерыве - Вечерние новости.
19.25 Телеигра "Угадай мелодию"
20.00 Кто хочет стать миллионером?
21.00 Время.
21.20 Сегодня вечером.
23.00 Х/ф "Руби Спаркс".
1.00 Х/ф "Чужой". (16+).
3.10 Комедия "Офисное пространство". (16+).
4.55 Модный приговор.

РОССИЯ 1

5.15 Х/ф "В бегах". (12+).
7.10 Живые истории. (12+).
8.00 Вести. Местное время. (12+).
8.20 Россия. Местное время. (12+).
9.20 Сто к одному. (12+).
10.10 Пятеро на одного. (12+).
11.00 Вести. (12+).
11.20 Вести. Местное время. (12+).
11.40 Измайловский парк. (16+).
14.00 Вести. (12+).
14.20 Х/ф "Фото на недобрую память". (12+).
16.20 Золото нации. (12+).
18.00 Субботний вечер. (12+).
20.00 Вести в субботу. (12+).
21.00 Х/ф "Цвет спелой вишни". (12+).
0.50 Х/ф "Звезды светят всем". (12+).
3.00 Т/с "Марш Турецкого 2". (12+).

НТВ

5.00 Их нравы.
5.40 Звезды сошлись. (16+).
7.25 Смотр.
8.00 Сегодня.
8.20 Устами младенца.
9.00 Готовим с Алексеем Зиминым.
9.25 Умный дом.
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога. (16+).
11.00 Еда живая и мертвая.
12.00 Квартирный вопрос.
13.05 Двойные стандарты. Тут вам не там! (16+).
14.05 Битва шефов. (12+).
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Однажды... (16+).
17.00 Секрет на миллион.
19.00 Центральное телевидение.
20.00 Ты супер! (6+).
22.30 Ты не поверишь! (16+).
23.35 Международная пилорама. (16+).
0.30 Х/ф "Курьер".
2.15 Два по пятьдесят. (12+).
4.00 Т/с "Час Волкова". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 Д/с "Астрология. Тайные знаки". (16+).
8.25 Мелодрама "Тариф на любовь". (16+).
10.05 Мелодрама "Выйти замуж за генерала". (16+).
13.45 Мелодрама "Седьмое небо". (Россия - Украина). (16+).
18.00 Свадебный размер. (16+).
19.00 Т/с "Великолепный век. Империя Кесем". (16+).
22.55 Д/с "2017: предсказания". (16+).
23.55 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Подари мне воскресенье", ч. 1. (16+).
4.05 Мелодрама "Зимняя вишня". (16+).
5.05 6 кадров. (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.30 Марш-бросок.
5.55 АБВГДейка.
6.25 Х/ф "Командир корабля".
8.35 Православная энциклопедия.
9.00 Детектив "Трое в лифте, не считая собаки".
10.55 Барышня и кулинар.
11.30 События.
11.50 Х/ф "Неподдающиеся".
13.20 Х/ф "Синхронистки".
14.30 События.
14.50 Х/ф "Синхронистки".
17.20 Х/ф "Заложница".
21.00 Постскриптум.
22.10 Право знать!
23.40 События.
23.55 Право голоса.
3.05 Бильярд на шахматной доске. Спецрепортаж.
3.40 Т/с "Инспектор Морс". (Великобритания).
5.25 Д/ф "Борис Андреев. Богатырь союзного значения".

воскресенье, 14 мая

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

10.20 Местное время. Вести-Дагестан. События недели. Информационно-аналитическая программа

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 «Мой малыш»
07.45 Мультфильм
08.00 «Здравствуй, мир!»
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Х/ф «Вертикаль»
10.05 Приветы и поздравления в программе «Полифония» 6 +
11.55 « Чистое сердце»
12.10 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
12.40 Концерт «Дербент 2000»
15.30 Х/ф «Волшебная лампа Алладина»
17.00 «Человек и право»
18.20 «Спортивный уик-энд»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
19.30 Время новостей Дагестана. Итоги
20.30 Спектакль Русского драматического театра г. Грозный «Спасти камер-юнкера Пушкина»
22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
23.20 «Парламентский вестник»
23.40 Х/ф «Взорванный ад»
01.20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
01.50 Х/ф «Набережная туманов»
03.15 Концерт «Дербент 2000»
05.35 Х/ф «Волшебная лампа Алладина»

ПЕРВЫЙ

6.00 Новости.
6.10 Х/ф "Судьба человека".
8.05 М/с "Смешарики. Пин-код".
8.25 Часовой.
8.55 Здоровье. (16+).
10.00 Новости.
10.15 Непутевые заметки.
10.35 Пока все дома.
11.25 Фазенда.
12.00 Новости.
12.20 Идеальный ремонт.
13.20 Теория заговора. (16+)
14.20 Страна советов. Забытые вожди. (16+).
16.30 Шансон года.
18.20 Аффтар жжот. (16+).
19.30 Лучше всех!
21.00 Воскресное "Время".
22.30 Клуб Веселых и Находчивых. Высшая лига.
0.45 Х/ф "Царь скорпионов".
2.20 Комедия "Королевский блеск". (16+).
4.15 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1

5.00 Х/ф "В бегах". (12+).
7.00 М/с "Маша и медведь".
7.30 Сам себе режиссер.
8.20 Смехопанорама. (12+).
8.50 Утренняя почта. (12+).
9.30 Сто к одному. (12+).
10.20 Местное время. Вести - Москва. Неделя в городе. (12+).
11.00 Вести. (12+).
11.20 Смеяться разрешается
13.10 Семейный альбом.
14.00 Вести. (12+).
14.20 Х/ф "Шепот". (12+).
16.15 Х/ф "Смягчающие обстоятельства". (12+).
20.00 Вести недели. (12+).
22.00 Воскресный вечер с В. Соловьевым. (12+).
0.00 Дежурный по стране. М. Жванецкий. (12+).
0.55 Забытый подвиг, известный всем. (12+).
1.50 Детектив "Ларец Марии Медичи". (12+).

НТВ

5.00 Х/ф "Русский дубль". (16+).
7.00 Центральное телевидение. (16+).
8.00 Сегодня.
8.20 Лотерея "Счастливое утро".
9.25 Едим дома.
10.00 Сегодня.
10.20 Первая передача.
11.05 Чудо техники. (12+).
12.00 Дачный ответ.
13.05 НашПотребНадзор.
14.10 Поедем, поедим!
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Следствие вели... (16+)
18.00 Новые русские сенсации. (16+).
19.00 Итоги недели.
20.10 Звезды сошлись. (16+).
22.00 Х/ф "Бирюк". (16+).
1.35 Х/ф "Русский дубль".
3.40 Авиаторы. (12+).
4.05 Т/с "Час Волкова". (16+)

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.40 Мелодрама "Знахарь". (Польша). (16+).
10.15 Комедия "Новогодний переполох". (16+).
14.20 Мелодрама "Моя новая жизнь". (16+).
18.00 Свадебный размер. (16+).
19.00 Мелодрама "Цветы от Лизы". (16+).
22.55 Д/с "2017: предсказания". (16+).
23.55 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Подари мне воскресенье", ч. 2. (16+).
3.55 Мелодрама "Зимняя вишня". (16+).
4.55 6 кадров. (16+).
5.30 Джейми: обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.05 Х/ф "Встретимся у фонтана".
7.40 Фактор жизни.
8.15 Детектив "Двойной капкан".
10.55 Барышня и кулинар.
11.30 События.
11.45 Х/ф "Приезжая".
13.45 Смех с доставкой на дом.
14.30 Московская неделя.
15.00 Т/с "Вселенский заговор".
17.00 Х/ф "Чужие и близкие".
20.50 Детектив "Тень стрекозы".
0.35 События.
0.50 Петровка, 38.
1.00 Х/ф "Агора". (Испания).
3.30 Т/с "Инспектор Морс". (Великобритания).

МАТЧ ТВ С 8 ПО 14 МАЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК

6.30 Вся правда про...
7.00 Кто хочет стать легионером?
7.20 Хоккей. ЧМ. Словения - Канада. Трансляция из Франции.
9.50 Хоккей. ЧМ. США - Дания. Трансляция из Германии.
12.20 Новости.
12.25 Все на Матч!
13.00 Футбол. Чемпионат Англии. "Арсенал" - "Манчестер Юнайтед".
15.00 Кто хочет стать легионером?
15.20 Новости.
15.25 Все на Матч!
15.55 ЕвроТур. Обзор матчей недели
16.25 Пер. без адреса. (16+).
16.55 Чемпионат России по футболу. "Анжи" (Махачкала) - "Локомотив" (Москва).
18.55 Тотальный разбор.
20.20 Спортивный репортер.
20.40 Все на хоккей!
21.10 Хоккей. ЧМ. США - Швеция.
23.45 Все на Матч!
0.15 Волейбол. Чемпионат России. Мужчины. "Финал шести".
2.15 Хоккей. ЧМ. Финляндия - Чехия. Трансляция из Франции.
4.45 Волейбол. ЧМ среди клубов. Женщины. "Динамо" (Москва, Россия) - "Вакифбанк" (Турция).

ВТОРНИК

6.30 Волейбол. ЧМ среди клубов. Женщины. "Динамо" (Москва, Россия) - "Вакифбанк" (Турция).
6.45 Д/ф "Век чемпионов".
8.00 Футбол. Чемпионат Англии. "Челси" - "Мидлсбро".
10.00 Х/ф "Тактика бега на длинную дистанцию".
11.20 Хоккей. ЧМ. Беларусь - Канада. Трансляция из Франции.
13.50 Хоккей. ЧМ. Россия - Германия. Трансляция из Германии.
16.20,19.50,23.40 Все на Матч!
16.45 Все на хоккей!
17.10 Хоккей. ЧМ. Словения - Норвегия.
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания.
19.00 Хоккей. ЧМ. Словения - Норвегия.
19.45 Новости.
20.30 Наше Монако.
21.00 Все на футбол!
21.40 Футбол. Лига чемпионов. 1/2 финала. "Ювентус" (Италия) - "Монако" (Франция).
0.15 Хоккей. ЧМ. Швейцария - Франция. Трансляция из Франции.
2.45 Х/ф "Борец и клоун".
4.30 Х/ф "Военный фитнес".

СРЕДА

6.30 Вся правда про...
7.00,7.25,8.55,9.20 Новости.
7.05 Кто хочет стать легионером?
7.30,12.05,15.00 Все на Матч!
9.00 Кто хочет стать легионером?
9.30 Хоккей. ЧМ. Словакия - Дания. Трансляция из Германии.
12.00 Новости.
12.35 Спортивный репортер.
12.55 Волейбол. ЧМ среди клубов. Женщины. "Хисамицу Спрингс" (Япония) - "Динамо" (Москва, Россия).
14.55 Новости.
15.30 Автоинспекция.
16.00 Десятка! (16+).
16.20 Спортивный репортер.
16.40 Все на хоккей!
17.10 Хоккей. ЧМ. Швейцария - Беларусь.
19.45 Новости.
19.50 Все на Матч!
20.30 Лига чемпионов. Live.
21.00 Все на футбол!
21.35 Футбол. Лига чемпионов. 1/2 финала. "Атлетико" (Мадрид) - "Реал".
23.40 Все на Матч!
0.30 Хоккей. ЧМ. Словакия - Германия. Трансляция из Германии.
3.00 Баскетбол. Единая лига ВТБ. 1/4 финала. УНИКС (Казань) - "Локомотив-Кубань" (Краснодар).

ЧЕТВЕРГ

6.30 Баскетбол. Единая лига ВТБ. 1/4 финала. "Астана" - ЦСКА.
6.50 Обзор Лиги чемпионов.
7.10,7.35,8.55,11.50 Новости.
7.15 Кто хочет стать легионером?
7.40,11.55,15.20 Все на Матч!
9.00 Кто хочет стать легионером?
9.20 Хоккей. ЧМ. Финляндия - Словения. Трансляция из Франции
12.15 Футбол. Лига чемпионов. 1/2 финала. "Атлетико" (Мадрид) - "Реал".
14.15 Кто хочет стать легионером?
15.15 Новости.
16.10 Спортивный репортер.
16.30 Все на хоккей!
17.10 Хоккей. ЧМ. Россия - Дания.
19.45 Волейбол. Чемпионат России. Мужчины. "Финал шести". Финал.
21.40 Все на Матч!
22.00 Футбол. Лига Европы. 1/2 финала. "Манчестер Юнайтед" (Англия) - "Сельта" (Испания).
0.00 Все на Матч!
0.30 Хоккей. ЧМ. Швеция - Латвия. Трансляция из Германии.
3.00 Пер. без адреса. (16+).
3.30 Волейбол. ЧМ среди клубов. Женщины. "Динамо" (Москва, Россия) - "Рексона-Сеск" (Бразилия).
5.30 Несерьезно о футболе.

ПЯТНИЦА

6.30 Вся правда про...
7.00,7.25,8.55,11.50 Новости.
7.05 Кто хочет стать легионером?
7.30 Все на Матч!
9.00 Кто хочет стать легионером?
9.20 Хоккей. ЧМ. Канада - Франция. Трансляция из Франции.
11.55 Все на Матч!
12.20 Футбол. Лига Европы. 1/2 финала. "Лион" (Франция) - "Аякс" (Нидерланды).
14.20 Автоинспекция.
14.50 Новости.
14.55 Все на Матч!
15.25 Спортивный репортер.
15.45 Все на футбол! Афиша.
16.30 Новости.
16.35 Все на хоккей!
17.10 Хоккей. ЧМ. Швеция - Италия. Прямая трансляция из Германии.
19.40 Чемпионат России по футболу. ЦСКА - "Арсенал" (Тула).
21.25 Хоккей. ЧМ. Дания - Германия. Прямая трансляция из Германии.
23.45 Все на Матч!
0.15 Баскетбол. ВТБ. 1/4 финала. УНИКС (Казань) - "Локомотив-Кубань" (Краснодар).
2.15 Хоккей. ЧМ. Франция - Беларусь. Трансляция из Франции.
4.45 Футбол. Чемпионат Англии. "Вест Бромвич" - "Челси".

СУББОТА

6.30 Футбол. Чемпионат Англии. "Вест Бромвич" - "Челси".
6.45 Вся правда про...
7.15 Все на Матч! События недели.
7.45 Хоккей. ЧМ. Чехия - Словения.
10.15 Все на футбол! Афиша.
11.00 Кто хочет стать легионером?
12.00 V Юбилейный благотворительный баскетбольный матч "Звезды баскетбола".
14.10,20.25 Новости.
14.15 Все на Матч!
14.55 Формула-1. Гран-при Испании. Квалификация.
16.05 Чемпионат России по футболу. "Крылья Советов" (Самара) - "Зенит" (Санкт-Петербург).
17.55 Хоккей. ЧМ. Словения - Беларусь.
19.45 Все на хоккей!
20.30 Все на Матч!
21.10 Хоккей. ЧМ. Канада - Швейцария.
23.45 Все на Матч!
0.15 Гандбол. Кубок ЕГФ. Женщины. Финал. "Ростов-Дон" (Россия) - "Битигхайм" (Германия).
2.00 Хоккей. ЧМ. Норвегия - Финляндия.
4.30 Заклятые соперники.
5.00 Смешанные единоборства.

ВОСКРЕСЕНЬЕ

6.30 Смешанные единоборства. UFC. Стипе Миочич против Джуниора дос Сантоса. Прямая трансляция из США.
7.00 Все на Матч! События недели.
7.40 Футбол. Чемпионат Англии. "Манчестер Сити" - "Лестер".
9.40 Хоккей. ЧМ. Латвия - США. Трансляция из Германии.
12.10 Хоккей. ЧМ. Россия - Словакия. Трансляция из Германии.
14.40 Формула-1. Гран-при Испании.
17.10 Хоккей. ЧМ. Словакия - США. Прямая трансляция из Германии.
19.45 Чемпионат России по футболу. "Ростов" - "Рубин" (Казань).
20.55 После футбола с Георгием Черданцевым.
21.45 Хоккей. ЧМ. Швейцария - Финляндия.
0.15 Все на Матч!
1.00 Футбол. Чемпионат Италии. "Рома" - "Ювентус".
3.00 Кто хочет стать легионером?
4.00 Формула-1. Гран-при Испании.

РАДИО

ИСЛЕН, 8-МАЙ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.35 «Хважамжам».

САЛАСА, 9-МАЙ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 "Карчи Дагъустан".

АРБЕ, 10-МАЙ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 «Девирар».

ХЕМИС, 11-МАЙ

12.10 «Дагъустан». Хабарар. Газетдин обзор
12.30 «Вахт ва жегьилар».

ЖУЬМЯ, 12-МАЙ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 «Исламдин сес».

КИШ, 13-МАЙ

10.43 «Гьафтедин нетижаяр»
10.50 Концерт.

ГЬЯД, 14-МАЙ

10.43 «Кард». Аялар патал программа

Программа гьазурайди - Насима ВЕЛИБЕГОВА

Муаллимриз куьмек яз

Мегьамед ИБРАГЬИМОВ

Милли чIал, эдебият, меденият хуьнин ва еримлу авунин карда мектебра хайи чIалании эдебиятдин тарсар гузвай муаллимри важиблу роль къугъвазва. Чахъ руьгьдин ивиррив къадирлувилелди эгечIзавай, мектебра гьакъисагъвилелди зегьмет чIугвазвай савадлу пешекарар авачизни туш. Бязибуру чпин пешедин мажбурнамаяр тамамарунилай гъейри, илимдизни кьетIен фикир гузва. Месела, лезги чIалай ва литературадай методикадин пособияр, планар кхьизва, жуьреба-жуьре гафарганар арадал гъизва, чIалан кар алай месэлайрай илимдин макъалаяр чапзава. Гьахьтинбурукай яз Мегьарамдхуьруьн М.Гьажиеван тIварунихъ галай мектебдин муаллим Фахрудин Насрединован, Мегьарамдхуьруьн райондин Муьгъверганрин хуьряй тир Абдулашим Гьажимурадован, къалажухви Куругъли Ферзалиеван, Кьурагьрин, ЦIийи Фригърин мектебрин муаллимрин - Абдула Самедованни Абдул Ашурагьаеван, Сулейман-Стальский райондин Герейханован хуьруьн юкьван мектебдин муаллимрин - Шамсудин Магьамдарованни Сегьерханум Османовадин, ЦIийи Къурушрин хуьруьн юкьван мектебдин муаллим Гьажи Къазиеван ва масабурун тIварар кьаз жеда. Шад жедай кар ам я хьи, абурун жергеяр къвердавай къалин жезва.

Алатай йисуз профессор Шайдабег Мирзоевахъ галаз санал 8-классда лезги литературадин тарсар тухуниз талукь пособие чапдай акъуднавай Сулейман-Стальский райондин Испикрин мектебдин муаллим, шаир ва журналист Марсель Ризаева вични лезги чIалании литературадин месэлайрин гьавурда авай хъсан муаллим-методист тирди субутнава.

Пособидикай рахадайла, филологиядин илимрин кандидат, доцент Нариман Абдулмуталибова адан кьилин кьетIенвал къейднава: *“Пособида методикадин рекьяй ганвай меслятрин, насигьатрин кьилин лайихлувал адакай ибарат я хьи, абур алай аямдин илимдинни методикадин цIийи истемишунар, кIвенкIвечи муаллимрин - республикадин умуми образованидин мектебрин литературоведрин (А.М.Баламирзоева, А.Г.Гьажимурадов, Г.А.Межидова, С.Р.Османова, Ф.Н.Насрединов ва мсб.) чешнелу тежриба дикъетдалди чирунин, ахтармишунин бинедаллаз туькIуьрнава...”.*

Чна гьисабзавайвал, алимдин фикир керчекди я. Гьакъикъатдани, пособида ганвай методикадин меслятар алай аямдин образованидин истемишунриз жаваб гузвайбур, технологиядин жигьетдай арадал атанвай цIийивилер фикирда кьуна туькIуьрнавайбур я. Авторри 8-классда лезги литературадин тарсар гузвай муаллимри менфят къачуна кIанзавай методикадин къайдайрикай, амалрикай, технологийрикай, аялрив эгечIдай тегьеррикай, абуруз чирвилерни тербия гунин карда менфят къачуз жедай хейлин хийирлу рекьерикай малуматар ганва.

Пособида къейднавайвал, 8-классда лезги литературадин тарсар гузвай муаллимрин хиве иллаки еке жавабдарвал гьатзава, гьикI лагьайтIа и вахтунда аялрин бейнида литературадин образованидин (чирвилерин) бинеяр эцигзава. Абур мягькембур хьун патал муаллимри тарсара цIийи технологияр ишлемишунихъ галаз санал, аялрин фагьум-фикир, кьатIунар, зигьин гегьеншаруниз, абуруз ахлакьдин, ватанпересвилин, инсанвилин тербия гуниз, классдилай къеце тухудай кIвалахдиз ва маса месэлайриз кьетIен фикир гана кIанда. Къейд ийин: пособида классдилай къеце тухудай кIвалахдикай, гьакIни литературадин, чIалан, тарихдин, географиядин, культурадин алакъайрикай, кхьинрин чIал гегьеншарунин рекьер-хуьлерикай, тарсара аялрин гьерекатрикай, адетдин ва техникадин такьатар ишлемишуникай хейлин малуматар гьатнава.

Пособие гьазурдайла, авторри Агьед Агьаеван, Къурбан Акимован, Гьажи Гашароган, Фируза Вагьабовадин, Ражидин Гьайдароган ва маса алимрин кIвалахрикай менфят къачунва. Илимдинни методикадин къайдайрал, амалрал, технологийрал, кIвенкIвечи тежрибадал, ахтармишунрал, ФГОС-дин истемишунрал бинеламиш хьана туькIуьрнавай и ктаб 8-классда лезги литературадин тарсар гузвай муаллимар патал куьмекчи я.

Лагьана кIанда, лайихлувилерихъ галаз санал ктабда бязи гьалатIар (орфографиядинни пунктуациядин - 6,9,13,14, 15... - чинар), ибараяр тикрар жезвай дуьшуьшар *(...хайи литература, аял чIавалай эгечIна, кIелна, рикIел хвена, лазим чкадал тикрарна,* ***менфят хкудна****, чирна ва вири уьмуьрда* ***менфят хкудна*** *кIанда...* 10-чин...), гафар лазим чкайрал ишлемиш тавунвай предложенияр *(...магьир къелемдин устадар тир...* къелемар магьирбур жедайди туш! - автор) гьалтзава.

“Тарсар тухунин къайда (методика)” разделда пособидин авторри къейднавай са делил, чи фикирдалди, гьакъикъатдихъ галаз кьан тийизвайди я: *“...Мектебрин библиотекайра чи халкьдин магьир къелемдин устадар тир шаирринни зарийрин (Арбен Къардаш, Зульфикъар Къафланов, Фейзудин Нагъиев, Сажидин Саидгьасанов, Абидин Камилов, Эйваз Гуьлалиев ва мсб.) цIийи ктабар, гьадалайни гъейри лезги литературадин классикрин (Кьуьчхуьр Саид, Етим Эмин, СтIал Сулейман, Алибег Фатахов, Къияс Меджидов, Меджид Гьажиев, Расим Гьажи, Гьаким Къурбан ва мсб.) лап кьитдаказ гьалтзава...”.* Сад лагьайди, предложение стилистикадин жигьетдай тамамди хьанвач. Кьвед лагьайди, “шаирринни зарийрин” кьве гафни вучиз ишлемишнаватIа, кьил акъатзавач. Пуд лагьайди, (авторрин захавиляй!) лезги литературадин классикрин кьадар артух хьанва. Мадни, *“Меджидов”, “Меджид”* тIварара, лезги чIалал кхьидайла, *“е”* гьарфунилай кьулухъ къвезвай *“д”* гьарф гадарзава. Ктабда гьалтзавай маса нукьсанрини пособидин редактордин везифаяр тамамарнавайди кIвалахдив са артух рикI гвачиз эгечIнавайдан гьакъиндай шагьидвалзава.

ИкIни жеда кьван

Дидени бала къакъудмир!

Ш.ШИХМУРАДОВ

Жуьреба-жуьре гьайванар чпин иесийриз гьикьван вафалу жедатIа, гьа кардикай кьисаяр, риваятар тIимил авач. Иллаки - кацерни кицIер. Абуру виш километрдилай гзаф мензилрайни чеб вердиш ерийрал рехъ жагъур хъувур дуьшуьшар малум я. Месела, са газетдай кIелай дуьшуьш зи рикIел алама. Йошкар-Ола шегьерда са дишегьлидин кац балугъар кьазвай къуншийрихъ галаз санал Волга вацIал физ-хквез вердиш хьанвалдай. Виш километрдилай гзаф чкадиз машинда аваз фейи балугъчийри са сеферда луьткведаваз вацIун а патаз экъечIун ва гьана балугъар кьун кьетIна. Чпихъ галай кацни абуру луьткведа акьадарна. Вучиз ятIани кациз и сиягьат хъсан акунач ва ада чабалмишиз, инихъ-анихъ вегьез, хъуткьунариз, секинсуздаказ, наразивилелди гьарайиз башламишна. Эхирни, ада луьткведай цин лепейриз хкадарна. Балугъчийри ам цин кIане батмиш хьайидай гьисабна.

Амма, хейлин йикъар алатайла, куьлягь хьанвай, кьацIай, каш фенвай кац вичин ракIарихъ галаз акур иеси дишегьлидин тажубвилин тум-кьил авачир. Яраб гьайванди а еке вацIун и патаз гьикI сирнавнатIа, виш километрдин мензил, машинрин чархарик акат, кицIерин къармахра гьат тавуна, гьикI атIанатIа, кIвализ рехъ гьикI жагъурнатIа лугьуз, хиялариз хьана.

Яргъарай кицIерни хтай гзаф дуьшуьшар малум я. Амма кал хтун?!

Гьа ихьтин са агьвалатдикай заз мукьвара таниш хьайи Хасавюрт райондин Сиух хуьруьн агьали Малачиев Гьабиба суьгьбетна.

ИкI, са сиухвиди, галай дана вичиз туна, адан диде - кал маса гун кьетIна ва ам машиндаваз 24 километрдиз Хасавюртдиз, гьайванар маса гудай базардиз тухвана. Гьайван Чечнядин Новогрозненский поселокдин са агьалиди маса къачуна, машиндаваз 80 километрдилайни гзаф мензилдиз, вичин гьаятдиз хутахна. Чкадал агакьна, машиндай авудай кал садлагьана дили хьана: крчара авай еб хъуткьунарна атIана, парахдин вагьрамрилай хкадарна, катна. Адан гуьгъуьниз чукурай цIийи иесидизни къуншийриз, гьикьван къекъвенатIани, кал гьат хъувунач. МичIини хьанвай.

Са шумуд йикъалай сиухвидиз аквада хьи, вичи маса гайи кал хтанва, дана, мез гана, мез гана, цIалцIамарнава. Анжах ахпа, са тIимил алафар тIуьна, рикI алай баладин патав ацукьна, гирнагъ авунив эгечIнава.

Яргъал рекьерай - саки виш километрдай - хкведайла, чиливай, чиргъедивай, шегьредин бетондинни къирдин кIеви къатунивай гуьцI жедай кьван язух гьайвандин кIвачерин кикер цIранвалдай. Я кьуд, я кьве кIвач квай ничхиррин сиве-гъилени гьатнавачир.

Са гьафтедилай хьиз кал маса къачур чеченви, суракьиз-суракьиз, атана акъатна. Къуншиярни кIватI хьана, акьван вафалу, хъсан гьайвандин язух ша, маса гумир, къачурдав вичин пул вахце лугьуз, меслят къалурна.

Вучда кьван, кьве терефни и меслятдал рази хьана.

Виш километрдин кьван яргъай кал хтана лагьайла, гзафбур чIалахъ жезвачир. Амма, шегьре рехъ кьуна, са кал физ акурбурни авай. И кар абуруни, ГИБДД-дин са шумуд къуллугъчидини тестикьарналда.

Вуч лугьуз кIанзава? Са вахтара “РикI бедендивай къакъудиз жеди, бала дидедивай къакъудиз жеди” лугьуз, гьарай ацалтна, мани лугьудайди тир. Ваъ, якни кек чара ийиз жедач, диде баладивай, бала дидедивай къакъудун дуьз туш. Им тIебиатдивай кьабулиз тежер еке гунагькарвал я! Садрани, санани, садани къакъудмир абур чеб чпивай!

Зегьметда зирекди

Загьир ГЬАМИДОВ

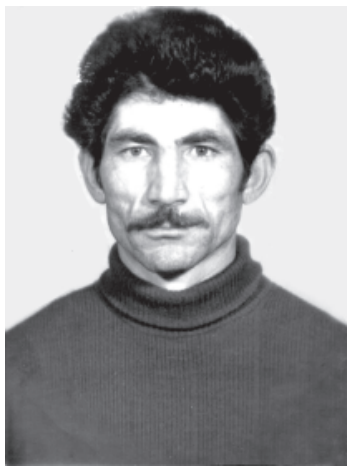

Гьесен Аллагьярович ГЬАМИДОВ 1937-йисан 1-майдиз къурушвидин хизанда дидедиз хьана. ГъвечIи чIавалай ам хипехъан тир вичин бубадихъ галаз суьруьяр хуьз гагь яйлахриз фидай, гагьни къишлахриз. Ватандин ЧIехи дяведин йисара цIуд йиса авай Гьесенакай тежрибалу чубан хьана. А вахтунда колхозди адал кIелерин суьруь ихтибарнай.

1951-йисуз къурушвияр дагъдай Хасавюрт райондин чилерал куьч хьана. Зегьметдал рикI алаз тербияламиш хьанвай Гьесена колхозда кIвалахунихъ галаз санал мектебда чирвилерни къачуна.

1956-йисуз Советрин Армиядин жергейриз эвер гайи Гь.Гьамидова ЧIулав гьуьлуьн деринриз сирнавдай водолазрин кьушунра къуллугъна. Алакьунар авай дагъустанви дирибашвиляй взводдин командирдин куьмекчивилени тайинарнай. Лагьана кIанда, Ватандин вилик вичин хивевай буржи намуслувилелди кьилиз акъудунай Гь.Гьамидоваз гьуьрметдин грамотаярни къиметлу пишкешар гана. 1959-йисуз старший сержантдин чиндаваз хайи хуьруьз хтай Гь.Гьамидова йифен мектебда 10-классда кIелунар давамар хъувуна.

Яшайишдин шартIар са акьван къулайбур туширвиляй Гьесен Гьамидовавай мектебдилай кьулухъ кIелунар давамариз хьанач. Хизан хуьн адан хиве гьатнавай.

ЦIийи Къурушрин колхоздин кьиле Зегьметдин Игит Сейфедин Къулиев акъвазнавай йисара майишатда механизаторрин кьитвал авай. И месэла гьялун патал колхоздин правлениди къурушвийрикай са шумуд жегьил Хасавюртдиз механизаторар гьазурдай школадиз рекье твадай къарар кьабулна. Гьа икI, Гьесен Гьамидоваз трактористдин пеше къачудай мумкинвал хьана. Гуьгъуьнлай ада са шумуд йисуз майишатда ципицIрин багьлариз дарманар ядай трактордал кIвалахна.

Са кьадар вахт арадай фейила, зегьметкешди Къазахстандин Целиноград шегьерда сантехникдин пешедай чирвилер къачуна. Са кьадар вахтунда сантехник яз зегьмет чIугурдалай кьулухъ ам элкъвена колхозда кIвалахал акъваз хъувуна ва пенсиядиз экъечIдалди хуьруьн майишатдин хиле жуьреба-жуьре везифаяр тамамарна.

Гьесен Гьамидова вичин рагьметлу уьмуьрдин юлдаш Къизбесахъ галаз санал пуд гадани вад руш кIвачел акьалдарна. Къе гьар садахъ туькIвей хизанар ава. 80 йис хьанвай Гьесен бубадин гуьгъуьлар 23 хтулдини 9 птулди шадарзава.

Гафар-чIалар

(Зарафатдивни, зарафатсузни)

Алибег ОМАРОВ

* * *

ЧIалар квахьун са чи девирдиз хас туш. Инсаниятдин тарихда “кьейи” чIаларин кьадар 9 агъзурдалай алатнава. Себебар: дявеяр, азаррин эпидемияр, геноциддин дуьшуьшар, ассимиляция хьун.

Гьатта масабуру табий тавур, акси яз, чпин девирда чIехибур хьайи уьлквейрин чIаларни “кьена”. Ингье “рагьметлубурун” сиягьда гьатнавай чIалар: къадим грекрин, арамей, латин, санскрит, ведийрин, ассирийрин, къадим урус, къадим перс…

* * *

ЧIалар квахьунин себебрикай сад уьлквейра тухузвай политика я. Фикирзава: са чIал халкьни государство тупламиш хьунин бине я. Гьавиляй Югославияда албанрин чIал школада гуз тазвачир. Иракдани Туьркияда куьрдерин чIалал къадагъа эцигнава.

Мисалар патал яргъариз тефейтIани жеда, месэла чаз мукьвади я…

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 “а”

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М.И. ИБРАГЪИМОВ
Тел/Fax. (872-2) 65-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гуьзчивал авунин рекьяй Федеральный къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2016 йисан 12 декабрдиз регистрация авуна.
Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди туькIуьр хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахьун мумкин я.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован проспект, 1 “а”. Печатдин кIвал

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
М.А. АГЪМЕДОВ
65-13-55

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН СОВЕТНИК
Ш.Ш. ШИХМУРАДОВ
65-02-81

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Д.Б. БЕЙБАЛАЕВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н.М. ИБРАГЪИМОВ
65-02-81

ЭКОНОМИКАДИН
Ж.М. САИДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э.Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М.А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
А.Х. ГЬАМИДОВ
65-00-63

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
М. ЖАЛИЛОВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249
Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 18.00

Газет **“Лотос”** ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала, Пушкинан куьче, 6.

Тираж 9027

(Гь) - И лишандик квай материалар гьакъидихъ чапзавайбур я.
(12+) - Икьван яшар хьанвайбуру кIелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ “Редакция республиканской газеты “Лезги газет”
УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

(Гь)

Мубаракрай!

РФ-дин къайдаяр хуьдай органрин ва махсус къуллугъдин РД-дин региональный организациядин Мегьарамдхуьруьн районрин уртах отделенидин руководитель, Россиядин ФСБ-дин отставкада авай полковник, хуьрелви Мусаиб Мирзоевич ЗАГЬИРОВАЗ:

Гъалибвилин ЧIехи сувар
Вун дидедиз хьайи югъ я.
Чав агакьна и шад хабар,
Сад Аллагьди гайи югъ я.
Мусаиб, вун чи руьгь - жигер
КуькIуьрзавай экуь гъед я.
Вун галаз хьуй мелни мехъер,
Вун чи арха, мерд Велед я.

ВАЗ ХАЙИ ЮГЪ - 70 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ МУБАРАКЗАВАЙ СТХАЯР, РУХВАЯР, РУШАР, ВАХАР, ХТУЛАР, МИРЕСАР ВА ВИРИ БАГЪРИЯР.

Анаграмма

Играми газет кIелзавайбур! И анаграммада лезгийрин 10 хуьруьн тIварар ава. Эгер куьне абур дуьз кхьейтIа, чара авунвай кругра (1-10 - далди) лезги мад са хуьруьн тIвар арадал къведа. Хуьр Сулейман-Стальский районда авайди я.

ТуькIуьрайди - Салигь ИБРАГЬИМОВ

1.	КIам-газ-дар			1						
2.	Мус-гъул			2						
3.	Угь-ракь					3				
4.	Сим-икс-кар									4
5.	Тагь-ахъа-сар			5						
6.	Гъал-араб					6				
7.	Чар-лепе						7			
8.	Хел-ген				8					
9.	Хан-куьр-аш							9		
10.	Эра-нек						10			

“ЛГ”-дин 17-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЬЗ ЦIАРАРА: Маймун. Демек. Дуллух. Ара. Духтур. Риза. РИА. Увира. Фяле. Верг. Агьузар. Ргал. Лагьлагьчи. УАЗ. НацI. Туртур. Аба. Шит. Тан. Лекьен.

ТИК ЦIАРАРА: Марвар. Амалдар. Идара. Дадсузвал. Хараре. Афар. Яргун. Гьача. Гъурбат. Гъуруш. Иззет. ЦIапан.

Малумат

“Михьи сес” (“Чистый звук”) центрада чи уьлкведа ва къецепатан уьлквейра акъуднавай ван къведай жуьреба-жуьре аппаратар ава. Ван къведай аппарат тежрибалу пешекарди - Шамил Нурмегьамедова квез хкяда ва туькIуьрда.

Аппаратрин ва абур патал запчастарин къиметар лап ужузбур я, ери заминламишзава.

1-майдилай пак Рамадан вацран эхирдалди къиметар 20 процентдин ужузарнава. Аппаратар гьакъисуз гун лазим тир ксаривай чпи абур маса къачурла харжай такьатар центрадин кассадин ва товар къачур чекер къалурайла, элкъвена вахчуз жеда. Центрадаз къвез тежезвай азарлуйрин патав пешекар кIвализ къведа.

Центр Шихсаидован тIварунихъ галай куьчеда, “Арника” поликлиникадин сад лагьай мертебада ава, аниз атайла, Шамил тIвар алай кас хабар яхъ.

Центради, киш ва гьяд йикъар квачиз, пакаман сятдин 9-далай йикъан сятдин 5-далди кIвалахзава. **Тел: 8-988-444-77-22**

ГЬУЬРМЕТЛУ ВАТАНЭГЬЛИЯР!

2016-йисан 21-мартдиз келлегуьз вандалри чи чIехи шаир СтIал Сулейманан музейдиз цIай янай. Алай вахтунда лезги са шумуд баркаллу хцин иштираквал аваз музейдин дарамат къайдадиз хканва, патарив гвай чил аваданламишнава. 18-майдиз, шаир хайи юкъуз, музейди мад вичин варар ачухда.

Алай вахтунда музейдиз экспонатар кIватIун давам жезва.

Чна вири ватанэгьлийривай СтIал Сулейманахъ галаз алакъалу чпихъ авай шейэр, адан вичин ва вичикай кхьенвай ктабар “Лезги газетдин” редакциядиз (Нариман Ибрагьимовал) ва я Кьасумхуьруьн Культурадин кIвализ (Майрудин Бабахановал) агакьарун тIалабзава.

“Сулейман-Стальский район” муниципальный рондин кьил Н.Ш. АБДУЛМУТАЛИБОВ

Нумрадиз шиир

Шадвилин сувар

Шагьабудин ШАБАТОВ

Къе шадвилин сувар я чаз,
нагъв алазвай вилерал,
Душмандив гьич вугун тавур
хайи чилин са чIибни.
Идалай чIехи суварар мад
хъжедай туш чилерал,
ГьикI акъвазин ихьтин юкъуз,
тавуна гьич са чуькьни.

ПРИПЕВ:
Шадвал ая, шадвал ая,
Къе сувар я чIехи тир.
Иландин хьиз кукIвар авур
Душмандин кьил пехъи тир.

Гапур, тфенг, куьрсарнавай
цлакайгъуз бубайри,
Лазим татуй, атун хьайтIа,
тадач абур пас кьуна.
Мад дидеяр такурай чаз
кьилихъ чIулав шал галаз,
Вилер ишез, кьил хураваз,
рикI къудгуниз, яс кьуна.

Михьибур я гъилерал чун,
ктад тахьай ивидай,
Чал гъил яргъи ни авуртIан,
гьахъни гьисаб ийидай,
Чун бубайрин веледар я, -
сагьибар туьнт рикIерин,
Иесияр яз амукьда чун
чи хайи чилерин.

Девирдин шикилар

Карикатура чIугурди ва адаз баян гайиди Темирхан ТЕМИРХАНОВ я

ВНИМАНИЕ!!!

Сеть автозаправочных станций ВР разыгрывает 2 тонны бензина! Вы можете выбрать удобный для вас способ участия. Розыгрыш по купонам (офлайн) проводится отдельно, розыгрыш в Инстаграм т.е. (онлайн) проводится отдельно.

1-способ. Заправиться на одной из заправок нашей сети и получить купон участника.

2-способ. Нужно подписаться на страницу **@azs_bp** - сделать репост или выложить скриншот этой записи у себя на странице - указать хэштег **#** тонна от **azs_bp** - отметить нас и 5 своих друзей на фото - открыть аккаунт на время проведения конкурса. Итак, список призов: 2х200 литров бензина, 20х40 литров бензина, 40х20 литров бензина. Конкурс продлится до 7 мая, а победителей выберем 11 мая в прямом эфире! Всем удачи! Администратор имеет право дисквалифицировать профили: созданные для участия в конкурсах, пустые профили, профили с фейковыми подписчиками и подобные. Конкурс будет проведен с использованием сервиса **giveaways.ru** Номера участникам не раздаются. Победители будут выбраны автоматом.

Услуги: отопительные, водоснабжение, канализация, теплый пол.
Тел. 8-963-794-31-79

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди Рашидова Насиятаз - играми буба, Желилов Мердалидиз езне
Гьамидуллагь АТЕМОВ
рагьметдиз финихъ галаз алакъалу яз башсагълугъвал гузва.

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди Республикадин кадастровый палатадин кьилин пешекар
Агьмед АДИГУЬЗЕЛОВ
кечмиш хьунихъ галаз алакъалу яз рагьметлудан хизандиз ва вири багьрийриз башсагълугъвал гузва.

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди Мухтар, Марат Байрамбеговриз ва вири багьрийриз играми Игит диде
ЭРЗИ
рагьметдиз финихъ галаз алакъалу яз башсагълугъвал гузва.